ΠΑΝΔΩΡΑ.

1. ΜΑΙΟΥ. 1854. ΤΟΜΟΣ Ε'. ΦΥΛΛ. 99.

ΒΑΝΝΙΝΑ ΟΡΝΑΝΟΥ.

(Διήγημα Ἰταλικόν.)

—o—

Λ'.

Ἦτο ἑσπέρα τοῦ Νοεμβρίου, σκοτεινή, ψυχρὰ καὶ θυελλώδης· ὁ ἄνεμος ἐμυκᾶτο λάβρος καὶ μανικός, ἡ θάλασσα συνετρίβετο μετὰ πατάγου τρομεροῦ κατὰ τῶν βράχων, καὶ τῶν κυμάτων ὁ ἀφρὸς ἔφθανε μέχρι τοῦ ἐξώστου, ὅπου ἐκάθητο πρὸ πολλοῦ ἡ Βαννίνα Ὀρνάνου μετὰ τῶν ἀμφιπόλων της, παρατηροῦσα τὸν ὠχρὸν ἥλιον δύοντα εἰς μαῦρον ὁρίζοντα, ὅπου δὲν ἐφαίνετο οὐδὲ πλοῖον.

— Οὔτε ἀπόψε! ἀνέκραξε στενάξασα ἡ Βαννίνα.

— Οὔτε ἀπόψε! ἐπανέλαβον αἱ περὶ αὐτὴν, ἐπίσης περίλυποι.

Τὰς ὀλίγας ταύτας λέξεις διεδέχθη μακρὰ σιωπή. Ἡ Βαννίνα ἐσηκώθη, καὶ περιερχομένη εἰς τὸν ἐξώστην, ἀνύψου ἐνίοτε πρὸς οὐρανὸν τοὺς ὀφθαλμοὺς πλήρεις δακρύων. Ἐπειδὴ δὲ τὸ σκότος ἤρχιζε νὰ καλύπτῃ τὴν θάλασσαν,

— Ἄς ἐμβῶμεν, εἶπεν· αὔριον θὰ εἴμεθα εὐτυχέστεραι.

— Αὔριον! αὔριον! ἐψιθύρισαν καὶ αἱ ἀμφίπολοι κλείσασαι καλῶς τὴν θύραν, ἐνῷ ἡ Βαννίνα ἀνέπεσεν εἰς θρανίον, ὠχρὰ, σιωπηλὴ, καὶ πλήρης ἀθυμίας καὶ θλίψεως.

— Πρὸ δεκαπέντε ἡμερῶν, ἀνέκραξεν ἡ Μαρία, ἡ ἀρχαιοτέρα καὶ προσφιλεστέρα τῶν ἀμφιπόλων τῆς Βαννίνης, παρακέμπομεν τὰς ἐλπίδας μας εἰς τὴν αὔριον, καὶ ὅμως ἡ αὔριον αὐτὴ εἶναι πάντοτε ἡ ἰδία. Ποία ἡ ἀνάγκη νὰ ἀτενίζωμεν εἰς τὴν θάλασσαν, ὅταν ἔχωμεν ἐμπροσθέν μας τὴν ξηράν; Ὁ δρόμος ἀπὸ τὴν Μασσαλίαν εἰς τὴν Γενοῦαν δὲν εἶναι οὔτε διεξοδικὸς οὔτ' ἐπικίνδυνος ὥστε νὰ ἔχετε τόσον φόβον.

Ἡ Βαννίνα ἐστέναξε μὲν ἀλλὰ δὲν ἀπεκρίθη, διότι τὸ ἐμπόδιον δὲν ἦτο οὔτε ὁ φόβος οὔτε τὸ διάστημα.

— Συγχωρήσατέ με, ἐπανέλαβεν ἡ Μαρία, ἐὰν τολμῶ νὰ σᾶς δώσω συμβουλὴν περὶ ὑποθέσεως τόσῳ σημαντικῆς· ἀλλ' ὅσῳ πλέον ἀργοποροῦμεν τόσῳ ἡ θέσις σας γίνεται δυσκολωτέρα, τόσῳ οἱ ἐχθροὶ τοῦ

ἀνδρός σας στήνουν παγίδας κατ' αὐτοῦ, καὶ τόσῳ ἑνωμένοι καὶ οἱ δύο καὶ ἀπὸ τὰ συμφέροντα, καὶ ἀπὸ τὰ πάθη, καὶ ἀπὸ τὴν ἀγρίαν καὶ θηριώδη φύσιν των. Ἀλλὰ πιστεύω ὅτι ἐπρόδοκε σᾶς, διότι εἶσθε ὑπὲρ τὸ δέον ἀγαθή, γενναία καὶ εὔπιστος. Ποῖος δαίμων . . . πιστεύω ὅτι καμμία ἀπὸ ἡμᾶς δὲν θὰ ἐκβάλῃ ἀπὸ τὸ στόμα της οὔτε μίαν λέξιν δι' ὅ,τι σᾶς ἀφορᾷ, καὶ ἂν τὴν φονεύσουν . . . ποῖος δαίμων, λέγω, τὸν εἶπεν ὅτι ὁ ἐξοχώτατος Βιβάλδη σᾶς ἐσυμβούλευσε νὰ προστρέξετε εἰς τὴν δημοκρατίαν διὰ ν' ἀκυρώσῃ τὴν ἀπόφασιν δι' ἧς διαμεύονται τὰ ἄπειρα κτήματά σας εἰς Κορσικήν; Τὰ κτήματα αὐτὰ ἀνήκουν εἰς σᾶς, ὡς καταγομένην ἀπὸ τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν τῶν Ὀρνάνων εἰς σᾶς, ἔχουσαν ὅλας τὰς ἀρετάς, καὶ ὄχι εἰς ἐκεῖνον, ἄσημον χωρικὸν τῆς Βαστελικῆς, τυχοδιώκτην, καὶ εὐτυχήσαντα ἀφοῦ οἱ ἀδελφοί σας τὸν ἐπρομήθευσαν τὴν προστασίαν τῆς Γαλλίας καὶ σᾶς ὑπεχρέωσαν νὰ τὸν ὑπανδρευθῆτε. Δὲν ἀκούσατε τὸν ἀπαίσιον αὐτὸν ἄνθρωπον ἀποτρέποντα ὑμᾶς τοῦ νὰ ὑπάγετε εἰς Γενούην; καὶ ὅμως τὸ ταξείδιόν σας αὐτὸ θὰ ἐπειθε τὴν Σύγκλητον περὶ τῆς πίστεως καὶ τῶν δικαιωμάτων σας, καὶ θὰ τὴν τὴν κατώρθονε νὰ μὴ γυρνοῦσῃ ἐξ αἰτίας τοῦ πατρὸς τὰ ἄθῶα τέκνα του. Λὲν τὸν ἀκούσατε καταρώμενον τὴν ἐπιβουλὴν τοῦ Βιβάλδου καὶ τῆς συγκλήτου, καὶ κατακρίνοντα τὸ σχέδιόν σας ὡς προστρίβον ὄνειδος εἰς τὸ ὄνομα τῆς οἰκογενείας σας καὶ τὸ τοῦ Σαμπιέτρου, καὶ ὡς προδοσίαν τῆς Κορσικῆς; Καὶ μ' ὅλα ταῦτα, ἀπορῶ πῶς ἐτυφλώθητε εἰς βαθμὸν ὥστε νὰ συγκατατεθῆτε νὰ ὑπάγῃ νὰ πραγματευθῇ ἐκ μέρους σας περὶ τῶν ἱερῶν αὐτῶν συμφερόντων μὲ τὸν Ἐδιον αὐτὸν Βιβάλδην· ἀπορῶ πῶς εἶσθε τόσον ἀπρονόητος ὥστε νὰ παραδίνετε εἰς χεῖρας τοῦ κακούργου αὐτοῦ τὴν τύχην σας καὶ τὴν τύχην τῶν τέκνων σας.

Καὶ ἡ μὲν Βαννίνα ἐσιώπα· ἀλλ' ὅστις τὴν ἔβλεπε σιωπηλὴν καὶ ἀκίνητον θὰ παρετήρει ἐκτακτόν τινα κίνησιν τῶν ὀφθαλμῶν της, καὶ ὠχρότητα μεγαλητέραν περιεχομένην εἰς τὸ συνήθως ὠχρὸν πρόσωπόν της.

Ἡ δὲ Μαρία, ἐνθαρρυνομένη ἔτι πλέον ἀπὸ τὴν σιωπὴν τῆς Βαννίνης καὶ τὴν ἐπιδοκιμασίαν τῶν συντρόφων της, ἑτοιμάζετο νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν διδασκαλίαν της. Ἀλλ' ἡ βροχὴ κατέστη βαρυαιωτάτη, καὶ ὠθουμένη ἀπὸ τὸν ἄνεμον, ἔκρουεν ὁρμητικῶς τὰς ὑάλους τῶν παραθύρων προσβαλλομένας ἀπὸ τὴν χάλαζαν. Ἀστραπὴ αἰφνιδία καὶ ζωηροτάτη ἐφώτισε τὴν αἴθουσαν ἂν καὶ ἐφωτίζετο ἤδη ἀποχρώντως ἀπὸ φανοὺς καὶ λαμπάδας, καὶ κρότος κεραυνοῦ ἐβρόντησεν εἰς τὴν ἀκτὴν καὶ ἐξέπνευσε μακρὰν εἰς τὸ πέλαγος.

Ἡ Βαννίνα ἀνεπήδησεν ἔντρομος, καὶ ἐφάνη ἀκροαζομένη τὴν τρικυμίαν ὡς ἂν τὴν ἠρώτα.

— Φρικώδης νύξ! ἀνέκραξε τρέμουσα, καὶ κατεχομένη ἀπὸ ὀλέθριον προαίσθημα.

Αἱ δὲ γυναῖκες, σφραγισθεῖσαι διὰ τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ, ἐψιθύρισαν·

— Θεὸς νὰ μᾶς φυλάξῃ!

Β'.

— Ἀποσυρθῆτε εἰς τοὺς κοιτῶνάς σας, κόραι μου, εἶπεν ἡ Βαννίνα· εἰς τοιαύτην νύκτα πῶς ν' ἀγρυπνήσωμεν περισσότερον;

Καὶ ταῦτα εἰποῦσα ἔτεινε τὴν δεξιάν, τὴν ὁποίαν ἠσπάσθησαν ὅλαι μὲ σέβας.

Ἡ Μαρία ἀνεχώρησε τελευταία· ἐνῷ δὲ ἦτο εἰς τὴν θύραν·

— Ὦ Μαρία! εἶπε μὲ χαμηλὴν φωνὴν ἡ Βαννίνα, καὶ ἔτεινε πρὸς αὐτὴν τὰς χεῖράς της, ὡς ἂν ἐφοβεῖτο νὰ μείνῃ μόνη. Ἡ δὲ πιστὴ Μαρία ἔδραμε πρὸς αὐτὴν μετὰ σπουδῆς καὶ ἀδελφικῆς ἀγάπης.

— Ὦ Μαρία! ἐπανέλαβε κλαίουσα ἡ Βαννίνα, οἱ λόγοι σου κατετάραξαν τὴν καρδίαν μου, δὲν ἠμπορῶ νὰ τὸ κρύψω ἀπὸ σὲ ἡ ὁποία ἐβύζαξε τὸ ἴδιον γάλα, τὸ γάλα τῆς μητρός σου, μὲ ἐμέ. Ἴσο νέα, καὶ μὲ ἀφιέρωσες τὴν νεότητα καὶ τὴν ἀγάπην σου. Δὲν ἐλησμόνησα τὴν θυσίαν σου, Μαρία, καὶ ἐνθυμοῦμαι τὸν ταλαίπωρον Γουάσκον, τοῦ ὁποίου ἀπέβαλες τὰς προπάσεις ὅταν ἠναγκάσθην ἐγὼ νὰ δεχθῶ τὰς τοῦ κυρίου του. Διὰ νὰ ἀκολουθήσῃς τὴν τύχην μου, παρῄτησες τὰς ἐλπίδας, τὸν ἔρωτα καὶ τὸ μέλλον σου.

Ἡ Μαρία ἔκλαιε, καὶ ἐστήριζε τὸ μέτωπόν της εἰς τὰς χεῖρας τῆς Βαννίνης χωρὶς διόλου νὰ κινηθῇ. Τὸ ὄνομα τοῦ Γουάσκου ἤνοιξε τὴν βαθεῖαν πληγὴν τῆς καρδίας της, τὴν ὁποίαν οὔτε ἡ εὐτυχία οὔτε ὁ χρόνος δὲν εἶχον κατορθώσει νὰ θεραπεύσωσιν.

— Ὦ! μὴ μὲ ὁμιλῆς περὶ θυσιῶν, ἀνέκραξεν ἐντόνως ἡ Μαρία παρατηρήσασα τὴν μεγάλην ταραχὴν τῆς Βαννίνης· ὑπῆρξες βεβαίως δυστυχεστέρα μου· ἔχασες τὸν Βιβάλδην καὶ ὑπανδρεύθης ἄλλον, ἐνῷ ἐγὼ ἔμεινα ἐλευθέρα καὶ κυρία νὰ λυποῦμαι καὶ νὰ στενάζω· ἐγὼ τοὐλάχιστον δὲν ἔχω ἀνάγκην νὰ ὑποτάσσωμαι εἰς κανένα. Αἱ λύπαι σου καὶ ἡ ὑπομονή σου μ' ἐχρησίμευσαν ὡς παράδειγμα καὶ παρηγορία. Καὶ αἱ δύο ἔδαμεν, χωρὶς νὰ κλαύσωμεν, ἀναχωρήσαντα ἀπὸ Βαστίαν τὰ πλοῖα τὰ ὁποῖα ἔφεραν μαζῆ τὴν καρδίαν μας. . . Χωρὶς νὰ κλαύσωμεν ἐστρέψαμεν καὶ αἱ δύο τὰ βλέμματα πρὸς τὸν ἀπέραντον ὁρίζοντα. Τί ἡμέρα θλιβερά! χωρισμὸς αἰώνιος, ἀγαπητή μου κυρία! Καὶ ὅμως οὔτε σεῖς οὔτ' ἐγὼ δὲν τὸν ἐνθυμήθημεν μὲ πόθον πώποτε ἐκτὸς μόνον ἀπόψε, ὅτε συμμερίζομαι ὅλους τοὺς φόβους σας, καὶ ὅλα τὰ προαισθήματα τὰ ὁποῖα διεγείρουν εἰς τὴν καρδίαν σας ἡ τρικυμία καὶ οἱ κεραυνοί.

— Εἴθε ἀπόψε νὰ ἦναι ἡ τελευταία νὺξ τῆς λύπης μας, Μαρία! τῆς ἐδικῆς μου τοὐλάχιστον· ἐπειδὴ ὅσον διὰ σέ, τὰ δάκρυά σου δὲν εἶναι δάκρυα σφάλματος. Ὁ Θεὸς δὲν θὰ καταφρονήσῃ τὰ δάκρυά μου τὰ ὁποῖα θὰ πνίξω εἰς τὴν καρδίαν μου καὶ θὰ συγχωρήσῃ τὴν ἀνοησίαν τὴν ὁποίαν ἔκαμα ζητήσας μεταξὺ τῆς θλίψεώς μου βοήθειαν καὶ προστασίαν ἀπὸ τὸν Βιβάλδην μετὰ δέκα χρόνους. Σὺ ὅμως γνωρίζεις τὴν καθαρότητα τῶν σκοπῶν μου καὶ τῶν ἐδικῶν του· τὸ ἔκαμα διὰ τὰ τέκνα μου, καταδικασμένα ἴσως ἐξ αἰτίας τῶν σφαλμάτων τοῦ πατρός των, ν' ἀποθάνουν πτωχὰ καὶ ἄπορα. Κανεὶς ἄλλος λόγος δὲν τὸν ἠνάγκασε νὰ μὲ προσφέρῃ τὰς ἐκδουλεύσεις του, εἰμὴ ἡ ἐνθύμησις τῶν ὑποχρεώσεων τὰς ὁποίας εἶχε πρὸς τὸν πατέρα μου, καὶ ἡ λύπη τὴν ὁποίαν ἠσθάνετο διὰ τὴν δυστυχῆ ζωὴν καὶ τὴν ἐγκατάλειψίν μου.

— Ὁ Θεὸς εἶναι δίκαιος, καλή μου κυρία, καὶ γνωρίζει τὰς δυστυχίας σας· θὰ ἐστάθμισε τὸ καλὸν καὶ τὸ κακὸν τῶν πλασμάτων του. Ἠξεύρει ποῖα στρατηγήματα καὶ ποίας ἀπειλὰς μετεχειρίσθησαν οἱ ἀδελφοί σας, διὰ νὰ σᾶς θυσιάσουν ὑπανδρεύοντές σας μὲ τὸ Σαμπιέτρον, τὸν θηριώδη, καὶ ὑπερήφανον καὶ φιλέκδικον ἐκεῖνον ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ἔπεσεν ἐπάνω σας ὡς ὁ ἱεράξ ὅταν ὁρμᾷ κατὰ τῆς δειλῆς περιστερᾶς. Θεέ μου! τί γάμος!

Ἡ Βαννίνα ἀνέφριξεν ὡς ἂν ἦτο παρὼν ὁ Σαμπιέτρος, ὡς ἂν ἦτο μετ' αὐτοῦ εἰς τὸν ναὸν, ἢ ὡς ἂν ἔμελλον νὰ τὴν ὁδηγήσουν εἰς τὴν οἰκίαν ἥτις ἤκουσε τόσους στεναγμοὺς καὶ ἴδε τόσας θλίψεις. Κατέστειλεν ὅμως τὸν τρόμον της, καὶ εἶπε μὲ φωνὴν γλυκεῖαν καὶ ἐμφαντικὴν καρτερίας καὶ ὑπομονῆς·

— Εἶναι σύζυγός μου, Μαρία! . . . εἶναι πατὴρ τῶν τέκνων μου.

Καὶ ἐδακτυλοδείκτησε τὸ μέρος ὅπου ἐκοιμῶντο τὰ φίλτατα τῆς καρδίας της.

— Ἐὰν ἀγαπᾶτε τὰ τέκνα σας, ἀπεκρίθη ἀμέσως ἡ Μαρία, διὰ τί ἐπεράσετε ἐδῶ τόσας ἡμέρας καὶ τόσας νύκτας περιμένουσα; Διὰ τί νὰ ἐμπέσετε εἰς τὰ δίκτυα τοῦ Ἰσκαριώτου ἐκείνου Παπόνου ὁ ὁποῖος ἔμαθε, δὲν ἠξεύρω πῶς, τὰ μυστικά σας, χωρὶς νὰ φανερώσῃ οὔτε ἓν ἀπὸ τὰ ἐδικά του; Διὰ τί μένομεν ἀκόμη εἰς Μασσαλίαν; διὰ τί τὰ τέκνα σας εἶναι ἀκόμη ἐδῶ χωρὶς τοὺς προστάτας τοὺς ὁποίους σᾶς ὑπεσχέθη εἰς Γενούαν ὁ γενναῖος Βιβάλδης; Ὦ κυρία! καὶ φίλη, καὶ ἀδελφήμου! Ἐπειδὴ ἡ αὐτὴ χεὶρ ἀνέθρεψε καὶ τὰς δύο, ἐπειδὴ καὶ αἱ δύο ἐβυζάξαμεν τὸ αὐτὸ γάλα, ἄφετε τοὺς διαταγμούς σας, καὶ ἀποφασίσετε ἀπόφασιν ἀξίαν τοῦ χαρακτῆρός σας· ἂς μὴν εὑρεθῶμεν αὔριον τὸ πρωὶ ἐδῶ. Ὁ κύβος ἐρρίφθη! Εἴτε μᾶς εἶναι συγχωρημένον εἴτε ὄχι τὸ ἄσυλον τὸ ὁποῖον μᾶς ἐπρότεινεν ἡ δημοκρατία, τὸ ἐδέχθητε ἢ μᾶλλον τὸ ἐζητήσατε. Ἡ γῆ τῆς Γαλλίας δὲν εἶναι κατάλληλος πλέον οὔτε διὰ σᾶς οὔτε διὰ τὰ τέκνα σας. Λυπηθῆτε τὰ ἀθῶα αὐτά!

Καὶ ἐν τῇ ὁρμῇ τῆς ὁμιλίας της ἀπέσυρε τὸ κωνωπεῖον τῆς μικρᾶς κλίνης ὅπου ἐκοιμῶντο τὰ δύο βρέφη, καὶ τὰ ἐδείκνυεν εἰς τὴν μητέρα των, μὴ αἰσθανομένη πόσον ἐτραυμάτιζε τὴν καρδίαν της.

Τὸ φῶς τῶν λαμπάδων μόλις ἔφθανεν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο· ἀλλὰ τὸ ὀξὺ βλέμμα τῆς μητρὸς διεπέρασε ζωηρότερον τοῦ φωτὸς, καὶ ἴδεν ἐπὶ τῶν λευκῶν προσκεφαλαίων τὴν ξανθὴν κόμην τῶν τέκνων της, καὶ ἤκουσε τὴν γλυκεῖαν πνοὴν ἥτις ἐξήρχετο ἀπὸ τὰ τρυφερὰ χείλη των. Ἡ Βαννίνα ἐσηκώθη ὡς ἂν ὠθήθη ἀπὸ δύναμιν ἀνωτέραν· ἐρύθημα περιοδικὸν ἐχρώματισε τὰς ὠχρὰς παρειάς της, ὅμοιον μὲ ἀστραπὴν χρυσίζουσαν τὰ νυκτερινὰ νέφη, καὶ ἐκλείπουσαν ἀμέσως. Καὶ προχωρήσασα πρὸς τὴν κλίνην ἀνέκραξε μὲ φωνὴν πλήρη φιλοστοργίας·

— Ἀς ἀναχωρήσωμεν, τέκνα μου! καὶ ἀς πάθῃ ἡ μάνα σας ὅ,τι θέλει ὁ Θεός.

Εὐθὺς τότε ἡ πύλη τῆς οἰκίας ἐκρούσθη σφοδρότατα, καὶ ὁ κρότος ἀντήχησε μέχρι τῶν θαλάμων αὐτῶν τῆς Βαννίνας. Ἐτράθη λοιπὸν τρέμουσα, ἐπλησίασεν ἔντρομος πρὸς τὴν Μαρίαν, καὶ ἠκροάζετο τὸν ἦχον τῶν κροταλισμῶν.

— Τί ἄρα εἶναι τὴν ὥραν αὐτήν; ἠρώτησαν καὶ αἱ δύο γυναῖκες συγχρόνως.

Καὶ ἤκουσαν ἀνοιγομένην τὴν πύλην, καὶ ὑπέθεσαν ὅτι ὁ θυρωρὸς εἰσάγαγέ τινα. Μετὰ μικρὸν δὲ ἤκουσαν βήματα εἰς τὴν μεγάλην κλίμακα.

— Θὰ εἶναι ὁ Ναπόνης, ἀνέκραξεν ἡ Βαννίνα συλλαβοῦσα ἀπροσδόκητόν τινα ἐλπίδα.

Καὶ δραμοῦσα πρὸς τὴν θύραν τοῦ θαλάμου της, ἴδεν ἐνώπιόν της τὸν Ναπόνην ὡς φάσμα, περιτετυλιγμένον μὲ πλατύτατον μανδύαν καὶ καταβεβρεγμένον ἀπὸ τὴν βροχήν.

— Ἔρχεται κατόπιν μου καὶ αὐτός, εἶπε μὲ φωνὴν βραγχώδη πρὸς τὴν Βαννίναν.

— Αὐτός! ἀνέκραξε σκιρτῶσα ἡ Βαννίνα, ὁ ἴδιος! ὁ Βιβάλδης!

— Ὁ σύζυγός σας! ἀπεκρίθη ἀταράχως ὁ Ναπόνης.

Καὶ ἀμέσως ἐφάνη εἰς τὸ κατώφλιον ὁ Σαμπιέτρος φέρων τὴν φρικτὴν πανοπλίαν του.

Γ'.

Ὅτ' ἐφάνη ὁ Σαμπιέτρος, ἡ Μαρία ἀφῆκε φωνήν, καὶ ἐπλησίασε τὴν κυρίαν της ὡς ἀν ἤθελε νὰ τὴν σώσῃ ἀπὸ ἐπικείμενον κίνδυνον. Ἡ δὲ Βαννίνα ἵστατο ἀκίνητος καὶ ἀπολιθωμένη ἀπέναντι αὐτοῦ, χωρὶς νὰ δράμῃ εἰς προϋπάντησίν του ὡς ἀν ἦτο προπηλωμένη εἰς τὴν γῆν. Ἰσχὺς ὑπὲρ ποτε καὶ ὁμοιάζουσα φάντασμα, ἐφαίνετο ὡς παθοῦσα ἀπὸ τὸ πρόσωπον τοῦ συζύγου της, ὅ,τι ἐπροξένει πάλαι τὸ ἀποτρόπαιον πρόσωπον τῆς Μεδούσης τοῦ μύθου. Ὁ Σαμπιέτρος εἰσῆλθε βραδυπατῶν εἰς τὸν θάλαμον, περιέφερεν εἰς αὐτὸν τὰ ἄγρια βλέμματά του ὡς λέων καταμετρῶν τὸ σπήλαιόν του, καὶ μετὰ ταῦτα ἔπεσε πρὸς μὲν τὴν Μαρίαν ν' ἀποχωρήσῃ πρὸς δὲ τὸν Ναπόνην νὰ τὴν συνοδεύσῃ. Ἡ ὑπηρέτις δὲν ἐπρόφερε λέξιν, ἀλλὰ στενάξασα ἐξῆλθε καὶ ἔκλεισε ταχέως τὴν θύραν. Ἡ δὲ Βαννίνα, μείνασα ἄνευ τῆς Μαρίας, ἔπεσεν εἰς τὸ θρανίον της, καὶ ἔστρεμε βλέπουσα ὅτι ἦτο μόνη μὲ τὸν Σαμπιέτρον.

Μετὰ στιγμάς τινας σιωπῆς καὶ τρόμου, ὁ πολεμιστής, πλησιάσας μὲ ψυχρότητα τὴν Βαννίναν, εἶπεν·

— Ἡ παρουσία μου σὲ κατετάραξε, κυρία! βλέπω ὅτι οὔτε τὴν ἐπερίμενες, οὔτε τὴν ἐπεθύμει. Ἡ φήμη ἡ ὁποία εὐχαριστεῖται νὰ διακωδωνίζῃ τὰς δυστυχίας καὶ τὰ σφάλματά μου, θὰ σὲ παρέστησεν ἴσως ὡς ἀδύνατον τὴν ἐπιστροφήν μου. Τοῦτο τοὐλάχιστον θὰ σ' ἐπληροφόρησαν οἱ Γενουαῖοι· ἀλλὰ μὴν ἀπατᾶσαι! ὁ Σαμπιέτρος ἔφθασεν ἀνελπίστως, ἐπάνω εἰς τὰς πτέρυγας τῆς τρικυμίας.

Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἀπέβαλε τὸν μανδύαν του, καὶ ἔδειξε τὴν στρατιωτικήν του στολὴν καὶ τὰ πιστόλιά του· ἡ δεξιά του χεὶρ ἔψαυε τὴν μάχαιράν του. Πλησιάσας δὲ πρὸς τὴν Βαννίναν εἶπε μὲ ἦθος ὑπερήφανον·

— Οὔτε ὅλοι οἱ Γενουαῖοι, οὔτε ὅλαι αἱ τρικυμίαι, οὔτε αἱ θάλασσαι ἴσχυσαν νὰ ἐμποδίσουν τὸν Σαμπιέτρον! Ὅλαι αἱ καρδίαι τῶν ἀληθῶν Κορσικανῶν προηθάνθησαν τὸν ἐρχομόν μου· ἀπὸ τὸ ἓν εἰς τὸ ἄλλο μέρος τῆς νήσου, εἰς τὰ βουνὰ καὶ εἰς τὰς κοιλάδας, εἰς τὰ φρούρια καὶ τὰς πόλεις, ἡ σάλπιγξ τοῦ Βαστέλικα διέδωκε τὸν ἦχον τῆς ἐκδικήσεως. Μόνη ἡ καρδία τῆς Βαννίνας Ὀρνάνου ἀμφιβάλλει διὰ τὴν εὐτυχίαν τοῦ Σαμπιέτρου καὶ τῆς Κορσικῆς, ἐπειδὴ ἡ καρδία τῆς Βαννίνας Ὀρνάνου ἀνήκει εἰς τὴν Γενούην.

Ταῦτα ἀκούσασα ἡ Βαννίνα ἀφῆκε τὸ ταπεινὸν ἦθός της, καὶ προσηλώσασα τὰ βλέμματα εἰς τὸν ἄνδρα της, εἶπε μὲ τόνον θλιβερὸν ἀλλὰ γενναῖον καὶ μεγαλοπρεπῆ·

— Τὴν καρδίαν τῆς Βαννίνας Ὀρνάνου δὲν ἐξετίμησε ποτὲ δικαίως ὁ Σαμπιέτρος Βαστέλικας· ἡ καρδία αὐτὴ, ἐβρύνησεν ἐν σιωπῇ διὰ τὸν ὀλέθριον πόλεμον ὁ ὁποῖος καταστρέφει ἀπὸ τινων ἐτῶν τὴν ἀθλίαν πατρίδα της. Ἐὰν ἔχῃ τινὰ ἐπιθυμίαν, ἡ ἐπιθυμία αὐτὴς εἶναι νὰ ἴδῃ καταπαυούσας τέλος πάντων τὰς αἱματηρὰς διαφωνίας, καὶ νὰ ἀποκατασταθῇ ἡ εἰρήνη μεταξὺ δύο ἐθνῶν συγγενῶν, ἐχόντων τὰ αὐτὰ συμφέροντα. Καὶ ὅμως ὅταν τὸ ξίφος ἐσύρθη ἀπὸ τὴν θήκην του, ἡ ἀγάπη τῆς πατρίδος δὲν ἔμεινε σιωπηλὴ ἡ χλιαρὰ εἰς τὴν καρδίαν της! ὄσῳ διὰ τὴν ἀγάπην της πρὸς τὸν σύζυγόν της, μὴ λησμονῆς ὅτι δι' αὐτὸν εὐθυσίασε καὶ κτήματα, καὶ εἰσοδήματα, καὶ θησαυρούς.

— Καὶ μετὰ ταῦτα μετενόησεν! ἀνέκραξεν ἐντόνως καὶ σαρκαστικῶς ὁ Σαμπιέτρος· ναί, μετενόησεν ἡ γενναία, καὶ ἠθέλησε νὰ τὰ λάβῃ ὀπίσω. Ἠπρόσπεσεν αἰσχρῶς εἰς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Σαμπιέτρου ζητήσασα τὰ ἀγαθά της, ὡς ἀν ἤθελε νὰ χωρίσῃ τὴν τύχην της ἀπὸ τὴν τύχην τοῦ ἀνδρός της, νὰ δείξῃ μεγαλοπρέπειαν εἰς τὸν τόπον ὅθεν εἶναι ἐξωρισμένα, καὶ νὰ ἐντρυφήσῃ εἰς τὴν οἰκίαν ἡ ὁποία εἶναι ἀκόμη βαμμένη μὲ τὸ αἷμα τῶν δολοφονηθέντων ὑπηρετῶν της.

Τότε ἡ Βαννίνα σπασθεῖσα μὲ ὀρμὴν, ἔδειξε τὴν κλίνην εἰς ἣν ἐκοιμῶντο τὰ τέκνα της, καὶ ἀπεκρίθη μὲ θάρρος·

— Ἡ μήτηρ αἰσθάνεται διὰ τὰ τέκνα της τὴν εὐσπλαγχνίαν τὴν ὁποίαν δὲν ἔχει ὁ πατήρ των δι' αὐτά· δι' αὐτὰ καὶ μόνα ἔφριξεν ἐνθυμουμένη τὴν δυστυχίαν καὶ τὴν ἐρημίαν εἰς τὴν ὁποίαν τὰ ἄφησεν ὁ πατήρ των.

— Ταλαίπωρε! ἀνέκραξεν ὁ Σαμπιέτρος, τολμᾷς νὰ ὁμιλήσῃς διὰ τὰ τέκνα σου, ἀφοῦ ἀτίμασες καὶ αὐτὰ καὶ τὸν πατέρα των! Οἱ υἱοί τοῦ Σαμπιέτρου νὰ ζητήσουν ἐλεημοσύνην ἀπὸ τὴν Γενούην! νὰ καταδικασθοῦν νὰ λάβουν τὸν ἄρτον των ἀπὸ τὴν χεῖρα ἡ ὁποία ζητεῖ ἐπὶ πίνακι τὴν κεφαλήν μου! νὰ κρατῶνται ὡς ἐνέχυρα ἀπὸ τὴν ὑπερήφανον δημοκρατίαν, νὰ τρέφωνται ὡς τρυφηλοὶ καὶ ἡδυπαθεῖς πατρίκιοι, νὰ καταφρονοῦν τὰς ἀνδρικὰς ἀρετὰς τῆς Κορσικῆς, καὶ νὰ μισοῦν ἴσως τὸν πατέρα των! Ταλαίπωρε! δείξασά με τὰ τέκνα μου, μ' ἔδειξες ὅλην τὴν ἀθλιότητα τῆς ψυχῆς σου.

— Σαμπιέτρε Βαστέλικε, ἀνέκραξεν ἀγανακτήσασα ἡ Βαννίνα, ἐλησμόνησες ὅτι ἔχεις πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν σου ἀπόγονον τῶν Ὀρνάνων, γυναῖκα μεγίστης καταγωγῆς, ἐνώπιον τῆς ὁποίας ἔκλιναν γόνυ οἱ εὐγενέστεροι ἄρχοντες τῆς Κορσικῆς, καὶ τὴν ὁποίαν οὐ ἔπρεπε νὰ σέβεσαι καὶ νὰ τιμᾷς ὑπὲρ πάντα ἄλλον, ὄχι ὡς σύζυγόν σου, ἀλλ' ὅπως χρεωστεῖ ὑποτελὴς πρὸς τὸν κύριόν του;

— Πρὸ πολλοῦ, ἐπανέλαβεν ὁ Σαμπιέτρος, πρὸ πολλοῦ δὲν γνωρίζω πλέον κυρίους. Ἡ εὐγένειά μου εἶναι γραμμένη μὲ χαρακτῆρας ἀνεξαλείπτους, μὲ τὸ αἷμά μου καὶ μὲ τὴν σπάθην μου. Ἡ εὐγένεια σου ἐσβύσθη ἀπὸ τὴν ἀτιμίαν τῶν πράξεών σου, ἡ δύναμίς σου ἀπέθανε μὲ τὴν ἀρετήν σου.

Ταῦτα δὲ λέγων ὁ Σαμπιέτρος, κατεκυριεύθη ἀπὸ μανίαν ἀκράτητον, οἱ ὀφθαλμοί του ἐπιπνιγόβολοιν ὑπὸ τὰς μαύρας ὀφρῦς του ὡς δύο ἄνθρακες φυσώμενοι ἀδιακόπως καὶ μετ' ἐπιμονῆς. Τὸ μέτωπόν του συνωφρυούτο, οἱ μυῶνες τοῦ προσώπου του συνεστέλλοντο σπασμωδῶς, καὶ ἡ χεὶρ του ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς λαβίδος τῆς μαχαίρας του, σφίγγουσα αὐτὴν μανιωδῶς ὡς ἄνθρωπος ναυαγῶν, ὅστις ἁρπάζει σανίδα ἐξ ἧς καὶ μόνης ἐλπίζει τὴν σωτηρίαν του. Ἡ Βαννίνα ἠσθάνθη ἀμέσως τὸ δεινὸν τῆς θέσεώς της, καὶ πεσοῦσα εἰς τὸ θρανίον της ἐπεδόθη εἰς δάκρυα.

— Καὶ ἐλπίζεις, ἀνέκραξεν ὁ Σαμπιέτρος μὲ φωνὴν λυσσῶντος, ὅτι θὰ συγκαταβῶ εἰς τὸ ὄνειδος τὸ ὁποῖον ἐζήτησες νὰ μὲ προστρίψῃς; Δὲν ἠξεύρεις ὅτι ἡ τιμὴ τοῦ Βαστέλικα δὲν θὰ συντριφθῇ εἰς τὰς χεῖράς σου, ὡς παιγνίδιον εὔθραυστον εἰς τὰς χεῖρας μικρᾶς κόρης; Δὲν ἐνθυμήθης ὅτι οἱ υἱοί τοῦ Σαμπιέτρου δὲν ἐγεννήθησαν διὰ νὰ πατήσουν ἐπ' αὐτῶν οἱ τύραννοι τῆς πατρίδος των καὶ νὰ γίνουν δοῦλοι ἐνός Βιβάλδη;

Εἶπε, καὶ ῥίψας πρὸ τῶν ποδῶν της φάκελλον ἐπιστολῶν, ἐπανέλαβεν·

— Εἰς τὰ γράμματα αὐτὰ γραμμένα ἀπὸ σὲ τὴν ἰδίαν καὶ διευθυνόμενα εἰς τὸν Βιβάλδην σου, ὁ πέγραψες τὴν καταδίκην σου. Τὰ γνωρίζεις; ἐνθυμεῖσαι τί ἀτιμίας περιέχουν;

— Τὰ γράμματα αὐτὰ εἶναι, ἀπεκρίθη ἡ Βαννίνα, ὁπόταν γυνὴ ἔντιμος δύναται νὰ γράψῃ εἰς ἔντιμον ἱππότην· μαρτυροῦν τὴν εὐγνωμοσύνην διὰ τὴν προσφορὰν τὴν ὁποίαν μ' ἔκαμε διὰ τὰ τέκνα μου· εἶναι ἀπόδειξις μητρικῆς φιλοστοργίας, τυφλῆς εἰς πάντα ἄλλ' ὄχι καὶ εἰς τὸ καλόν των. Μὴ συκοφαντῇς, Σαμπιέτρε, τοὺς σκοποὺς μου, καὶ σεβάσου αὐτοὺς πρὸς τιμὴν τῆς γυναικός σου.

Ὁ Σαμπιέτρος ἐμειδίασε μὲ πικρίαν· καὶ ἐκβαλὼν ἐπιστολὴν ἀπὸ τὸν κόλπον του, ἐξετύλιξεν αὐτὴν βραδέως, καὶ εἶπεν·

— Ἄκουσε πῶς ὁ Βιβάλδης ἐσέβετο τὴν τιμὴν τῆς γυναικὸς τοῦ Σαμπιέτρου.

Καὶ καθήσας παρὰ τὴν Βαννίναν, ἐκράτει τὴν ἐπιστολὴν ἀνοικτὴν· τὸ γόνυ ἔχων πλησίον τοῦ γόνατός της, τὸ πρόσωπον πρὸς τὸ πρόσωπόν της, ἠτένιζεν αὐτὴν ὡς ὅρις τὴν περιστεράν. Ἡ Βαννίνα ἐνόησεν ὅτι ἡ ἀλληλογραφία της κατεσχέθη ἀπὸ τὸν Ναπόνην, καὶ ὅτι τὰ προαισθήματά της καθὼς καὶ τὰ τῆς Μαρίας ἐπαλήθευσαν. Γλῶσσα ἀνθρωπίνη δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ ἐκφράσῃ τὴν ἀθημανίαν τῆς καρδίας της.

Ὁ Σαμπιέτρος ἀνεγίνωσκε, καὶ διακόπτων τὴν ἀνάγνωσιν εἰς πᾶσαν φράσιν διφορουμένην, προσήλου τοὺς ὀφθαλμούς του εἰς τοὺς τῆς γυναικός του, διὰ νὰ μαντεύσῃ τί συνέβαινεν εἰς τὴν καρδίαν της.

« Ἡ ἐπιστολή σου, ὦ Βαννίνα, μ' ἐνέπλησε χαρᾶς, διότι μ' ἔφερε τὴν συγκατάθεσιν σου εἰς τὰς » προτάσεις μου καὶ τοὺς σκοποὺς τῆς Συγκλήτου. » Χάρις τελεία δίδεται καὶ εἰς σὲ καὶ εἰς τὰ τέκνα » σου, καὶ ὅλα τὰ κτήματα τῶν Ὀρνάνων, δημευ- » θέντα μετὰ τὴν ἀποστασίαν τοῦ Βαστέλικα, θὰ » σὲ ἀποδοθῶσι διὰ πράξεως ἐπισήμου, ἀμα ὁρκι- » σθεῖσα εἰς τὴν δημοκρατίαν ἐκφράσεις τὴν συγ- » κατάθεσιν σου ὅτι οἱ υἱοί σου τίθενται ὑπὸ τὴν » κηδεμονίαν τοῦ San-Giorgio, καὶ θ' ἀνατρα- » φοῦν εἰς τὰ εὐγενὲς σχολεῖον τοῦ Δήρια, ὁμοῦ μὲ » τοὺς υἱοὺς τῶν πατρικίων μας, καὶ ὅτι θὰ φέρουν » τὸ ὄνομα τῶν Ὀρνάνων, διὰ νὰ ἐξαλειφθῇ τὸ ὄ- » νομα τοῦ προγεγραμμένου Σαμπιέτρου Βαστέλι- » κα Τελείωσε λοιπὸν ὅλας τὰς ὑποθέσεις σου, καὶ, » ὅταν ἐπιστρέψῃ ὁ κομιστὴς τῆς παρούσης, ἀνα- » χώρησον ἀμέσως· θὰ ὑπάγω νὰ σὲ περιμένω εἰς τὰ » σύνορα τῆς δημοκρατίας, εἰς πολὺν ὀλίγον ἀπέ- » χουσαν ἀπὸ Βεντιμίλλια. Σὲ συμβουλεύω νὰ ἔλ- » θῃς κατὰ προτίμησιν διὰ ξηρᾶς, ὡς ἀ φαλέστε- » ρον ἐν ὥρᾳ χειμῶνος. Ὅταν φθάσῃς εἰς Γενούην, » θὰ σὲ συνοδεύσω εἰς Βόλτρην, εἰς μέρος τερπνό- » τατον καὶ μεμονωμένον ὅπως ἐπιθυμεῖς, μακρὰν » τῆς τύρβης τοῦ κόσμου. Ἐκεῖ, ὦ Βαννίνα, θὰ μὲ » συγχωρήσῃς νὰ σὲ βλέπω ἐνίοτε, ν' ἀπολαμβά- » νω τὴν ἀνέκφραστον εὐδαιμονίαν τοῦ νὰ βλέπω » τὸ πρόσωπον σου καὶ ν' ἀκούω τὸν ἦχον τῆς φω- » νῆς σου, μετὰ τὸν πολυετῆ σκληρὸν χωρισμόν » μας. Ἐκεῖ θὰ σφιγγίζω τὰ δάκρυά σου καὶ θὰ » χύνω εἰς τὰς πληγάς σου τὸ παρηγορητικὸν βάλ- » σαμον τῆς φιλίας· ἐκεῖ ἴσως ἡ τύχη εὐμενεστέρα » θὰ συντρέξῃ εἰς τὸ νὰ βλαστήσωσιν ἄνθη τινὰ εἰς » τὴν ἀκανθώδη ὁδὸν τῆς ζωῆς σου . . . »

— Ἀλλοίμονον! ὅλαι αἱ ἐλπίδες τῆς νεότητός μου ἐματαιώθησαν!

— Θὰ ματαιωθοῦν, ἀνέκραξεν ὁ Σαμπιέτρος, καὶ αἱ τῆς μεγαλητέρας ἡλικίας. . . . Ἐγὼ τὰς ἔκοψα.

— Ὦ! ἀνεφώνησεν ἡ Βαννίνα. Πῶς; λέγε.

— Ἐγὼ, ἀπεκρίθη ἀταράχως ὁ Σαμπιέτρος, ἐγὼ ἔρχομαι ἀπὸ Βεντιμίλλια.

Καὶ ἀνασπάσας τὴν μάχαιράν του, ἔδειξεν αὐτὴν εἰς τὴν Βαννίναν· ἦτο ὅλη καθημαγμένη μέχρι τῆς λαβίδος

— Ἰδού, εἶπε, τί σὲ φέρω ἀπὸ τὸν Βιβάλδην.

Ἡ Βαννίνα ἀνέφριξεν· αἱ μαῦραι τρίχες τῆς κεφαλῆς της ἀνωρθώθησαν, ὠχρότης θανάτου περιέχυθη εἰς τὸ ἀλλοιωθὲν πρόσωπόν της, καὶ ὡς ἐξ αὐτομάτ-

του ἠθέλησε νὰ σηκωθῇ ἀπὸ τὸ θρανίον· ἀλλ' ὁ Σαμπιέτρος τὴν ἐμπόδισε μὲ τὴν σιδηρᾶν του χεῖρα, καὶ κρατῶν αὐτὴν ἰσχυρῶς, εἶπε μὲ φωνὴν θηρίου ἐξηγριωμένου·

— Τὸ αἷμά σου ἂς ἑνωθῇ μὲ τὸ αἷμα τοῦ Β.Βάλδη.

Καὶ ἤγειρε τὴν χεῖρα διὰ νὰ τὴν κτυπήσῃ· ἀλλὰ νέα τις σκέψις ἀπέτρεψεν αὐτόν.

— Ὄχι, τὸ αἷμα εὐγενοῦς Κορσικανῆς δὲν πρέπει νὰ ἑνωθῇ μὲ αἷμα πατρικίου τῆς Γενούης . . . οὔτε διὰ τοῦ θανάτου, οὔτε διὰ τῆς χειρὸς τοῦ δηρίου. Σὲ σέβομαι ἀκόμη ἀρκετά, γυνὴ ἄπιστε, καὶ δὲν θέλω νὰ πάθῃ τοιοῦτον ὄνειδος ἡ σύζυγος τοῦ Σαμπιέτρου.

Καὶ βαλὼν εἰς τὴν θήκην τὴν μάχαιραν, ἔλαβεν ἀπὸ τὴν ζώνην του πιστόλαν.

Ἡ Βαννίνα ἔπεσεν ἐν τοσούτῳ εἰς τοὺς πόδας τοῦ μαινομένου θηρίου. Τότε ἡ κόμη της λυθεῖσα ἐχύθη εἰς τὴν ἀλαβάστρινον τράχηλόν της, οἱ δὲ βραχίονές της ἀνεπετάσθησαν τρέμοντες ὡς διὰ ν' ἀπωθήσωσι τὸν θάνατον. Δὲν ὡμίλει δὲ, διότι ἡ φρίκη ἀφῄρεσε τὴν φωνήν της. Ὁ Σαμπιέτρος τὴν ἴδε, καὶ δάκρυον ἐφάνη βρέχον τὰς μακρὰς βλεφαρίδας του.

— Ὤ! μὴ μὲ ζητῇς ἔλεος, ἀνέκραξε μὲ τόνον φωνῆς μαλλακώτερον· μὴ μὲ ζητῇς χάριν διότι δὲν ἠμπορῶ νὰ τὴν δώσω· ὡρκίσθην νὰ ἐκδικηθῶ, καὶ ὁ ὅρκος τῶν Κορσικανῶν, ὅταν πρόκηται περὶ ἐκδικήσεως, εἶναι ἀπαραβίαστος. Παρακάλεσε τὸν Θεὸν διὰ τὴν ψυχήν σου, ζήτησέ τον χάριν διὰ τὸ ἔγκλημά σου.

Ὅτε ἤκουσε τὰς τελευταίας ταύτας λέξεις ἡ καρδία τῆς Βαννίνης συνεταράχθη, καὶ ἡ συναίσθησις τῆς ἀθωότητός της ἐπανέδωκε πρὸς αὐτὴν τὴν φωνήν της.

— Ὁ Θεὸς εἶναι μάρτυς τῆς ἀγνότητος τῆς ζωῆς μου· αὐτὸς γνωρίζει τὴν εὐθύτητα τῆς καρδίας μου. Ἂς σὲ συγχωρήσῃ διὰ τὸ αἷμά σου τὸ ὁποῖον θὰ χύσῃς, καὶ ἂς μὴ σὲ ζητήσῃ λόγον διὰ τὸν θάνατόν μου! Κτύπα.

Καὶ ταῦτα λέγουσα ἔλυσε τὴν ἐσθῆτά της καὶ παρουσίασε τὸ στῆθός της εἰς τὸν Σαμπιέτρον· αὐτὸς δὲ ἐφαίνετο δυσωπούμενος, καὶ ἡ χεὶρ του, ἥτις ἐκράτει τὴν πιστόλαν, ἠνοίγετο μικρὸν κατὰ μικρόν. Ἀλλ' ὅτε τὰ βλέμματά του ἔπεσαν εἰς τὴν ὑπὸ τὴν ἐσθῆτα τῆς Βαννίνης ζώνην, τὸ μέτωπον τοῦ τρομεροῦ Κορσικανοῦ συνωφρυώθη ἐκ νέου, καὶ ἔγεινε μελανόν. Ἡ ζώνη ἦτο ἐρυθρόλευκος· καὶ τὰ χρώματα ταῦτα τῆς σημαίας τῆς Γενούης ἐμίσει ἀκαθέκτως ἐκεῖνος. Ἀμέσως ἥρπασεν ὡς θηρίον τὴν ζώνην, τὴν ἔλυσε, καὶ ἔλαβεν αὐτὴν ἀπὸ τὰς δύο ἄκρας. Ἠθέλησε νὰ ὁμιλήσῃ ἀλλ' ἠκούσθη φωνὴ βραγχώδης ὡς βρυχηθμός· οἱ ὀδόντες του συνεσφίγχθησαν συγκρουσθέντες ὡς σίδηρος, καὶ οἱ μυῶνές του συνεσπάλησαν καθ' ὅλον του τὸ σῶμα ὡς λέοντος ἑτοιμαζομένου νὰ ἐπιπέσῃ κατὰ τοῦ θύματός του. . . Ἔρριψε καὶ μὲ τὰς δύο του χεῖρας περὶ τὸν τράχηλον τῆς Βαννίνης τὴν μεταξωτὴν ζώνην, καὶ τὴν συνέσφιγξε μὲ ὅλην του τὴν δύναμιν. Δὲν ἠκούσθη δὲ οὔτε φωνὴ οὔτε ἀναστεναγμός. . . Τὴν Βαννίναν εἶχεν ἤδη θανατώσει ἡ φρίκη καὶ ἡ ὀδύνη!

—o—

ΛΑΜΠΡΟΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ.

—o—

Λάμπρος Φωτιάδης ὁ ἐξ Ἰωαννίνων, σχολαρχήσας ἐν Βουκουρεστίοις ἔτη ιγ', ἀράμενος κλέος ἐπὶ σοφίᾳ, οἷον οὐδεὶς τῶν πρὸ αὐτοῦ ἢ τὸν κατ' αὐτὸν, καὶ μάλιστα τῇ Ποιήσει τὰ πρῶτα φέρων, ὥστε καὶ τῶν Ποιητῶν τοῖς πάλαι ἀντεξετάζεσθαι, εἰμὴ τολμηρόν· ξυνέθετο Ποιήματα παντοῖα, Ἀνακρεόντεια, λέγω, Ἰαμβεῖα, Ἡρωελεγεῖα, Ἡρωϊκά, Σαπφικά, Πινδαρικά, Τροχαϊκά, Ἐπίμικτα, Ἰαμβεῖα, Πτερύγια, Βωμοὺς, Πελέκεις, Ὠιὰ, Σύριγγας, καὶ ὡς ἔπος εἰπεῖν, πάντα Ποιήσεως ἤδη τῆς ποιη-

Λάμπρος Φωτιάδης.

τικῆς ἰδέας καὶ στοιχειώτητος οὐ κατόπιν ἀπολειπόμενα. Μεθερμήνευσε δὲ τῶν δέκα Ῥητόρων τὰ σωζόμενα, τὸν Ξενοφῶντα ἀπ' ἀρχῆς εἰς τέλος, Ἡροδότου τὰς Μούσας, Θουκυδίδου ξυγγραφὰς πέντε, Γρηγορίου λόγους, καὶ Δίωνος τοῦ Χρυσοστόμου, Πλουτάρχου τὰ πλείω, καὶ τοῦ βωμολόχου Λουκιανοῦ, καὶ τὰς τοῦ Συνεσίου Ἐπιστολὰς, καὶ ἄλλα πολλὰ, ἅπερ ἐπὶ τοῦ παροντος καταλέγειν, μήτιγε περιττόν. Ἠσθένει δὲ καὶ Κριτικὰς αὐτοῦ περὶ ταῦτα θεωρίας. Παρέφρασε δὲ Πίνδαρον καὶ τῶν πεζῶν πολλούς· Ἐρυσαντο δ' ἐξ αὐτοῦ ὡς ἐκ πηγῆς πολυχέυμονος τῆς αὐτοῦ σοφίας πολλοὶ μονονοῦ καὶ τὸν τῶν ἑκατὸν ἀριθμὸν ὑπερβάλλοντες οὐδενὸς τῶν καθ' ἡμᾶς σοφῶν ὕστεροι, ὧν τὰ συγγράμματα μάρτυρες. Οὗτος τοῖς προλαπτικοῖς καὶ περὶ τὸν πολὺν τάραχον τῶν Κανόνων τῆς Γραμματικῆς ἐπτοημένοις πρῶτος ἀνταναχθεὶς, καὶ ὡς ἄλλος Σόλων τοὺς περὶ Γραμματικὴν καὶ Ποιητικὴν ἀντεισαγαγὼν νόμους, τὴν τέως κεχερσωμένην καὶ ὑλομανήσασαν ὑπὸ τῆς πολυκανόνου κατάρας Ἑλλάδα φωνὴν ἐς τὸ ἀρχαῖον ἐπανήγαγεν ἀροτριώσας τὸ λυπρόγαιον, καὶ γόνιμα καταβαλὼν τὰ σπέρματα. Μετέστη δὲ τῶν τῇδε κατὰ τὸ ᾠὲ, ἔτος τὸ σωτήριον, ἔτη βεβιωκὼς πέντε πρὸς τοῖς πεντήκοντα, κλέος καταλιπὼν καὶ μνήμην εἰς ἀΐδιον.

(*Λόγιος Ἑρμῆς τοῦ 1811 ἔτους.*)

ΑΙ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑΙ.

(Ἴδε τὸ φυλλάδιον ι'.)

—o—

γ'.) Η ΠΡΩΤΗ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑ.

1. *Τὰ μέχρι τῆς ἁλώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ.*

Εἰς τὸ δεκαετὲς διάστημα τὸ ὁποῖον διῆλθεν ἀφ' ἧς ἐματαιώθη τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Ῥοβέρτου Γυισκάρδου μέχρι τῆς προπαρασκευῆς τοῦ πρώτου σταυροφορικοῦ κινήματος, τὸ Βυζαντινὸν κράτος δὲν ἔπαυσε προσβαλλόμενον ἀπ' ἀνατολῶν, ἀπὸ βορρᾶ καὶ ἀπὸ μεσημβρίας ὑπὸ ἐχθρῶν ἀνεξαντλήτων· διότι τοιαύτη ὑπῆρξε κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἡ εἱμαρμένη τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἱστάμενον εἰς τὰ μεθόρια τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης, ἐδέχθη τὰ πρῶτα καὶ ὁρμητικώτερα κύματα τῶν χειμάῤῥων ἐκείνων, οἵτινες, ἐπὶ χιλίους καὶ ἐπέκεινα ἐνιαυτοὺς, ἐκχεόμενοι ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς, ἠπείλησαν τὴν ὕπαρξιν τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ μετ' ὀλίγον αὖθις ἀνατείλαντος πολιτισμοῦ. Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ὑπῆρξεν, ἐπὶ δυοκαίδεκα ἑκατονταετηρίδας, τὸ προπύργιον τῆς τότε ἀσθενοῦς ἔτι Εὐρώπης, κατὰ τῆς τοτε ἰσχυρᾶς ἔτι Ἀσίας. Τὸ δὲ παράδοξον, ἀφοῦ κατηνάλωσε τὰς δυνάμεις τῆς τελευταίας ταύτης, προσηνέχθη αὐτὸ βορᾶ ἐσχάτῃ τῆς ψυχομαχούσης βαρβαρότητος.

Ὁ Ἀλέξιος, ἅμα ἀπαλλαγεὶς τοῦ ἀπὸ δυσμῶν κινδύνου, ἐτράπη ἀμέσως ἐπὶ τοὺς Τούρκους τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ Σελσουκίδης Σολιμὰν κατεῖχεν ἤδη τὸν Πόντον, τὴν Παφλαγονίαν, τὴν πρὸς μεσημβρίαν τῆς Νικαίας Βιθυνίαν, τὴν Ἰσαυρίαν, μέρος τῆς Κιλικίας καὶ τὴν μέχρι Ἀτταλείας Παμφυλιακὴν παραλίαν. Καὶ ἐφονεύθη μὲν, τῷ 1086, ὁ Σολιμὰν ὑπὸ Τουτούση, ἀδελφοῦ τοῦ ἐν Περσίᾳ ἐδρεύοντος ὑπερτάτου ἡγεμόνος τῶν Σελσούκων Μαλὲκ-σαχ· ἀλλ' ὁ Τουτούσης, ἰσχύσας τότε πέραν τοῦ μετρίου εἰς Συρίαν, ἐφθονήθη, ὑπὸ τοῦ Μαλὲκ-σαχ, ὅστις ἀπεφάσισε νὰ συμμαχήσῃ κατ' αὐτοῦ μετὰ τοῦ Ἀλεξίου, ὁ δὲ βασιλεὺς, ὠφεληθεὶς ἀπὸ τῆς περιστάτεως ταύτης, ἀνέκτησεν ἅπασας τὰς παραλίας τῆς μικρᾶς Ἀσίας πόλεις. Κατὰ δυστυχίαν, ἕτεροι περισπασμοὶ δὲν ἐπέτρεψαν αὐτῷ νὰ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν ὁλοσχερῆ τῶν πολεμίων τούτων κατατρόπωσιν.

Οἱ Πατζινάκαι ἢ Πατζινακῖται, οἵτινες ἦσαν ἐγκαταστημένοι παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἴστρου καὶ παρ' ἀμφοτέρας αὐτοῦ τὰς ὄχθας, ὑποκινηθέντες, τῷ 1086, ὑπὸ Παυλικάνου τινὸς στασιαστοῦ, Τραυλοῦ ἐπιλεγομένου, ἐπανέλαβον τὰς εἰς τὸ ἐνδότερον τοῦ κράτους ἐπιδρομὰς αὐτῶν, αἵτινες διήρκεσαν μέχρι τοῦ 1091 ἔτους ὅτε, ὁ Ἀλέξιος, μετὰ ἑξαετεῖς καρτερικοὺς ἀγῶνας, ἐγείρωσεν αὐτοὺς κατὰ κράτος. Ἔτι δὲ ἀπὸ τοῦ 1089, ἕτερος προέκυψε πολέμιος, ὁ Τοῦρκος πειρατὴς Τζαχᾶς, ὅστις, θεωρῶν τὸν βασιλέα ἀπησχολημένον ὑπὸ τοῦ πρὸς Πατζινακίτας πολέμου, ἐκυρίευσε τὰς Κλαζομενὰς, τὴν Φώκαιαν, τὴν Λέσβον, τὴν Χίον, τὴν Σμύρνην, ὅπου καὶ ἔδρευσε, λαβὼν τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα καὶ μελετῶν τὴν κατάκτησιν αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἀλλὰ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Πατζινακιτῶν, ὁ γυναικάδελφος τοῦ βασιλέως, Ἰωάννης Δούκας, ἐκπεμφθεὶς κατὰ τοῦ πειρατοῦ, αὐτὸν μὲν κατετρόπωσεν, ἀνέκτησε δὲ τὰς νήσους.

Ἐν τῷ μεταξὺ καὶ στάσεις συνέβησαν εἰς τὰς νήσους Κρήτην καὶ Κύπρον περισταλεῖσαι ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου Δούκα, τῇ συμπράξει τοῦ Φιλοκάλου Εὐμαθίου, ἀνδρὸς ἔχοντος Ἑλληνικώτατον ὄνομα καὶ φρόνημα· καὶ ἐπιβουλὴ δέ τις ἀνεκαλύφθη τοῦ Νικηφόρου Διογένους (υἱοῦ τοῦ Ῥωμανοῦ) κατὰ τοῦ Ἀλεξίου· τελευταιον, τῷ 1094, οἱ Κωμάνοι, λαβόντες ἀρχηγὸν ἀπατεῶνά τινα, ὅστις παρέστησεν ἑαυτὸν ὡς υἱὸν τοῦ Ῥωμανοῦ Διογένους, τὸν Κωνσταντίνον, ἂν καὶ πρὸ πολλοῦ ἀποθανόντα, ἐνέβαλον εἰς τὴν Θράκην καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν Ἀδριανούπολιν· ἀλλὰ, καταπολεμηθέντες ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου, καὶ καταβληθέντες, ἀνέκαμψαν ὀλίγοι ἀντὶ πολλῶν εἰς τὰ ἴδια.

Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων ὅτε ἤρχισε νὰ παρασκευάζεται ἡ πρώτη σταυροφορία. Οἱ πλειότεροι τῶν δυτικῶν ἱστοριογράφων παριστῶσιν αὐτὴν ὡς γενομένην κυρίως ἐπὶ τῇ αἰτήσει τῶν ἀνατολικῶν, βεβαιοῦντες, ὅτι ὁ Πέτρος ὁ ἐρημίτης ἔφερε περὶ τούτου εἰς τὸν πάπαν Οὐρβανὸν Β', ἐπιστολὰς ἱκετηρίους τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων· ὅτι δὲ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος ἐπεκαλέσατο τὴν κατὰ τῶν Τούρκων συνδρομὴν τοῦ πάπα καὶ τῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης δι' ἐπιστολῶν καὶ πρέσβεων (*). Τὸ περίεργον ὅμως εἶναι ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ καὶ ἰδίως ἡ Ἄννα Κομνηνὴ παντάπασι δὲν ἀναφέρουσι τοιαύτας αἰτήσεις καὶ πρεσβείας· ἀπεναντίας ἡ Ἄννα ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἐκστρατείας ὡς ὅλως ἀπροσδοκήτου, καὶ θεωρεῖ αὐτὴν ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ὡς ἐχθρικὸν μᾶλλον κατὰ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἐπιχείρημα ἢ ὡς ἐπικουρίαν.

Ἐν τῷ βιβλίῳ δεκάτῳ τῆς Ἀλεξιάδος, ἡ τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ λογία θυγάτηρ, μνημονεύσασα τῆς προαναφερθείσης κατατροπώσεως τῶν Κωμάνων, ἔτι δὲ καὶ μικροῦ τινος ἐπιχειρήματος τοῦ Ἀλεξίου κατὰ τῶν ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ Τούρκων, ἐπιφέρει·

(*) Ἀντὶ πολλῶν παραθέσεων, παραπέμπομεν τὸν ἀναγνώστην ἁπλῶς εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Michaud, τόμου πρώτου, σελ. 45, 47 καὶ ἑπ.

Τὰ μὲν οὖν κατὰ τὸν αὐτοκράτορα μέχρι τῆς ἐπινεμήσεως τοῦ ἔτους κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον προβέβηκεν. Οὔπω δὲ μικρὸν ἑαυτὸν ἀναπαύτας, λογαπιναμένην ἠκηκόει ἀπείρων Φραγγικῶν στρατευμάτων ἐπέλευσιν. Ἐδεδίει μὲν οὖν τὴν τούτων ἐφοδον, γνωρίσας αὐτῶν τὸ ἀκατάσχετον τῆς ὁρμῆς, τὸ τῆς γνώμης ἄστατον καὶ εὐάγωγον, καὶ τἄλλα ὁπόσα ἡ τῶν Κελτῶν φύσις ὡς ἴδια ἢ παρακολουθήματά τινα ἔχει διαπαντός· καὶ ὅπως ἐπιχειρήμασι κεχρημένοι ἀεὶ διὰ τὴν τυχοῦσαν αἰτίαν τὰς σφῶν συνθήκας εὐκόλως ἀνατρέποντες φαίνονται· εἶχε γὰρ ἀεὶ τοῦτο ἀδόμενον, καὶ πάνυ ἐπελπιζόμενον· καὶ οὐκ ἀναπεπτώκει, ἀλλὰ παντοίως παρεκευάζετο, ὥστε καιροῦ καλοῦντος ἕταιμον πρὸς τὰς μάχας εἶναι. Καὶ γὰρ καὶ πλέω καὶ φοβερώτερα τῶν φημιζομένων λόγων ἦσαν τὰ πράγματα. Πᾶσα γὰρ ἡ ἑσπέρα καὶ ὁπόσον γένος βαρβάρων τὴν πέραθεν Ἀδρίου μέχρις Ἡρακλείων στηλῶν κατῴκει γῆν ἅπαν ἀθρόον μεταναστεύσαν ἐπὶ τὴν Ἀσίαν διὰ τῆς ἑξῆς Βυρώπης ἐβίαζε πανοικὶ τὴν πορείαν ποιούμενον. Ἔσχε δὲ τὸ κατὰ τὴν τοιαύτην συνέλευσιν τὴν αἰτίαν ἐνθένδε ποθέν. Κελτός τις Πέτρος τοὔνομα, τὴν ἐπωνυμίαν Κουκούπετρος, εἰς προσκύνησιν τοῦ ἁγίου τάφου ἀπεληλύθει καὶ πολλὰ δεινὰ πεπονθὼς παρὰ τῶν τὴν Ἀσίαν πᾶσαν λῃζομένων Τούρκων τε καὶ Σαρακηνῶν, μόγις ἐπανῆλθεν εἰς τὰ ἴδια. Καὶ διαμαρτὼν τοῦ σκοποῦ οὐκ ἔφερεν, ἀλλ' ἐδούλετο τῆς αὐτῆς ἅψασθαι ὁδοῦ. Συνιδὼν δὲ ὡς οὐ χρὴ μόνον αὐθις τῆς παρὰ τῶν ἀγίων τάφων ἀδοιπορίας ἅψασθαι ἵνα μὴ χεῖρόν τι γένηται οἱ, βουλὴν βουλεύεται συνετήν. Ἡ δὲ ἦν διακηρυκεύσασι εἰς ἁπάσας τὰς τῶν Λατίνων χώρας, ὡς ἐμφὴ θεῖα παρακελεύεται με πᾶσι τοῖς ἐν Φρυγίᾳ κόμησι κηρύξαι ἅπαντα τῶν ἴδιων ἀπᾶραι καὶ εἰς προσκύνησιν τοῦ ἁγίου τάφου ἀπελθεῖν· καὶ σπεῦσαι ὅλῃ χειρὶ καὶ γνώμῃ τῆς τῶν Ἀγαρηνῶν τὰ Ἱεροσόλυμα λυτρώσασθαι χειρός. Καὶ μέντοι καὶ κατώρθωκεν· Ἴδε περ γὰρ τινα θείαν ὁρμὴν ἐνθέμενος εἰς τὰς ἁπάντων ψυχὰς τοὺς ὁπουδήποτε Κελτοὺς ἄλλον ἀλλαχόθι· σὺν ὅπλοις καὶ ἵπποις καὶ ἕῃ λοιπῇ τοῦ πολέμου προπαρασκευῇ συναθροίζεσθαι παρεκεύαζε. Κἀκεῖνοι μὲν οὕτως εἶχον προθυμίας τε καὶ ὁρμῆς καὶ πᾶσα λιαφόρως τούτους εἶχε. Συνεπῆρε δὲ τοῖς στρατιώταις ἐκείνοις Κελτοῖς καὶ ψιλὸν ὑπὲρ τὴν ἅμμον καὶ τὰ ἄστρα πλῆθος, φοίνικας φέρον καὶ σταυρὸν ἐπ' ὤμων, γύναιά τε καὶ τέκνα τῶν σφῶν ἐξελυθότα χωρῶν. Καὶ ἦν ὁρᾶν αὐτοὺς καθάπερ τινὸς ποταμοῦς ἀπαναχθέν σωρεύοντας· καὶ διὰ τῶν Δακῶν ὡς ἐπίπαν πρὸς τὰς πρὸς ἡμᾶς ἐπερχομένους παισιστρατιᾷ.

Ἀλλ' Ἄννα λοιπὸν οὔτε ἐπιστολὰς ἱκετηρίους, οὔτε πρεσβείας ἀναφέρει, παρίστησι δ' ἐν γένει τὴν σταυροφορίαν ὡς γενομένην ἐπὶ τῷ αὐθορμήτῳ κηρύγματι τοῦ ἐρημίτου Πέτρου· οἱ δὲ εἰλικρινέστεροι, ἄν καὶ εὐκριθμότεροι, τῶν δυτικῶν ἱστορικῶν, καὶ, τὸ σπουδαιότερον, τὰ πράγματα αὐτὰ ἐπιμαρτυροῦσι τὴν ἀλήθειαν τῆς ἐκθέσεώς της. Καθὰ προείπομεν, οἱ Μωαμεθανοὶ περὶ τοὺς χρόνους τούτους δὲν εἶχον ἀπυδῆ ἐπιφορώτεροι εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς ἢ ἄλλοτε. Ἀπὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως τοῦ Ἀλεξίου, εἴδομεν αὐτὸν παγιώσαντα τὰ κατὰ τὴν Βυρώπην κράτος, ἀπὸ τοῦ Ἴστρου μέχρι τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀπὸ τοῦ Ἀδρίου μέχρι τοῦ Εὐξείνου, ἀποκρούσαντα τὴν Νορμαννικὴν ἐπιδρομὴν, ἀποκρούσαντα τοὺς Πατζινακίτας καὶ τοὺς Κωμάνους, καταβαλόντα τὰς ἐσωτερικὰς στάσεις, καταστρέψαντα τὸν μέγαν πειρατὴν Τζαχᾶν, καὶ περιστείλαντα ὁπωσοῦν τοὺς κατὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν Τούρκους· ἀφοῦ δὲ ἀπηλλάγη τῶν ἄλλων περισπασμῶν, ὁ Ἀλέξιος ἐδύνατο ὁμολογουμένως νὰ καταφέρῃ καὶ οἴκοθεν πληγὴν ἔτι καριωτέραν κατὰ τῶν πρὸς ἀνατολὰς πολεμίων, οἵτινες ἄλλως τε δὲν ἦσαν ὑπέρ ποτε ἰσχυρότεροι, ἀλλὰ μᾶλλον ἀσθενέστατοι. Εἴδομεν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ἡμῶν, ὅτι, περὶ τὰ τέλη τῆς ἑνδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, ὁ μωαμεθανισμὸς ἦτο διῃρημένος καὶ ὑποδιῃρημένος εἰς πολλὰς ἡγεμονίας, διχονοούσας πρὰς ἀλλήλας πολιτικῶς τε καὶ θρησκευτικῶς. Ἐν Αἰγύπτῳ ἦρχε Φατιμίδης Καλίφης, ἐν Βαγδατίῳ δὲ Ἀββασίδης· καὶ ὁ μὲν ἐν Αἰγύπτῳ ἦτο Σχῖτης, ὁ δὲ ἐν Βαγδατίῳ, Σουννίτης· πρὸς τούτοις, ὁ μὲν παντοδύναμος Βεζίρης τοῦ Σχῖτου Φατιμίδου, ἡ Ἀχμὲτ Ἀφδαλ, ἦτο ἐνθέρμος Σουννίτης, καὶ ἠγωνίζετο νὰ περιποιήσῃ τὴν ὑπεροχὴν εἰς τὴν αἱρεσιν αὐτοῦ, ἐν Βαγδατίῳ δὲ ὁ Ἀββασίδης καὶ Σουννίτης καλίφης διῆγεν εἰς διηνεκεῖς ἔριδας πρὸς τοὺς Σχῖτας, οἵτινες ἀπετέλουν τὸ ἥμισυ τῶν κατοίκων· καὶ προσέτι ὁ Ἀββασίδης οὗτος ἔφερε ψιλὸν τὸ ὄνομα τῆς ἀρχῆς, ὧν ὅλος ὑποχείριος τῶν Σελσουκιδῶν αὐτοῦ Βεζίρων. Τῶν Σελσουκιδῶν πάλιν τούτων τὸ κράτος δὲν ἴσχυεν ἤδη ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ, ὅπου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σολιμὰν προέκυψαν πολίοι μικροὶ καὶ ὅλως σχεδὸν ἀνεξάρτητοι ἡγεμονίσκοι· καὶ μὲν μετ' ὀλίγον κατέλαβεν αὐτοθὶ τὴν ὅλην ἀρχὴν ὁ Κελιδζὲ Ἀρσλὰν, ὁ τοσοῦτον πολυθρύλλητος ἐπὶ τῆς πρώτης σταυροφορίας γενόμενος, ἀλλὰ καὶ οὗτος ὑπεβλέπετο ὑπὸ τῶν ὁμοδόξων, ἐφθόνει τὸν Κὲρ Βογᾶ, ἄρχοντα παρὰ τὴν ἄνω Εὐφράτην καὶ Τίγριν, καὶ τὸν Βαγὶ Σεγιάν, δεσπόζοντα ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἀντιφθονούμενος παρ' αὐτῶν, οἵτινες οὗτοι πρὸς ἀλλήλους ἐφθονοῦσαν. Τὰ αὐτὰ συνέβαινον καὶ ἐν Συρίᾳ ὅπου δύο ἀδελφοὶ, Ῥοδουὰν καὶ Δεκὰκ, κυβερνῶντες τὰς ἀξιολογωτάτας πόλεις τοῦ Χαλεπίου καὶ τῆς Δαμασκοῦ, διέκειντο ἐχθρικῶς πρὸς ἀλλήλους. Ἐπὶ δὲ πᾶσι, τὰ μεταξὺ Συρίας καὶ μικρᾶς Ἀσίας ἤδη κατείχοντο ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων Χριστιανῶν, τὸ δὲ Βυζαντινὸν κράτος ἐφαίνεν ἔτι μέχρις Ἐδέσσης, πέραν τοῦ Εὐφράτου κειμένης, κἄτοι εἰς τὴν ἐν τῷ μεταξὺ χώραν πολυειδῶς διασπασθέν.

Ἐντεῦθεν καθίσταται ἀρίδηλον, ὅτι οὐδεὶς ὑπῆρχεν ἐπικείμενος, κατεπείγον, προσάντων δὲ νέος ἀπὸ τῶν Μωαμεθανῶν φόβος, ἱκανὸς νὰ ἐξηγήσῃ πῶς ὁ Ἀλέξιος ἀναγκασθῇ νὰ ζητήσῃ μεγάλην ἐξωτερικὴν ἐπικουρίαν. Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ἐπέλθε τοιοῦτος φόβος, ἆρ' εἶναι δυνατὸν νὰ παραδεχθῶμεν ποτέ, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἔμελλε νὰ καλέσῃ αὐθορμήτως καὶ νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὰ σπλάγχνα αὐτὰ τοῦ κράτους αὐτοῦ ἐκείνους, οἵτινες πρὸ μικροῦ ἔτι ἐπεβουλεύθησαν τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, ἐνέβαλον, ἐπὶ ἀνυποστάτοις προφάσεσιν, εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας καὶ μετὰ τοσούτων κόπων καὶ κινδύνων μόλις κατωρθώθη νὰ ἐξισθῶσιν; Ὅ,τι δὲ ἀναδεικνυσιν ἀναμφισβήτητος ὑποβολιμαῖας τὰς αἰτήσεις ἐκείνας, εἶναι αὐτὰ τῶν ἐπιστολῶν τὰ κείμενον. Ἡ ἐπιστολὴ τὴν ὁποίαν λέγεται ὁ Ἀλέξιος γράψας, διὰ τοῦ κόμητος Φλανδρίας Ῥοβέρτου, πρὸς ἅπαντας τοὺς ἡγεμόνας τῆς δύσεως, διεβάμβανε δῆθεν πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὰ ἑξῆς. « Τὰ ἄγρια τῶν Τούρκων στίγη, τὰ περιυβρίσαντα, ἐν τῇ ἀκολασίᾳ καὶ ἐν τῇ μέθῃ τῆς νίκης αὐτῶν, καὶ φύσιν καὶ ἀνθρωπότητα, εἰσὶ πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ Βυζαντίου, καὶ ἂν ἅπαντα τὰ χριστιανικὰ ἔθνη δὲν σπεύσωσιν εἰς βοήθειάν, ἡ πόλις τοῦ Κωνσταντίνου γίνεται ἀφύλακτος ὑποχείριος τῆς φρικτοτέρας καταδυναστείας. . . . Τοιοῦτοι κατάκτησις εἶναι ἡ μεγίστη τῶν συμφορῶν ἃς δύναται νὰ ὑποστῇ ὁ ἄρχων χριστιανικοῦ βασιλείου, διὰ νὰ ἀποτρέψωμεν δὲ τὴν συμφορὰν ταύτην, θεωροῦμεν τὰ πάντα δίκαια καὶ θεμιτά. Ἡ ἀπώλεια τοῦ στέμματος εἶναι κακὸν μικρὸν συγκρινομένη πρὸς τὸ ὄνειδος τοῦ νὰ ἴδωμεν τὸ κράτος ἡμῶν καθυποβεβλημένον ὑπὸ τὸν νόμον τοῦ Μωάμεθ. Ἐὰν δὲ πέπρωται νὰ παύσωμεν βασιλεύοντες, ἂς ἔχωμεν τοὐλάχιστον τὴν παραμυθίαν ὅτι τὸ κράτος θέλει περιέλθει εἰς χεῖρας τῶν Λατίνων, σωζόμενον οὕτω ἀπὸ τοῦ Μουσουλμανικοῦ ζυγοῦ. »

Οἱ Τοῦρκοι ἠπείλουν περὶ τὰ τέλη τῆς ἑνδεκάτης ἑκατονταετηρίδος τὸ Βυζάντιον, καὶ ἂν δὲν προέφθανε βοήθεια ἐξ Εὐρώπης ἔμελλον ἀφεύκτως νὰ καταστῶσι κύριοι αὐτοῦ· ἐνῷ, ὡς εἴδομεν, κατετρύχοντο ὑπὸ ποικίλων ἐμφυλίων διενέξεων καὶ ἐπανειλημμένως ἤδη περιεστάλησαν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου, ἀνακτήσαντος ἐσχάτως ἅπασας τὰς παραλίας τῆς μικρᾶς Ἀσίας πόλεις; Ὁ Ἀλέξιος ἔγραφεν ὅτι εὐχαρίστως θέλει ἴδει τὸν θρόνον αὐτοῦ περιερχόμενον εἰς χεῖρας ἐκείνων, τοῦ ὁποίου, πρὸ δεκαετίας μόλις, μετὰ τοσαύτης καρτερίας κατεπολέμησε, μετ' ὀλίγον δ' ἔμελλε νὰ ὑποδεχθῇ μετὰ τοσοῦτον εὐλόγου δυσπιστίας καὶ δυσμενείας; Ἀλλ' εἶναι καὶ τυφλῷ δῆλον, ὅτι τὰ τοιαῦτα ἐχαλκεύθησαν ὑπὸ ἀνθρώπων οἵτινες ἤθελον νὰ ἐξευτελίσωσι τοὺς βασιλεῖς τοῦ Βυζαντίου, καὶ νὰ προπαρασκευάσωσι πάρρωθεν τὰ πνεύματα εἰς τὴν μελετωμένην διαρπαγὴν καὶ διανομὴν τοῦ κράτους. Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ παρεσύρθησαν ὑπὸ τοῦ πάθους αὐτῶν οἱ συντάξαντες τὰς ἐπιστολὰς ἐκείνας, ὥστε, ὑπερβαίνοντες καὶ αὐτὰ τὰ ἔσχατα ὅρια τοῦ πρέποντος, παρέστησαν τὸν Ἀλέξιον ἀγωνιζόμενον νὰ δελεάσῃ ἐκ παντὸς τρόπου τοὺς ἱππεῖς καὶ τοὺς βαρώνους, ἵνα φέρῃ αὐτοὺς ὅσον ἔνεστι τάχιον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐπὶ δὲ τούτῳ οὐ μόνον περιγράφοντα τοὺς ἀμυθήτους θησαυροὺς, οἵτινες ἔμελλον νὰ ἀνταμείψωσι τὴν ἀνδρείαν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ζωγραφίζοντα τὸ κάλλος τῶν Ἑλληνίδων γυναικῶν, *αἵτινες ἔμελλον τὰ βραβεύσωσι τὰ κατορθώματα τῶν ἐλευθερωτῶν αὐτῶν*! Τοιαῦτα αἴσχη ἀνασκευῆς, νομίζομεν, οὐ χρήζουσιν.

Ὁ μόνος ἄνθρωπος ἔστις ἐδικαιοῦτο τότε νὰ ζητήσῃ ἐξωτερικὴν ἐπικουρίαν εἶναι ὁ πατριάρχης τῆς Ἱερουσαλὴμ, διότι τῷόντι περὶ τοὺς χρόνους αὐτοὺς οἱ Νογαῖοι Τουρκομάνοι, κατακτήσαντες τὴν Συρίαν καὶ τὴν Παλαιστίνην, ἐπάγαγον αὐτόθι συμφορὰς δεινοτάτας. Ἂν δὲ ὁ πατριάρχης Συμεὼν ἐξητήσατο τὴν συνδρομὴν ἐκείνην, κακῶς, ὡς θέλομεν ἰδεῖ, ἀντημείφθη διὰ τὴν ἐμπιστοσύνην του αὐτήν. Ἀλλ' οἱ πολέμιοι τῶν Βυζαντινῶν ἱστοριογράφοι ἐπιτροχάδην μόνον ἀναφέρουσι τὴν ἱκεσίαν τοῦ ἀρχιερέως, ἐπιμένουσι δὲ πρὸ πάντων εἰς τὰς ἀξιώσεις τοῦ Ἀλεξίου· ὅτι ὅμως αὗται εἶναι πλασταὶ καὶ ἀνύπαρκτοι, καταδείκνυται μὲν ἐκ τῶν προειρημένων, ὁμολογεῖται δὲ καὶ παρὰ πολλῶν Εὐρωπαίων ἱστορικῶν. Ὁ Ἤρενος (Heeren), ἐν τῇ σοφῇ αὐτοῦ Ἀκτινικῇ πραγματείᾳ περὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἱστορικῶν, λέγει ῥητῶς τὴν προμνημονευθεῖσαν ἐπιστολὴν τοῦ βασιλέως μὴ γνησίαν· καὶ ὁ Σχλόσσερος ὁμοίως θεωρεῖ αὐτὴν ὡς νόθον. (*)

Ἀλλ' ἂν αἱ σταυροφορίαι δὲν ἐγένοντο ἐπὶ τῇ αἰτήσει τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκρατόρων, ἆρ' μήπως τοὐλάχιστον προέθεντο εἰλικρινῶς τὴν ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν ἀπίστων λύτρωσιν τοῦ ἁγίου τάφου; μήπως εἰς τὰς σχέσεις εἰς τὰς ὁποίας ἀναγκαίως περιῆλθον πρὸς τοὺς Βυζαντινοὺς, οἱ σταυροφόροι ἐτήρησαν τὰ δίκαια τὰ ὀφειλόμενα πρὸς ἔθνος σύμμαχον, χριστιανικὸν, μετὰ καὶ ὑπὲρ τοῦ ὁποίου ἔμελλον νὰ ἀγωνισθῶσιν;

Ὁ συρφετώδης ὄχλος ἐξ οὗ συνέκειτο ὁ πρόδρομος τῶν σταυροφόρων στρατὸς, ὃν ἦγεν Οὐάλτερος ὁ Μηδενέχων καὶ Πέτρος ὁ Ἐρημίτης (**) παρεξετράπη, καθ' ὁδὸν ἐν Οὐγγρίᾳ καὶ ἐν Βουλγαρίᾳ, ἔπειτα δὲ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἰς σφαγὰς καὶ δηώσεις αἵτινες ἐκίνησαν τὴν ἀγανάκτησιν καὶ αὐτῶν τῶν καθλικῶν ἱστοριογράφων. Μάλιστα δὲ ἀξιοσημείωτος εἶναι ὁ τρόπος καθ' ὃν ὁ Λεβὼ στιγματίζει τὴν ἐν τῇ πρωτευούσῃ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους διαγωγὴν τῶν πρώτων τούτων σταυροφόρων.

Ἐκτὸς τῶν βιαιοπραγιῶν, λέγει ὁ Λεβὼ, δι' ὧν ἡ μερὶς αὕτη τῶν σταυροφόρων καθήμαξε τὸν δρόμον αὐτῆς, ὁ Ἀλέξιος εἶδε μετ' ἀγανακτήσεως ὅσα οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἔπραξαν ἐν τῷ διαστήματι τῆς περὶ τὴν πόλιν διατριβῆς αὐτῶν. Ὁ ἀχαλίνωτος καὶ ἄτακτος ἐκεῖνος ὄχλος, στρατηγούμενος ὑπὸ ἐρημίτου τὸν ὁποῖον δὲν ἐσέβετο, καταχρώμενος τῇ ἐλευθέρᾳ δεξιώσει ἣς ἔτυχεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐξύβρισε τοὺς εὐεργέτας αὐτοῦ. Μὴ ἀρκούμενοι νὰ λεηλατῶσι τὰς ἀγροικίας καὶ τὰ παλάτια δι' ὧν ἦσαν κεκοσμημένα τὰ περίχωρα τῆς μεγάλης ἐκείνης πόλεως, ἐδάλλον καὶ πῦρ εἰς αὐτὰ· ἀναδεικνύμενοι δ' ἐπίσης ἀσεβεῖς ὅσον καὶ οἱ ἄπιστοι

(*) Ἴδε τῆς Γενικῆς αὐτοῦ ἱστορίας, μέρος 3, τόμον 4, σελ. 130 καὶ ἐπ. Ὁ Michaud ἠγωνίσθη νὰ ἀναπτεύξῃ τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Ἤρενου· ἀλλὰ ἡ λογική του οὔτε ἰσχυρὰ εἶναι, οὔτε χρηστή. Μεταξὺ τῶν ἄλλων λ. χ. παρατηρεῖ, τόμ. 1, σελ. 47, σημ. 2. Quelques critiques n'ont pu croire qu'Alexis ait parlé dans ses lettres des belles femmes de la Grèce; la chose peut cependant paraître très vraisemblable, quand on se rappelle, que les Turcs qui attaquaient l'empire de Byzance recherchaient les femmes grecques avec ardeur. Ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον· « Τινὲς δὲν ἐπίστευσαν ὅτι ὁ Ἀλέξιος ἠδύνατο νὰ ὁμιλήσῃ εἰς τὰς ἐπιστολὰς αὐτοῦ περὶ τῶν καλῶν τῆς Ἑλλάδος γυναικῶν· τὸ πρᾶγμα ἐντούτοις φαίνεται πιθανώτατον, ἅμα ἀναλογισθῶμεν, ὅτι οἱ Τοῦρκοι, οἵτινες προσέβαλλον τὸ Βυζαντινὸν κράτος, ἐπιζήτουν μετὰ πόθου τὰς Ἑλληνίδας » Κατὰ τὴν λογικὴν τοῦ Michaud ἄρα, ἐπειδὴ οἱ Τοῦρκοι ἐπεζήτουν τὰς Ἑλληνίδας, ὁ Ἀλέξιος ἠδύνατο πιθανώτατα νὰ ἐξευτελισθῇ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ προτείνῃ αὐτὰς εἰς τοὺς Λατίνους. — Ἐν γένει παρατηροῦμεν ὅτι οἱ Γερμανοὶ ἱστοριογράφοι εἶναι πολὺ ἀπαθέστεροι τῶν Ἑλλήνων. Πάλιν δὲ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, οἱ ἀρχαιότεροι εἶναι ἐπιεικέστεροι τῶν νεωτέρων. Ὁ Lebeau λ. χ. δείκνυται πρὸς ἡμᾶς πολὺ εὐνοϊκώτερος τοῦ Michaud, διότι τὸ πολιτικὸν συμφέρον τοῦ καθολικισμοῦ ἐπανήγησεν εἰς τὴν ἐπιστήμην, ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, πολὺ ἰσχυρότερον ἢ ἄλλοτε.

(**) Οἱ ὑπὸ τὸν Ἱερὰ Γοτεσχάλκιον καὶ τὸν κόμητα Ἐμίκωνα σταυροφόροι κατεστράφησαν, ὡς γνωστὸν, καὶ διελύθησαν ἐν Οὐγγρίᾳ, πρὶν ἔτι φθάσωσιν εἰς τὰ σύνορα τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους.

οὓς ἔμελλον νὰ πολεμήσωσιν, ἐσύλουν τὰς ἐκκλησίας, καὶ, ἀγαιροῦντες τὰς στέγας αὐτῶν, ἐπώλουν τὸν μόλυβδον εἰς τοὺς Ἕλληνας. Αἱ λιγοτεῖαι αὗται παρήγαγον εἰς τὴν καρδίαν τοῦ αὐτοκράτορος πικρὰν δυσπιστίαν, ἥτις, μηδέποτε ἐγκαταλιποῦσα αὐτὴν, μετεβιβάσθη καὶ εἰς τὴν καρδίαν τῶν διαδόχων αὐτοῦ. Ἐκ τοῦ πρώτου τούτου δείγματος τῆς αὐθάδους κτηνωδίας τῶν σταυροφόρων, ἔκρινε τί ἔμελλε νὰ περιμένῃ ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἄλλων ἀρειμανίων ἀνδρῶν, ὧν προαναγγέλλετο ἡ ἄφιξις. Κατήντησε νὰ φοβῆται ὀλιγώτερον τοὺς Γούρκους ἢ τοιούτους ἐλευθερωτάς· καὶ ἂν ἦναι ἀληθὲς, ὡς ἠξίωσαν οἱ δυτικοὶ, ὅτι βραδύτερον ὁ Ἀλέξιος συνεννοήθη κρυφίως μετὰ τῶν σταυροφόρων διὰ νὰ ἐπαγάγῃ τὴν καταστροφὴν τῶν σταυροφόρων, οἱ τελευταῖοι οὗτοι ὤφειλον νὰ αἰτιῶνται ἕνεκα τούτου αὐτοὺς ἑαυτούς· διότι αὐτοὶ προεκάλεσαν καθ' ἑαυτῶν τὰς φοβερωτέρας ὑποψίας· τὸ δὲ ἀποδιδόμενον αὐτῷ ἐπίβουλον πολίτευμα εἶναι ἓν ἐκ τῶν ἐγκλημάτων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἡ πολιτικὴ οὐδέποτε μὲν ὁμολογεῖ, οὐδέποτε ὅμως ἀποφεύγει τοῦ νὰ πράξῃ (*)

Θέλομεν ἰδεῖ, προϊούσης τῆς ἀφηγήσεως ἡμῶν, μέχρι τίνος εἶναι ἀληθὴς ἡ κατὰ τοῦ Ἀλεξίου πολλάκις γενομένη κατηγορία, ὅτι δὲν πρωτοπέχθη εἰλικρινῶς πρὸς τοὺς σταυροφόρους. Ὁ Λεβὼ ἄλλως τε δὲν ἀποφαίνεται περὶ τούτου εἰμὴ μετὰ διστεγμοῦ· ὡς πρὸς δὲ τὸν στρατὸν τοῦ Πέτρου Ἐρημίτου, αὐτὸς ὁ Michaud ὁμολογεῖ ὅτι ὁ βασιλεὺς ἔδωκεν αὐτῷ τὰς σωτηριωδεστέρας συμβουλάς. Προτοῦ οἱ περὶ τὸν Πέτρον παρεκτραπῶσιν εἰς τὰς ἀνωτέρω μνημονευθείσας καταχρήσεις ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὁ Ἀλέξιος, καί τοι γινώσκων ἀπὸ τῶν καθ' ὁδὸν συμβάντων, τὸ πνεῦμα τῆς ἀκολασίας τὸ ὁποῖον ἐπεκράτει παρ' αὐτοῖς, καί τοι εὐλόγως δυνάμενος νὰ ἐπιθυμῇ νὰ ἀπαλλαγῇ τῆς ὑποχρεώσεως τοῦ νὰ συντηρῇ καὶ νὰ ἐπιτηρῇ τὸν πολυάριθμον καὶ ἀκάθεκτον ἐκεῖνον συρφετὸν, οὐδὲν ἧττον συνεβούλευσεν αὐτῷ νὰ περιμείνῃ, πρὶν ἀρχίσῃ τὸν πόλεμον, τὴν ἔλευσιν τῶν σταυροφορησάντων ἡγεμόνων καὶ ἄλλων ἐπισήμων στρατηγῶν. Ἀλλ' οἱ ἄφρονες ἐκεῖνοι ἐπέμειναν νὰ διαβῶσιν ἀμέσως εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ μόνον ἀφοῦ ἐξώκειλαν εἰς τὰς φοβερωτέ-

(*) Outre les violences dont cette portion de croisés avait ensanglanté son passage, il (Alexis) ne vit qu' avec indignation celles qu' il essuya pendant les cinq jours qu' elle campa devant la ville. Une multitude sans frein et sans discipline, commandée par un ermite qu' elle ne respectait pas, abusa du charitable accueil qu' on lui fit à Constantinople pour insulter à ses bienfaiteurs. Non contents de piller les environs de cette grande ville, ils y mettaient le feu. Aussi impies que les infidèles, aux quels ils allaient porter la guerre, ils dépouillaient les églises, ils en découvraient le toit pour en vendre le plomb aux Grecs. Ces brigandages donnèrent à l' empereur une cruelle défiance, dont il ne revint jamais, et qui passa dans le coeur de ses successeurs. Par ce premier essai de la brutale insolence des croisés, il jugea de ce qu' il devait attendre de ce grand nombre de vaillants hommes qu' on lui annonçait. Il en vint à craindre moins les Turcs que de tels libérateurs; et s' il est vrai, comme l' ont prétendu les occidentaux, qu' il forma dans la suite de secrètes intelligences avec les infidèles pour faire périr les croisés, ceux ci devaient s' en accuser eux-mêmes, ils l' avaient horriblement prévenu contre eux; et s' il fut perfide à leur égard, c' est un de ces crimes que la politique n' avouera jamais, mais qu' elle se garderait bien de ne pas commettre. Τόμ. XV, σελ. 309—310.

ρας δηώσεις, παρέσχεν ὁ Ἀλέξιος αὐτοῖς πλοῖα ἵνα μετακομίσωσιν αὐτοὺς πέραν τοῦ Βοσπόρου. (*) Τὸ ἐλεεινὸν τέλος τὸ ὁποῖον ἔλαβεν ἡ πρώτη αὕτη ἐπιχείρησις εἶναι γνωστόν· μικρὸν μετὰ τὴν ἀποβίβασίν των, ἀφοῦ καὶ ἐν Ἀσίᾳ ἔπραξαν τὰ πάνδεινα κατὰ τῶν Ἑλλήνων, προσβληθέντες ὑπὸ τοῦ Κιλιδζὲ Ἀρσλὰν, κατετροπώθησαν κατὰ κράτος· ἀπὸ πολλῶν δὲ μυριάδων, τρισχίλιοι μόλις διεσώθησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, χάρις πάλιν εἰς τὴν ἀπὸ τῆς πόλεως ταύτης σταλεῖσαν αὐτοῖς ἐπικουρίαν πλοίων καὶ στρατευμάτων· οἱ λοιποὶ πάντες ἢ ἐσφάγησαν ἢ ἐξηνδραποδίσθησαν. Μεταξὺ τῶν πρώτων ἦτο καὶ ὁ Οὐάλτερος, ὁ δὲ προνοητικὸς Ἐρημίτης εἶχε πρὸ τῆς μάχης ἔτι, ἐπανέλθει εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Ὁ μετ' ὀλίγον ἐπελθὼν κύριος σταυροφορικὸς στρατὸς οὐδὲ εὐπρεπέστερον πολὺ, οὐδὲ χρηστότερον τῶν προδρόμων ἐκείνων ἐπολιτεύθη. Γοδοφρέδος ὁ Βουϊλλῶνος, δοὺξ τῆς κάτω Λοθαριγγίας, ἀναχωρήσας, κατὰ Αὔγουστον τοῦ 1096, μετὰ 10,000 ἱππέων καὶ 70,000 πεζῶν, διὰ Γερμανίας καὶ Οὐγγρίας, ἔφθασεν ἐν πλειοτέρα τινὶ τάξει εἰς τὰ σύνορα τῆς Βουλγαρίας. Ὁ Ἀλέξιος, ἅμα πληροφορηθεὶς τὴν ἄφιξίν του, παρακαλεῖ αὐτὸν δι' ἐπιστολῆς νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ λεηλασίαν τινὰ, ὑποσχόμενος ἀντὶ τούτου πᾶσαν εὐκολίαν περὶ τὴν τῶν τροφῶν προμήθειαν· τῷ ὄντι δὲ ἔφθασεν ὁ Γοδοφρέδος ἐν εἰρήνῃ μέχρι Φιλιππουπόλεως. Ἀλλ' ἐκεῖ μανθάνει ὅτι ἕτερός τις σταυροφόρος ἡγεμὼν, ὁ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Φιλίππου Α'. ἀδελφὸς Οὔγων, διατελεῖ φυλαττόμενος ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὁ Οὔγων εἶχε διοπερᾶσει ἀπὸ τῆς Ἰταλίας εἰς Δυῤῥάχιον· συνεπαγόμενος δὲ δύο ἐπισήμους Ἕλληνας ἄνδρας, πρὸ μικροῦ ἐξορισθέντας ἀπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐλῆς, τοσοῦτον προσέτι αὐθαδῶς προσηνέχθη πρὸς τὸν φρούραρχον τοῦ Δυῤῥαχίου, ὥστε ὁ Ἀλέξιος διέταξε νὰ συλληφθῇ. Ἐφυλάττετο ὅμως ὁ Οὔγων ἐν τῇ πρωτευούσῃ μετὰ πλείστης τιμῆς, ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ὁ Γοδοφρέδος ἀπῄτησε τὴν ἄμεσον ἀπόλυσίν του· καὶ, ἀποπεισθέντος τοῦ Ἀλεξίου, ἐκήρυξε κατ' αὐτοῦ πόλεμον, ἐπαγόμενος δεινοτάτην περὶ Σηλυβρίαν δῄωσιν. Ὁ Ἀλέξιος, θεωρῶν τὸ κράτος ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον κατακλυζόμενον ὑπὸ τῶν ξένων, ἐνόμισε φρόνιμον νὰ ἐνδώσῃ εἰς τοὺς παραδόξους ἐκείνους ἐπικούρους καὶ ἀπέλυσε τοὺς φυλακισμένους. Ὅτε ἔπαυσαν αἱ ἐχθροπραξίαι, ὁ δὲ Γοδοφρέδος ἐστρατοπέδευσε περὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν, δύο ἡμέρας πρὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως. Ἀλλὰ ἡ ἀμοιβαία δυσπιστία εἶχε κορυφωθῆ· καθεκάστην σχεδὸν παρήγοντο διενέξεις καὶ διαπληκτισμοί· τινὲς δὲ τῶν ἡγεμόνων, ὡς θέλομεν ἰδεῖ μετ' ὀλίγον, ἀναφανδὸν προέτειναν τὴν ἀξίωσιν τοῦ νὰ κυριεύσωσι τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Γοδοφρέδος, χρηστότερος ὢν τῶν λοιπῶν, ἀπέῤῥιψε τὴν τοιαύτην ἐπιβουλὴν· ὑπῆρχεν

(*) Ὁ Michaud μάλιστα βεβαιοῖ, ὅτι οἱ περὶ τὸν Πέτρον, διὰ νὰ ὑποχρεώσωσι τὸν αὐτοκράτορα νὰ τοὺς διαπεράσῃ ὅσον ἐνεστι ταχύτερον εἰς Ἀσίαν, ὅπου τοσοῦτον οἰκτρὸν ἔμελλον νὰ λάβωσι τέλος, ἔπραξαν ὅσα ἔπραξαν. Τόμ. I, σελ. 79. Ἴδε καὶ σελ. 74.

ὅμως καὶ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ βασιλέως μεγάλη τις διχοτασία ἀφορμή.

Καθὰ εἴπομεν, οἱ σταυροφόροι οἴκοθεν καὶ ὄχι προσκληθέντες ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου, ἐπεχείρησαν τὴν ἀνάκτησιν τῶν ἱερῶν τόπων. Ἂν λοιπὸν ἐπορεύοντο κατ' εὐθεῖαν ἐξ Εὐρώπης ἐπὶ τὴν Συρίαν καὶ τὴν Παλαιστίνην, δι' ἰδίων δὲ πόρων καὶ δυνάμεων διεξῆγον τὸ ἐπιχείρημα, δυσκόλως ἐπετρέπετο νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι ὁ Ἀλέξιος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἀπαιτήσῃ παρ' αὐτῶν τὴν ἀπόδοσιν τῶν χωρῶν ὅσας ἤθελον ἀφαιρέσει ἀπὸ τῶν Μωαμεθανῶν, στηριζόμενος ἐπὶ μόνου τοῦ λόγου ὅτι αἱ χῶραι αὗται ἀνῆκον ἄλλοτε εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος. Ἀλλ' οἱ σταυροφόροι δὲν ἐδυνήθησαν νὰ ἐπιχειρήσωσι τὸ ἔργον αὐτῶν εἰμὴ τῇ συντονωτάτῃ συμπράξει τοῦ Βυζαντινοῦ βασιλέως· διὰ τῆς χώρας αὐτοῦ διῆλθον· ὑπὸ τοῦ ταμείου αὐτοῦ ἐπὶ πολὺν χρόνον συνετηρήθησαν· διὰ τοῦ στόλου αὐτοῦ ἐπέρασαν εἰς τὴν Ἀσίαν· τελευταῖον, Ἑλληνικὰ στρατεύματα ἔμελλον νὰ συνοδεύσωσιν αὐτοὺς, καὶ ὡς ἐπίκουροι κατὰ πολεμίων τοὺς ὁποίους οἱ μὲν Ἕλληνες πρὸ καιροῦ ἐγίνωσκον, οἱ δὲ σταυροφόροι ἔμελλον κατὰ πρῶτον τότε νὰ ἀπαντήσωσι· καὶ ὡς ὁδηγοὶ εἰς χώρας τὰς ὁποίας οἱ δυτικοὶ τότε δὲν ἐγνώριζον ἔτι. Ἐὰν δὲ εἰς ταῦτα προσθέσωμεν τὰς φοβερὰς ζημίας τὰς ὁποίας προεξένησαν ἐκ προοιμίου εἰς ὅλον τὸ κράτος οἱ διερχόμενοι ἐκεῖνοι ἀπειραριθμοι πολεμισταί, καὶ προιόντι ὅτι ἐπῆλθον ἄκλητοι, ὄχι, ὡς ἐβεβαίουν, ἐπὶ σκοπῷ κατακτήσεων, ἀλλὰ ἐπὶ μόνῃ τῇ εὐλαβεῖ προθέσει τοῦ νὰ λυτρώσωσι τοὺς ἱεροὺς τόπους ἀπὸ τῆς τυραννίας τῶν ἀπίστων, φυσικώτατον ἦτο ὁ Ἀλέξιος νὰ ἀπαιτήσῃ παρ' αὐτῶν τὴν ὑπόσχεσιν, ὅτι ὅσα ἀνακτήσωσιν ἐν Ἀσίᾳ, θέλουν ἀποδοθῆ εἰς τὸν πάλαι αὐτῶν κύριον, τὸν νόμιμον αὐτῶν δεσπότην, τὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου. Ὁ Γοδοφρέδος ἐδίστασεν ἐπί τινα χρόνον νὰ δώσῃ τὴν ὑπόσχεσιν ταύτην. Ἐπὶ τέλους ὅμως, θεωρῶν τὸ δίκαιον καὶ τὸ εὔλογον τοῦ πράγματος, συνωμολόγησε περὶ τούτου συνθήκην πρὸς τὸν Ἀλέξιον, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν βάσιν ἁπάσης τῆς μετέπειτα νομίμου σχέσεως τῶν σταυροφόρων πρὸς τοὺς Ἕλληνας βασιλεῖς.

Οἱ ὅροι τῆς συμβάσεως ταύτης δὲν ἀναφέρονται ὑπὸ τῆς Ἄννης Κομνηνῆς ἀπαραλλάκτως ὅπως καὶ ὑπὸ τῶν δυτικῶν χρονογράφων. Ἡ Ἄννα λέγει περὶ τούτου ἐπὶ λέξεως τάδε· « προιελθὼν οὖν (ὁ Γοντοφρὲ, δηλαδὴ ὁ Γοδοφρέδος) τῷ βασιλεῖ ἐπωμόσατο ὅνπερ ἀπῃτεῖτο ὅρκον, *ὥστε ὁπόσας πόλεις καὶ χώρας ἡ φρούρια φθάσει κατασχεῖν ὑπὸ τὴν βασιλείαν Ῥωμαίων τὸ πρῶτον τελοῦντα, πρὸς τὸν ἐπ' αὐτῷ τούτῳ παρὰ τοῦ βασιλέως ἀποστελλόμενον ἀρχηγὸν παραδιδόναι.* Ταῦτ' οὖν ἐπομοσάμενος, χρήματά τε ἱκανὰ λαβὼν, ὁμέστιός τε καὶ ὁμοτράπεζος αὐτῷ γεγονὼς καὶ δαψιλῶς εὐωχηθεὶς, διαπεράσας κατὰ τὸν Πελεκάνον ἠθλίαστο. » Οἱ δὲ δυτικοὶ βεβαιοῦσιν, ὅτι ὁ μὲν Ἀλέξιος ὑπέσχετο ἐνόρκως νὰ βοηθήσῃ τοὺς σταυροφόρους, ἄγων μάλιστα αὐτὸς τὸν ἴδιον στρατὸν νὰ παρέχῃ αὐτοῖς τροφὰς εἰς εὔλογον τιμὴν καὶ νὰ μὴ ἀνεχθῇ τινα πρὸς οὐδένα τῶν σταυροφόρων ἀδικίαν· οἱ δὲ τούτων ἡγεμόνες ὑπεχρεοῦντο νὰ μὴ ἐπιχειρήσωσί τι κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος, νὰ ἀποδώσωσιν αὐτῷ τὰ κυριώτερα τοῦ κράτους φρούρια ὅσα ἤθελον ἀνακτήσει ἐν Ἀσίᾳ· ὡς πρὸς δὲ τὰς ἄλλας γαίας τὰς ὁποίας, πρὸς τὸ συμφέρον τῆς κατακτήσεως τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἤθελον ἀναγκασθῆ νὰ φυλάξωσιν αὐτοί, ὑπέσχοντο νὰ ὀμόσωσιν αὐτῷ πίστιν καὶ ὑποταγὴν· ἐπιφυλαττόμενοι νὰ μὴ τηρήσωσι τοὺς ὅρκους αὐτῶν εἰμὴ καθ' ὅσον καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ἤθελε μείνει πιστὸς εἰς τὸν ἴδιον λόγον. » Ἐδυνάμεθα νὰ ἐπιφέρωμεν πολλὰς ἐνστάσεις περὶ τῆς πιθανότητος τῶν ὅρων τῆς συμβάσεως ὅπως οὗτοι διαγράφονται ὑπὸ τῶν δυτικῶν χρονογράφων. Ἀλλὰ τοιαύτη συζήτησις ἤθελε παρασύρει ἡμᾶς μακρὰν, ὥστε δεχόμενοι αὐτοὺς ὡς γνησίους, ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν θέλομεν ἐκτιμήσει τὴν ἀμοιβαίαν διαγωγὴν τῶν σταυροφόρων καὶ τοῦ αὐτοκράτορος.

Μετὰ τὴν συνομολογίαν τῶν συνθηκῶν, διεπεραιώθησαν οἱ σταυροφόροι εἰς τὴν Ἀσιανὴν παραλίαν, περὶ τὰ μέσα μαρτίου τοῦ 1097. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ καὶ μετ' ὀλίγον, ἐπῆλθον ἕτεροι Εὐρωπαϊκοὶ στρατοὶ, οἵτινες ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἠθέλησαν καὶ δυσχερέστερα κατέστησαν τὰ πράγματα. Ὁ τοῦ Ῥοβέρτου Γυσκάρδου υἱὸς Βοημοῦνδος εἶχε λάβει ἐπίσης τὸν σταυρόν· καὶ παρέστη νῦν ὡς προστάτης καὶ πρόμαχος τοῦ κράτους ἐκείνου, τοῦ ὁποίου πρὸ μικροῦ ἔτι εἶχεν ἀναδειχθῆ ἀναφανδὸν πολέμιος· εἰς τὸ ἀνέκαθεν χειραγωγήσαν τὸν Βοημοῦνδον πνεῦμα τῆς πλεονεξίας, εἶχε τότε προστεθῆ καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐκδικήσεως δι' ἣν εἶχε παθεῖ πρότερον ἀποτυχίαν. « Καὶ γὰρ ὁ μὲν Πέτρος (ὁ Ἐρημίτης), λέγει ἡ Ἄννα, ἐξ αὐτῆς ἀρχῆς εἰς προσκύνησιν τοῦ ἁγίου τάφου τὴν τοσαύτην ὁδοιπορίαν ἀνεδέξατο· οἱ δέ γε λοιποὶ Κόμητες, καὶ τούτων μᾶλλον ὁ Βαϊμοῦντος παλαιὰν μῆνιν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος τρέφοντες, καὶ εὐκαιρίαν ζητοῦντες, ἀντίποινα τούτῳ παρασχεῖν τῆς λαμπρᾶς ἐκείνης νίκης ἣν ἤρατο κατ' αὐτοῦ ὁπότε κατὰ τὴν Λάρισσαν τὸν μετ' αὐτοῦ συνῆψε πόλεμον· ὁμογνωμονήσαντες καὶ αὐτὴν τὴν μεγαλόπολιν κατασχεῖν ὀνειρώττοντες, εἰς τὴν αὐτὴν ἐληλύθεισαν γνώμην . . . . τῷ μὲν φαινομένῳ τὴν πρὸς τὰ Ἱεροσόλυμα ὁδοιπορίαν ποιούμενοι, τῇ δ' ἀληθείᾳ τὸν αὐτοκράτορα τῆς ἀρχῆς παραλύσαι καὶ τὴν μεγαλόπολιν κατασχεῖν ἐθέλοντες. »

Ὁ Βοημοῦνδος ἐξεστράτευσεν ἀπὸ τῆς Ἰταλίας περὶ τὰ τέλη τοῦ 1096, μετὰ τοῦ ἐπ' ἀνδρίᾳ πολυθρυλλήτου ἀνεψιοῦ αὐτοῦ Ταγκρέδου, καὶ, μετὰ μυριάνων μὲν ἱππέων, πολυαριθμων δὲ πεζῶν, ἀπεβιβάσθη εἰς Χαονίαν, ἀφ' ἧς μεταβὰς εἰς Καστορίαν, παγγύρησεν αὐτόθι τὴν ἑορτὴν τῆς Χριστοῦ γεννήσεως. Ὁ στρατὸς οὗτος ἤρχισεν ἐν τῷ ἅμα νὰ λεηλατῇ τὴν χώραν καὶ νὰ καταπιέζῃ τοὺς κατοίκους, ὥστε τὰ βασιλικὰ στρατεύματα ἠναγκάσθησαν ν' ἀντιπαρατεταχθῶσι κατ' αὐτοῦ. Μετ' οὐ πολὺ ὁ Βοημοῦνδος ἔτι σαφέστερον ἀπεκάλυψε τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ, προτείνας εἰς τὸν Γοδοφρέδον, ὅστις δὲν εἶχεν ἔτι ὀμόσει πίστιν εἰς τὸν αὐτοκράτορα, νὰ μὴ συνθηκολογήσῃ περὶ τούτου, ἀλλὰ, ἑνούμενος μετὰ τῶν

λοιπῶν σταυροφόρων, νὰ ἐξώσῃ τὸν Ἀλέξιον ἀπὸ τῆς βασιλείας καὶ νὰ καταλάβῃ τὸ κράτος αὐτός. Τὴν ἐπιβουλὴν ταύτην ὁμολογοῦσι καὶ ὁ Michaud καὶ ὁ Λεβῶ (*). Κατ' εὐτυχίαν ὁ Γοδοφρέδος, σωφρονέστερος ὤν, ἄχι μόνον ἀπέτρεψε τὸν Βοημούνδον ἀπὸ τοῦ βουλεύματος τούτου, ἀλλὰ καὶ κατέπεισεν αὐτόν, προελθὼν αὐτοπροσώπως εἰς Κωνσταντινούπολιν, νὰ ὀμόσῃ πίστην τῷ βασιλεῖ. Μόνος ὁ ἀγέρωχος Ταγκρέδος ἀπεποιήθη νὰ παρευρεθῇ εἰς τὴν τελετὴν ταύτην.

Ὁ μετὰ ἔτι πολυαριθμοτέρου στρατοῦ ἐπελθὼν Κόμης τῆς Φλανδρίας Ροβέρτος δὲν ἐδίστασε νὰ μιμηθῇ τὸ παράδειγμα τοῦ Γοδοφρέδου καὶ τοῦ Βοημούνδου καὶ διεπεραιώθη ἐπίσης εἰς Ἀσίαν. Ἀλλ' ὁ ἔσχατος πάντων στρατεύσας Ῥαιμοῦνδος, κόμης Τολώσσης καὶ τοῦ Ἁγίου Λιγιδίου, (Saint-Gilles) ὅστις βραδύτερον ἔμελλε νὰ ἀναδειχθῇ εἰς τῶν πιστοτέρων ὑπερμάχων τοῦ Ἀλεξίου, κατ' ἀρχὰς λέγεται ὅτι ἐπολιτεύθη ἄλλως. Πορευθεὶς μετὰ δεκακισμυρίων ἀνδρῶν, διὰ Λομβαρδίας, Ἰουλίας, Ἰστρίας, Δαλματίας, Δυῤῥαχίου καὶ Πελαγονίας, ὁ Ῥαιμοῦνδος περιῆλθεν, ὡς πάντες οἱ λοιποί, εἰς ῥήξεις πρὸς τοὺς κατοίκους, ἐκυρίευσε καὶ ἐδῄωσε διαφόρους πόλεις, ἐν οἷς τὴν Ῥοδοστόν καὶ κατεπείσθη μὲν ὑπὸ τοῦ Γοδοφρέδου νὰ προσέλθῃ ἄνευ στρατοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀλλ' ἅμα γενομένου λόγου νὰ ὀμόσῃ πίστιν τῷ βασιλεῖ, ἀπήντησεν ὅτι δὲν ἦλθεν εἰς τὴν ἀνατολὴν ἵνα ζητήσῃ ἐνταῦθα δεσπότην· ὅτι ἂν ὁ αὐτοκράτωρ ἑνώσῃ τὸν στρατὸν αὐτοῦ μετὰ τοῦ σταυροφορικοῦ, καὶ ἀναλάβῃ τὴν ὅλην ἡγεμονίαν, θέλει ὑπακούσει αὐτῷ ὡς στρατηγῷ, οὐδέποτε ὅμως θέλει ἀναγνωρίσει αὐτὸν ὡς κυρίαρχον. Ὁ Ἀλέξιος, ἀγανακτήσας, προσέβαλε τὸν τοῦ Ῥαιμούνδου στρατόν, ὁ δὲ κόμης τῆς Τολώσσης ἐμελέτα ἤδη σπουδαιότερον καὶ αὐτοῦ τοῦ Βοημούνδου τὴν τοῦ βασιλέως κατάληψιν, ἐπὶ δὲ τούτῳ προέτεινε νὰ ἀνακάμψωσιν ἐξ Ἀσίας οἱ φθάντες νὰ διαπεραιωθῶσι στρατοί, ὅτε οἱ ἄλλοι ἡγεμόνες, θεωροῦντες τὸ ἀκατόρθωτον τοῦ πράγματος, διότι ὁ στόλος δι' οὗ ἠδύνατο νὰ γίνῃ ἡ κάθοδος αὕτη ἀνῆκεν εἰς τὸν Ἀλέξιον, προςδετούτοις ἀναλογιζόμενοι τὸ ὀλέθριον ἀποτέλεσμα τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἡ ῥῆξις αὕτη ὡς πρὸς τὸ κύριον ἐπιχείρημα, ἐδυςώπησαν τὸν Ῥαιμοῦνδον καὶ ὑπεχρέωσαν αὐτὸν νὰ ὀμόσῃ «ὅτι οὐδέποτε θέλει πράξει τι κατὰ τῆς τιμῆς ἢ τῆς ζωῆς τοῦ Ἀλεξίου, ἑνόσῳ καὶ ὁ Ἀλέξιος τηρήσῃ τὰς ἰδίας ὁμολογίας. » Διεμαρτυρήθη ὅμως ὅτι τοῦ ὀμόσαι ὑποταγὴν προτιμᾷ τὸν θάνατον, ὁ δὲ βασιλεὺς, διὰ τὸ δυςχερὲς τῶν περιστάσεων, ἠναγκάσθη νὰ εὐχαριστηθῇ εἰς τὴν διαβεβαίωσιν ἐκείνην καὶ ἠγωνίσθη διὰ τῶν περιποιήσεων αὐτοῦ νὰ ἐξευμενίσῃ τὸν ἀγέρωχον ἡγεμόνα. Τοιαῦτα περὶ Ταγκρέδου καὶ Ῥαιμούνδου λέγουσιν οἱ δυτικοὶ χρονογράφοι· καὶ τὰ μὲν περὶ τοῦ πρώτου εἶναι ἀναμφισβήτητα, καθὸ καὶ ὑπὸ τῆς Ἄννας Κομνηνῆς συνομολογούμενα· τὰ δὲ κατὰ τὸν κόμητα Τολώσσης καὶ ἁγίου Λιγιδίου,

(*) Michaud, Τόμ. 1, σελ. 99. Lebeau, Τόμ. XV, σελ. 321—322.

ὃν Σαγγέλην αὐτὴ ὀνομάζει, ἄλλως ἀναφέρονται ὑπὸ τῆς βασιλοπαιδὸς ἱστοριογράφου.

«Τὸν δέ γε Σαγγέλην, λέγει ἡ Ἄννα, ἠγάπα διαφερόντως (ὁ βασιλεὺς) διὰ τὸ περιὸν αὐτῷ τοῦ φρονήματος καὶ τῆς ὑπολήψεως τὸ ἀνόθευτον καὶ τὸ τοῦ βίου καθαρόν. Γινώσκων ἅμα καὶ ὁπόσον αὐτῷ τῆς ἀληθείας μέλλει, μηδὲν ταύτης μηδέποτε προτιμωμένου· τοσοῦτον γὰρ ἁπάντων τῶν Λατίνων ἐν πᾶσι διέφερεν, ὅσον ἀστέρων ἥλιος. Διά τοι τοῦτο παρακατέσχεν αὐτὸν τέως μοῦ ἑαυτοῦ (ἀοῦ δηλαδὴ οἱ λοιποὶ διεπέρασαν εἰς Ἀσίαν). Ἁπάντων δὲ συνταξαμένων τῷ αὐτοκράτορι καὶ διὰ τοῦ τῆς Προποντίδος πορθμοῦ τὸ Δαμάλιον καταλαβόντων, ἀνεθίς τῆς ἐξ αὐτῶν ὀχλήσεως, συχνάκις τὴν Σαγγέλην μετεπέμπετο, ἀναδιδάσκων ἅμα καθαρώτερον τά κα.ὸ τὴν ὁδὸν συμβήσεσθαι μέλλοντα τοῖς Λατίνοις· παρεγόμνου δὲ καὶ ἦν περὶ τῆς τῶν Φράγκων γνώμης εἶχεν ὑπόληψιν. Ταῦτα πολλάκις ἀποστοματίσας τῷ Σαγγέλῃ καὶ τὰς τῆς ψυχῆς εἶον ὑπαναλξας αὐτῷ πύλας, καὶ πάντα διατρανώσας, ἐπεσκήψεν ἀεὶ πρὸς τὴν τοῦ Βαϊμούντου ἐγκηγορέναι κακίαν· ἵνα βουλόμενον παρασπονδῆσαι ἀπείρητη τοῦτο τοῦ ἐγχειρήματος, καὶ διὰ πάσης μεθόδου διαλύῃ τὰς ἐκείνου μηχανάς· Ὁ δὲ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα φησίν· Ἐκ προγόνων, καθάπερ τινὰ κλῆρον τὴν ἐπιορκίαν καὶ τὸν ὅλον ὁ Βαϊμούντος κεκτημένος, θαῦμα μέγιστον, εἰ τὰ ὁμωμοσμένα διατηρήσειν, ἐγὼ δὲ ὅμως ὡς ἐνὸν σπεύσω τὸ προτεταχθὲν ἀεὶ ἀποπληρεῦν. Καὶ συνταξάμενος τῷ αὐτοκράτορι, ἀπεισιν ἐνωθησόμενος τῷ παντὶ στρατεύματι τῶν Κελτῶν.

Ἡ ἔκθεσις τῆς Ἄννης συμφωνεῖ πλειότερον πρὸς ὅλην τὴν μετέπειτα διαγωγὴν τοῦ κόμητος τῆς Τολώσσης, ἀναδειχθέντος ἑνὸς τῶν πιστοτέρων τοῦ βασιλέως φίλων. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε, καὶ ἂν δηλαδὴ τινὲς τῶν σταυροφόρων ἀπεποιήθησαν τὸν ὅρκον, τὸ κῦρος τῶν προαναφερθεισῶν συμβάσεων δὲν ἠλαττώθη ἐκ τούτου, διότι οἱ πλειότεροι ὤρισαν νὰ τηρήσωσιν αὐτάς, μάλιστα δὲ ὁ πάντων ἐπιφανέστερος Γοδοφρέδος· μετὰ δὲ τὴν ἅλωσιν τῆς Νικαίας, καὶ πάντες οἱ λοιποὶ κατ' αὐτὴν τῶν δυτικῶν τὴν ὁμολογίαν ἐποίησαν τὸν ὅρκον.

Διαπεραιωθέντος δὲ εἰς Χαλκηδόνα καὶ τοῦ περὶ τὸν Ῥαιμοῦνδον στρατοῦ, οἱ σταυροφόροι, συνενωθέντες οὕτω ἅπαντες εἰς τὴν Ἀσιανὴν παραλίαν, ἀπεφάσισαν τελευταῖον νὰ πρωτεύσωσιν, ἀρχόμενοι τοῦ ἔργου ἀπὸ τῆς πολιορκίας τῆς Νικαίας, ὅπου ἔφθασαν διὰ Νικομηδείας, ἐν ἀρχῇ τοῦ Μαΐου 1097. Τῆς μοίρας τοῦ Βυζαντινοῦ στρατοῦ τῆς μετὰ τῶν σταυροφόρων ἐκπεμφθείσης ἦρχεν ὁ γνωστὸς ἤδη ἡμῖν ἀπὸ τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ Ῥοβέρτου Γισκάρδου γενναῖος Τατίκιος· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Ἀλέξιος, ἐδρεύσας εἰς Πελεκάνον, οὗ μακρὰν τῆς Νικαίας, παρηκολούθει καὶ ἐπετήρει τὸ ὅλον ἐπιχείρημα.

Ἡ Νίκαια ἐκυριεύθη, ὡς γνωστόν, μετὰ ἑπτὰ ἑβδομάδων καὶ τινων ἡμερῶν πολιορκίαν, ἀφοῦ ὁ σουλτάνος Κιλιδζὲ Ἀρσλὰν ματαίως ἠγωνίσθη νὰ διαλύσῃ τοὺς σταυροφόρους. Δὲν θέλομεν ἐνδιατρίψει περὶ τὰ καθ' ἕκαστα τοῦ πρώτου τούτου κατορθώματος, ἀρκούμενοι νὰ ἐξετάσωμεν μέχρι τίνος εἶναι ἀληθὴς ἡ γενομένη κατὰ τοῦ Ἀλεξίου κατηγορία, ὅτι ἐπιβούλως ἐπολιτεύθη πρὸς τοὺς συμμάχους αὐτοῦ. Κατηγορεῖται ὁ Ἀλέξιος, ὅτι, διὰ τοῦ ἀπεσταλμένου αὐτοῦ Βουτουμίτου, διενήργησεν ὥστε ἡ πόλις νὰ παραδοθῇ εἰς αὐτόν, καὶ ὄχι εἰς τοὺς σταυροφόρους, ἀποστερήσας οὕτω τούτους τῆς ἀνικούσης εἰς αὐτοὺς λείας. Παρὰ πάντων ἐν τούτοις ὁμολογεῖται, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἀπεζημίωσε τοὺς μὲν ἡγεμόνας, διὰ δώρων, τοὺς δὲ στρατιώτας, διὰ χρημάτων καὶ τροφῶν. Σημειωτέον δὲ καὶ ὅτι ἡ ἅλωσις ὠφέλετο πολὺ μᾶλλον εἰς τὸν Ἀλέξιον ἢ εἰς τοὺς σταυροφόρους. Τῷ ὄντι ἡ πόλις δὲν περιῆλθεν εἰς τὸ ἔσχατον τοῦ κινδύνου εἰμὴ ἀφοῦ παρεμποδίσθη ἡ εἰς αὐτὴν εἴςοδος τῶν τροφῶν διὰ τῆς παρακειμένης Ἀσκανίας λίμνης, κατωρθώθη δὲ τοῦτο ὑπὸ πλοίων κατασκευασθέντων καὶ μεταβιβασθέντων διὰ ξηρᾶς εἰς τὴν λίμνην, ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Πρὸς δὲ αἱ ἐπιτηδειότεραι τῶν μηχανῶν ἐπρομηθεύθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου· καὶ ἐπὶ πᾶσιν οἱ ἐν Νικαίᾳ Τοῦρκοι προετίμων νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸν βασιλέα καὶ ὄχι εἰς τοὺς σταυροφόρους. Τί κακὸν λοιπὸν ἔπραξεν ὁ Ἀλέξιος ἐὰν παρέλαβε μὲν τὴν κατὰ τὰ συντεθειμένα ἀνήκουσαν αὐτῷ πόλιν, διασώσας δὲ αὐτὴν ἀπὸ φοβερᾶς λεηλασίας, ἀπεζημίωσεν οὐδὲν ἧττον τοὺς συμμάχους διὰ δωρεῶν πολυτίμων; Τοσοῦτον δὲ εἶναι βέβαιον, ὅτι οἱ σταυροφόροι οὐδόλως δυσκρεστήθησαν διὰ τὴν τοιαύτην τοῦ βασιλέως πολιτείαν, ὥστε, πάντες οἱ πρότερον ἀποποιηθέντες τὸν ὅρκον τῆς πίστεως, ἰδίως ὁ Ῥαιμοῦνδος καὶ ὁ Ταγκρέδος, ὤμοσαν αὐτὸν μετὰ τὴν ἅλωσιν· καὶ πρόδηλον ἄρα εἶναι ὅτι πᾶσα ἡ κατηγορία ἐκείνη ἐσκευωρήθη ὑπὸ τῶν χρονογράφων, ἵνα δικαιολογήσῃ ὁπωσοῦν τὰς ὑπὸ τῶν σταυροφόρων μετ' ὀλίγον γενομένας παραβάσεις τῶν συνθηκῶν.

Οἱ σταυροφόροι προῆλασαν ἀπὸ Νικαίας περὶ τὰ τέλη Ἰουνίου· ὁ δ' Ἀλέξιος, συνεκπέμψας μετ' αὐτῶν πάλιν τὴν ὑπὸ τὸν Τατίκιον μοῖραν, ἐπανῆλθεν αὐτὸς εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα, παρασκευάσας δύναμιν ναυτικὴν καὶ ναυτικὴν ἰσχυροτέραν, δυνηθῇ νὰ συντρέξῃ ἰσχυρότερον τοὺς συμμάχους ἐκείνους, οἵτινες ἐν τούτοις, κυριεύσαντες πᾶσαν τὴν Κιλικίαν, ἔφθασαν, κατὰ Ὀκτώβριον, εἰς Ἀντιόχειαν, καὶ ἐπεχείρησαν τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως ταύτης. Πρὸ τούτου ὅμως ἔτι, εἰς τῶν φράγκων ἡγεμόνων, ὁ τοῦ Γοδοφρέδου ἀδελφὸς Βαλδουῖνος, παρεβίασε πρῶτος ἀναφανδὸν τὰς πρὸς τὸν Ἀλέξιον συνθήκας. Ὁ βυζαντινὸς διοικητὴς τῆς Ἐδέσσης Θεόδωρος εἶχε προσκαλέσει τὸν ἡγεμόνα ἐκεῖνον ἵνα ἀπὸ κοινοῦ μετ' αὐτοῦ καταπολεμήσῃ τοὺς περὶζ Τούρκους. Ὁ σταυροφόρος, εἰσελθὼν οὕτω εἰς τὴν Ἑλληνίδα πόλιν, υἱοθετεῖται ὑπὸ τοῦ γέροντος διοικητοῦ· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, διενεργήσας τὴν δολοφονίαν τοῦ θετοῦ πατρὸς (*), γίνεται κύριος τῆς πόλεως, καὶ, ὁρμώμενος ἀπὸ αὐτῆς, ἵδρυσε τὴν πρώτην φραγκικὴν ἐν τῇ ἀνατολῇ ἡγεμονίαν, ἥτις, ὁριζομένη πρὸς δυσμὰς ὑπὸ τῆς

(*) Αὐτὸς ὁ Michaud, ἂν καὶ ἀγωνιζόμενος νὰ δικαιολογήσῃ τὴν διαγωγὴν τοῦ Βαλδουίνου, ἔξω τοῦτο νὰ κρύψῃ τὴν συνενοχὴν αὐτοῦ. On forma, λέγει ἐν σελ. 139, contre sa vie (la vie du gouverneur) un complot dont le secret ne fut point caché à Baudouin. Καὶ κατωτέρω ἐν τῇ αὐτῇ σελίδι. Baudouin qu' on peut au moins accuser de n'avoir pas défendu son père adoptif etc. Καὶ ἐν τῇ κατὰ πόδας σελ. Les avantages que les croisés retirèrent de la fondation de ce nouvel état, ont fait oublier à leurs historiens qu' elle fut le fruit de l'injustice et de la violence.

Καππαδοκίας, ἐξηπλώθη εἰς τὴν Μεσοποταμίαν καὶ διήρκεσεν ἐπί τινα χρόνον κυβερνηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Βαλδουίνου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ. Εἶναι περιττὸν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ διαγωγὴ αὕτη τοῦ Βαλδουίνου ὑπῆρξε τόσῳ μᾶλλον σκανδαλώδης ὅσῳ δὲν προέκειτο περὶ πόλεως ἀπὸ Τούρκων ἀνακτηθείσης, ἀλλὰ περὶ κτήματος ἀπὸ χριστιανῶν ἁρπαγέντες, ἡ δ' ἁρπαγὴ συνωδεύθη ὑπὸ δεινοῦ ἰδιωτικοῦ κακουργήματος. Καὶ ἔπειτα οἱ χρονογράφοι καί τινες τῶν ἱστορικῶν ἔχουσιν ἔτι τὴν γενναιότητα νὰ ὁμιλῶσι περὶ τῆς ἀπιστίας καὶ τῆς ἐπιβουλῆς τῶν Ἑλλήνων!

Τὸ παράδειγμα τοῦ Βαλδουίνου ἔμελλον νὰ μιμηθῶσι μετ' ὀλίγον οἱ πλείστοι τῶν σταυροφόρων ἡγεμόνων. Ἡ πολιορκία τῆς Ἀντιοχείας διήρκεσε μῆνας ἐννέα, μέχρι τῶν μέσων τοῦ ἀκολούθου 1098 ἔτους. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Λατῖνοι εἶχον περιέλθει εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμηχανίαν, παθόντες τὰ πάνδεινα ἀπό τε τῆς στερήσεως τροφῶν καὶ ἀπὸ τοῦ χειμῶνος. Ὁ Τατίκιος, θεωρῶν κινδυνεύουσαν τὴν ἐπιχείρησιν, προέτρεψε κατ' ἀρχὰς τοὺς ἡγεμόνας νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς τὰς γείτονας χώρας, μέχρις οὗ ἐπέλθῃ ὁ Ἀλέξιος μετὰ τοῦ μεγαλητέρου αὐτοῦ στρατοῦ καὶ ἑνωθῇ μετ' αὐτῶν ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔαρος. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἰσηκούετο, ἀπῆλθεν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ἐπισπεύσῃ τὴν ἄφιξιν τοῦ βασιλέως, κομίσῃ δὲ καὶ τροφάς. Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ βεβαιοῖ μάλιστα ὅτι τὴν ἀναχώρησιν ταύτην τοῦ Τατικίου ἐπήγαγον αἱ ῥαδιουργίαι τοῦ Βοημούνδου, ὅττις, θέλων νὰ σφετερισθῇ τὴν πόλιν μετὰ τὴν ἅλωσιν καὶ ὄχι νὰ παραδώσῃ αὐτήν, κατὰ τὰ συντεθειμένα, εἰς τὸν στρατηγὸν τοῦ βασιλέως, ἐβουλεύθη νὰ ἀπομακρύνῃ αὐτὸν ἐκεῖθεν ἐκ παντὸς τρόπου. Ὅθεν εἶπε τῷ Τατικίῳ, ὅτι οἱ σταυροφόροι ὑποπτεύουσιν αὐτὸν ὡς συνεννοούμενον μετὰ τῶν ἀπίστων καὶ ὅτι ἀνάγκη νὰ ἐξασφαλίσῃ ἑαυτόν τε καὶ τὸν στρατὸν αὐτοῦ. Ἐὰν ὁ Τατίκιος ἀνεχώρησε διὰ νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν ἐπικουρίαν τοῦ βασιλέως, ἡ διαγωγὴ αὕτη οὐδὲν ἔχει τὸ ἐπιλήψιμον· ἐὰν δὲ πιστεύσωμεν τὴν μαρτυρίαν τῆς Ἄννης, ἐμεσολάβησε μὲν ἐπιβουλή, ἀλλὰ ταύτης θῦμα, ὄχι αὐτουργός, ὑπῆρξεν ὁ ἡγεμὼν τῶν Βυζαντινῶν ταγμάτων. Καὶ ὅμως μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Ἀντιοχείας, τὴν 11 Σεπτεμβρίου, οἱ σταυροφόροι γράφουσι πρὸς τὸν πάπαν Οὐρβανὸν Γ', ἐπιστολήν, δι' ἧς κατηγοροῦν τοῦ Ἀλεξίου ὡς προδότου καὶ παραβάτου τῶν περὶ συνδρομῆς ὑποσχέσεων αὐτοῦ.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ὁ Ἀλέξιος, ἐπανελθὼν ἀπὸ Νικαίας εἰς Κωνσταντινούπολιν, παρεσκεύασε δύναμιν ναυτικὴν καὶ πεζικὴν ἀξιόλογον. Εἰς τὸν πεζικὸν στρατὸν αὐτοῦ εἶχον καταταχθῆ καὶ 40,000 περίπου φράγκοι, ἐξ ἐκείνων οἵτινες ἢ εἶχον καθυστερήσει ἐν Ἀσίᾳ, ἢ νεωστὶ ἐπῆλθον ἐξ Εὐρώπης εἰς Κωνσταντινούπολιν. Πρὸ πάντων ἦτο ἀπαραίτητον νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ διὰ τῆς μικρᾶς Ἀσίας πορεία, ἀναλαμβανομένων τῶν παραλίων ὅσα κατείχοντο ὑπὸ τῶν Τούρκων, καὶ ἰδίως τῆς Σμύρνης καὶ τῆς Ἐφέσου. Τοῦτο ἦτο ἀναγκαῖον ὄχι μόνον διὰ τὸν στρατὸν τοῦ Ἀλεξίου, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς προδιαβάντας σταυροφόρους· διότι ἂν οἱ Τοῦρκοι, οἵτινες κατεῖχον

τὸ πλεῖστον τῆς μεσογαίας, ἐξηκολούθουν ὄντες κύριοι, καὶ τῆς παραλίας, πᾶσα συγκοινωνία μετὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἠδύνατο νὰ κοπῇ, καὶ ὁ ἐν Συρίᾳ στρατὸς νὰ περιελθῇ εἰς ἐτοιμότατον ἀμηχανίαν. Μόνον λοιπὸν ἀφοῦ ἀνεκτήθη ἡ παραλία, κατέστη δυνατὸν νὰ προελάσῃ ὁ Ἀλέξιος ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν. Ἀφιχθεὶς δὲ εἰς Φιλομήλιον τῆς Φρυγίας, μανθάνει ὅτι ἡ πόλις ἑάλω τῇ 3 Ἰουνίου, παραδοθεῖσα ὑπὸ ἀρνησιθρήσκου τινὸς συνεννοηθέντος μετὰ τοῦ Βοημούνδου. Οὐδὲν ἦττον ὁ Βασιλεὺς προέθετο νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν πορείαν αὐτοῦ, τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ μετ' ὀλίγον ἐπληροφορήθη, ὅτι οἱ κυριεύσαντες τὴν Ἀντιόχειαν Χριστιανοὶ ἐπολιορκήθησαν αὐτοὶ ἐν τῷ νέῳ αὐτῶν κτήματι ὑπὸ πολυαρίθμου Τουρκικοῦ στρατοῦ τὸν ὁποῖον ἐπήγαγον ὁ Κερβογὰ, κατὰ προσταγὴν τοῦ Σελζουκικοῦ σουλτάνου Βαρκιαρόκ. Ἀλλὰ τότε, προελθόντες εἰς Φιλομήλιον Στέφανος, ὁ κόμης Βλεσῶν καὶ Χαρτρῶν (comte de Blois et de Chartres), Γουλιέλμος ὁ Γραμμαρτίλιος καὶ ἄλλοι πολλοὶ μεγιστᾶνες Φράγκοι, παρέστησαν τὰ κατὰ τοὺς ἐν Ἀντιοχείᾳ Χριστιανοὺς ὡς μηδεμίαν παρέχοντα ἐλπίδα σωτηρίας, τὴν δὲ δύναμιν τοῦ Κερβογὰ ὡς ἀκατανίκητον, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον διέδωκαν τὴν ἰδίαν κατὰ πληθὺν καὶ ἀθυμίαν εἰς ἅπαντα τὸν στρατὸν τοῦ Ἀλεξίου, μάλιστα δὲ εἰς τοὺς ἐν αὐτῷ πολυαρίθμους φράγκους σταυροφόρους, ὥστε ὁ βασιλεὺς ἠναγκάσθη καὶ ἄκων νὰ ἀνακάμψῃ, ἀφοῦ κατὰ τὸ ἑνὸν ἐφρόντισε περὶ τῆς σωτηρίας τῶν πέριξ κατοίκων. Ἅπαντες δὲ οἱ ἱστορικοὶ ὁμοφώνως ἀποδίδουσι τὴν εὐθύνην τῆς ὑποχωρήσεως ταύτης εἰς τοὺς κατεπτοημένους ἐκείνους φυγάδας (*), καὶ οὐδ' αὐτοὶ οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ σταυροφόροι ἐθεώρησαν ὡς ὑπαίτιον αὐτῆς τὸν Ἀλέξιον.

Οἱ σταυροφόροι οὗτοι, καταπροπώσαντες ἐπὶ τέλους τὸν Κερβογὰ καὶ ἀσφαλίσαντες οὕτω τὴν κατοχὴν τῆς Ἀντιοχείας, ἔπεμψαν πρὸς τὸν βασιλέα πρέσβεις ἐπιτετραμμένους νὰ ζητήσωσι μὲν τὴν ἐπικουρίαν αὐτοῦ εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Ἱερουσαλὴμ, κατὰ τὰ συντεθειμένα, ν' ἀποφανθῶσι δὲ ὅτι, ἐπὶ τῷ ὅρῳ τούτῳ θέλουσι παραδώσει τὴν Ἀντιόχειαν ἄλλως, οὔτε τὴν Ἀντιόχειαν, οὔτε ἄλλην τινὰ πόλιν ἐξ ὅσων κυριεύσωσι, προτίθενται νὰ ἀποδώσωσιν. Εἶναι πρόδηλον, ὅτι, ἂν οἱ σταυροφόροι ἠδύναντο νὰ ὑπολάβωσι τὸν Ἀλέξιον εὐλόγως ὁπωσοῦν ὡς παροβάντα ἤδη τὰς συνθήκας, δὲν ἤθελον πέμψει πρὸς αὐτὸν τὴν πρεσβείαν ταύτην. Ἡ δ' ἐκπλήρωσις τῆς ἐντολῆς τοῦ φραγκικοῦ στρατοῦ ἀνετέθη εἰς δύο ἄνδρας, Οὔγωνα, τὸν ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Φιλίππου, καὶ Βαλδοῦινον, τὸν κόμητα Ἑννεγαύας (Hainaut). Ἐκ τούτων ὁ μὲν τελευταῖος ἐγένετο ἄφαντος καθ' ὁδὸν, ὁ δὲ Οὔγων ἔφθασε μὲν εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ εἶδε τὸν Αὐτοκράτορα, ἀλλ' ἀντὶ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Συρίαν, καμίζων τὴν ἀπάντησιν αὐτοῦ, ἀνέκαμψεν εἰς Γαλλίαν. Μὴ ἐλθούσης δὲ ὡς ἐκ τούτου ἀμέσως τῆς ἀποκρίσεως τοῦ Ἀλεξίου, οἱ πλεῖστοι σταυροφόροι, καὶ μάλιστα ὁ Βοημούνδος, ὅστις πρόφασιν ἐζήτει νὰ σφετερισθῇ τὴν Ἀντιόχειαν, ἐπέμενον νὰ κηρυχθῇ ὁ αὐτοκράτωρ ἔκπτωτος τῶν δικαίων αὐτοῦ. Εἰς μάτην ὁ χρηστὸς κόμης Ἰολώσης Φαιμοῦνδος ἠξίου ὅτι δὲν δύνανται νὰ ἀφαιρέσωσιν ἀπὸ τοῦ βασιλέως τὴν πόλιν, ἐμὲ παραβιάζοντες τοὺς ἐνώπιον αὐτοῦ γενομένους ὅρκους. Ἡ ἐναντία μερὶς ὑπερίσχυσεν, ὁ δὲ Βοημούνδος, ὅστις εἶχε κατορθώσει τὴν εἰς αὐτὸν παράδοσιν τῆς Ἀντιοχείας, διὰ τῆς συνεννοήσεώς του μετὰ τοῦ ἀρνησιθρήσκου Πυρόου ἢ Φιρούς, κατέλαβεν ἤδη αὐτὴν ὁριστικῶς καὶ ἵδρυσεν αὐτοῦ δευτέραν Φραγκικὴν ἡγεμονίαν. Λεν ἠρκέσθη δὲ ὁ Βοημούνδος εἰς τὸ νὰ σφετερισθῇ τὴν πολιτικὴν κυριαρχίαν τῆς Ἀντιοχείας, ἀλλ' ἐγκατέστησεν ἐν αὐτῇ ἀμέσως καὶ Λατῖνον πατριάρχην, μετὰ κλήρου πολυαρίθμου, ἀνωτέρου τε καὶ κατωτέρου. Κατ' ἀρχὰς ὁ Ἀλέξιος εἶχε κατορθώσει ὥστε νὰ ὑπάρχῃ τοιλάχιστον αὐτοῦ καὶ ὀρθόδοξος πατριάρχης· μετ' ὀλίγον ὅμως ὁ ὅρος οὗτος παρεβιάσθη, τὸ ὀρθόδοξον πλήρωμα ἐστερήθη τοῦ ἀρχιποιμένος αὐτοῦ, μόλις δὲ, μετὰ παρέλευσιν πεντήκοντα καὶ ἑπτὰ ἐτῶν, ὁ αὐτοκράτωρ Μανουὴλ Κομνηνὸς, ταπεινώτας, διὰ τῶν λαμπρῶν αὐτοῦ πολεμικῶν κατορθωμάτων, τοὺς ἐν Συρίᾳ Φράγκους, ἐπέτυχε τὴν ἀνανέωσιν τοῦ ὑπὸ τοῦ πάππου αὐτοῦ συνομολογηθέντος ἐκείνου ὅρου. Ἐπὶ δὲ πᾶσιν, οἱ σταυροφόροι ἀναφανδὸν ἐκήρυξαν πόλεμον κατὰ τῶν χριστιανῶν τῆς Συρίας, τοὺς ὁποίους ἔλθων ἔλθεν νὰ ἀπαλλάξωσιν τῆς ἀλλοθρήσκου τυραννίας· πωλεῖται δὲ ἐπιστολὴ τῶν Φράγκων ἡγεμόνων πρὸς τὸν πάπαν Οὐρβανὸν, ἐξ Ἀντιοχείας σταλεῖσα καὶ διαλαμβάνουσα ἐπὶ λέξεως τάδε. « Ἐνικήσαμεν τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς εἰδωλολάτρας, ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ καταπολεμήσωμεν τοὺς αἱρετικοὺς, τοὺς Ἕλληνας, τοὺς Ἀρμενίους, τοὺς Σύρους, τοὺς Ἰακωβίτας. Ὅθεν ἐξορκίζομέν Σε, πάτερ ἁγιώτατε, Σὲ τὸν πατέρα τῶν πιστῶν, ἵνα προσέλθῃς ἐν τῷ μέσῳ τῶν τέκνων σου. Σὺ ὁ ἐπίτροπος τοῦ Πέτρου, ἔλθε νὰ ἐδρύσῃς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ· ἔλθε νὰ καταστρέψῃς, διὰ τοῦ ὑπερτάτου κράτους Σου, πᾶν εἶδος αἱρέσεως· ἔλθε νὰ χειραγωγήσῃς ἡμᾶς ἐν τῇ ὁδῷ ἣν ἀρχῆθεν ἠρίν διέγραψας καὶ νὰ διανοίξῃς ἡμῖν τὰς πύλας ἑκατέρας τῆς Ἱερουσαλὴμ, κλπ. » (*)

Ἐν τούτοις μετ' ὀλίγον, ἐν ἀρχῇ τοῦ κατὰ πόδας

(*) Michaud, Τόμ. 1, σελ. 178-179. Tandis que les croisés, pressés à la fois par la famine et par les Turcs, semblaient avoir perdu toute espérance de salut, l'empereur Alexis traversait l'Asie Mineure avec une armée et s'avançait vers Antioche. Les bruits vagues de la renommée avaient d'abord annoncé les misères que souffraient les croisés, et bientôt le comte de Blois, qui avait quitté l'armée chrétienne et retournait en Occident, se présentant dans la tente de l'empereur, lui peignit sous les couleurs les plus noires la situation désespérée des pèlerins. Καὶ περιγράφων ἐνταῦθα τὴν κατάπληξιν ἣν ἡ εἴδησις αὕτη διέδωκεν εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν στρατὸν, ὁ Michaud ἐπιφραγίζει τὸν λόγον ὡς ἑξῆς. On n'entendait dans cette armée que des plaintes et des gémissements; mais ceux qui montraient le plus de douleur étaient les Latins; ils accusaient le comte de Blois d'avoir déserté l'etendard de Jésus-Christ et trompé l'empereur.—Καὶ ὁ Λεβὼ λέγει, Τόμ. XV, σελ. 352—353. Etienne, comte de Chartres, Guillaume de Grandmesnil et plusieurs autres seigneurs, se couvrirent alors d'ignominie.

(*) Michaud, Pièces justificatives, Τόμ. 1, σελ. 509-510.

1099 ἔτους, ἔφθασεν ἡ ἀπόκρισις τοῦ Ἀλεξίου, διὰ νόν τινα χαρακτῆρα, καὶ φυσιογνωμίαν, καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν φρονημάτων ὑπὸ τῶν αὐτῶν χρειῶν κατεχόμενα συνωθοῦνται ὡς ὑπὸ ἀκαθέκτου ὁρμῆς πρὸς τὸν αὐτὸν γενικὸν σκοπόν. Ἀλλ' οὐδέποτε τὰ στοιχεῖα ταῦτα δύνανται νὰ παράξωσιν ὁριστικὸν καὶ μόνιμον ἀποτέλεσμα, ἕως ὅτου κεῖνται, οὕτως εἰπεῖν, ἐκκεχυμένα εἰς τὴν ὁμάδα ἑνὸς ἔθνους, ἕως ὅτου ἀναρριπίζουσι μὲν καὶ ἐνθουσιάζουσι πρὸς καιρὸν τὰς καρδίας, ἀλλὰ στεροῦνται εἰσέτι κανονικῆς καὶ συστηματικῆς διευθύνσεως, καὶ ἐλλείπουσι στερρῶν τινων σημείων καὶ κέντρων ἱκανῶν νὰ παρέχωσιν εἰς αὐτὰ εὐρυθμίαν καὶ σύστασιν, νὰ προσδιορίζωσι τὸν τρόπον τῆς ἐνεργείας των καὶ νὰ τὰ ἐπεξεργάζωνται ἀδικόπτως εἰς μείζονα βαθμὸν ἀναπτύξεως. Ἀλλ' ἐὰν ταῦτα ἑνωτικὰ σημεῖα καὶ κέντρα ἀποδεικνύονται ἐν γένει παντοῦ καὶ πάντοτε τιμαλφῆ καὶ περισπούδαστα, πολλῷ μᾶλλον πρέπει θρησκευτικῶς νὰ τηρῶνται καὶ νὰ θεραπεύωνται ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἔθνει καὶ κατὰ τοὺς νῦν καιροὺς, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς ἐνεστώσης αὐτοῦ διαθέσεως, ὁρμῶντος εἰς σύναψιν μιᾶς ἀδιασπάστου ἁπάντων τῶν μελῶν αὐτοῦ πολιτικῆς ἑνότητος.

Ὅθεν ὁτιδήποτε παρίσταται ἐπὶ τοῦ παρόντος ὡς ἔχον ἑνωτικὴν δύναμιν, καὶ ὡς τὰ μάλιστα συντεῖνον εἰς ἐγκαθίδρυσιν τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος, ὀφείλομεν παντὶ σθένει νὰ ἐνεργῶμεν ὑπὲρ τῆς ὅσον ἔνεστι μείζονος αὐτοῦ τελεσφορίας καὶ ἐπιδόσεως, καὶ πρὸς αὐτὸ ἀσκαρδαμυκτὶ ἐνατενίζοντες νὰ τὸ περιφρουρῶμεν μὲ ἄγρυπνον ὄμμα καὶ νὰ τὸ διασώζωμεν ὡς τὸν τρόπαιον τῆς μελλούσης ἐθνικῆς δόξης καὶ λαμπρότητος. Τοιαῦτα δὲ κέντρα, ἅτινα συνελκύοντα ἅπασαν τὴν Ἑλληνικὴν φυλὴν, ὑπενεργοῦσιν ἀνενδότως τὴν συσσωμάτωσίν της εἰς πρακτικήν τινα ἑνότητα, ἀνευρίσκομεν δύο τινά, τὸ μὲν ἀρχαῖον καὶ σύγχρονον τῆς ἐν τῇ Χριστιανικῇ κολυμβήθρᾳ ἐμβαπτίσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ τὸ δὲ πρόσφατον τοὐλάχιστον κατὰ τὸν διοργανισμόν του, καὶ χρονολογούμενον ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ πρωτοτύπου Ἑλληνικοῦ βασιλείου· τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ τὴν ἐθνικὴν ἐκπαίδευσιν, τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ τὸ Πανελλήνιον Ἐκπαιδευτήριον, ἤ, ἐὰν ἀποβλέψωμεν εἰς τὰς ἑστίας αὐτῶν, τὰς Ἀθήνας καὶ τὸ Βυζάντιον.

Ἰδοὺ τὰ δύο ἰσχυρότερα κέντρα τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἑνώσεως, ἰδοὺ τὰ δύο καταλληλότερα ὄργανα, δι' ὧν ταχέως καὶ ἀπροσκόπτως ἐκπληροῦται ὁ προορισμός μας. Ἀλλ' ὅπως ἐκτιμήσωμεν προσηκόντως τὴν σημαντικὴν ἐπίρροιαν τῶν δύο τούτων στοιχείων τῆς ἑνωτικῆς τοῦ ἔθνους δυνάμεως καὶ τὰς ἐξ αὐτῶν προκυπτούσας συνεπείας, ἀνάγκη νὰ προσδιορίσωμεν τὰς κυριωτέρας ἐπόψεις ὑπὸ τὰς ὁποίας πρέπει νὰ θεωρῆται ἑκάτερον, καὶ νὰ διαλάβωμεν περὶ τῶν χαρακτήρων καὶ τῆς εἰδικῆς φύσεως ἑκατέρων, καθ' ὅσον δι' αὐτῶν γινώσκεται τὸ παρελθὸν καὶ τὸ ἐνεστὼς ἡμῶν, τὰ δύο ταῦτα σημεῖα τὰ συναπαρτίζοντα τὸ νῆμα τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ζωῆς, δι' αὐτῶν προσαποκτᾷ τὸ ἐθνικὸν πνεῦμα νέαν ἰσχὺν καὶ ἀναπτέρωσιν, καὶ ἡ ἑλκυστικὴ δύναμις τῶν δύο κέντρων ἀναπτύσσει συντονώτερον καὶ δραστικώτερον τὴν εἰς τὸ μέλλον ἐνέργειάν της.

ΤΙΝΑ ΤΑ ΚΕΝΤΡΑ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ.

Ὅ,τι κατ' ἐξοχὴν ἐφελκύει σήμερον τὴν προσοχὴν καὶ τὸ ἐνδιάφορον παντὸς Ἕλληνος, ὅ,τι ἐγείρει εἰς τὴν καρδίαν του διηνεκῆ παλμὸν καὶ ἀγωνίαν ἐπὶ προσδοκίᾳ τοῦ μέλλοντος, εἶναι ἡ σύμπηξις τῶν στοιχείων τῶν συναποτελούντων τὴν Ἑλληνικὴν φυλήν. Ἀνάγκη λοιπὸν τὰ εἰς πραγματίσεων τοῦ ὑψηλοῦ τούτου σκοποῦ συντείνοντα μέσα ἐπιμόνως νὰ ἐπιδιώκωνται, κατ' ἀξίαν νὰ ἐκτιμῶνται καὶ παντοιοτρόπως νὰ προάγωνται. Τοιαῦτα δὲ κυρίως πρέπει νὰ θεωρῶνται ἅπαντα τὰ ἐθνικὰ στοιχεῖα, ὑφ' ὧν διαπλαττόμεθα τὰ ἄτομα ἑνὸς λαοῦ, λαμβάνουσι καὶ

Διερευνῶντες λοιπὸν πρῶτον τὴν συνεκτικὴν φύσιν τῆς Ὀρθοδοξίας, ἀναγνωρίζομεν αὐτὴν δικαίως ὡς τὸ ἰσχυρότερον κέντρον τῆς ἐθνικότητός μας· διότι αὕτη, κατὰ μὲν τὰς κρισίμους ἐποχὰς τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ὑπῆρξε φραγμὸς ἀνυπέρβλητος κατὰ τοῦ δυτικισμοῦ, οὗτινος ὁ ὁρμητικὸς χείμαρρος ἐπαπειλεῖ νὰ καταποντίσῃ αὐτάνδρον τὸ τότε κυμαινόμενον σκάφος τῆς Πατρίδος, κατὰ δὲ τὴν μακρὰν περίοδον τῆς αἰχμαλωσίας ἐνεστάλαζε βάλσαμον παραμυθίας καὶ ἀνακουφίσεως εἰς τὰς πολυωδύνους πληγὰς τοῦ ἔθνους, τὸ ἐνεθάρρυνεν ὅπως ὑφίσταται ἡρωϊκῶς τὰ δεινά του προσδεχόμενον τὴν ὑπ' αὐτῆς ἐπαγγελλομένην σωτηρίαν του καὶ ἀπολύτρωσιν, καὶ ἐπὶ τέλους δὲ ἐνεφύσησεν εἰς τὰ καταπεπονημένα μέλη του πνεῦμα ζωῆς καὶ δυνάμεως, πνεῦμα πίστεως καὶ ἀφοσιώσεως. Ἀλλ' ἐὰν ἡ Ὀρθοδοξία παρ' ἅπαν τὸ παρελθὸν ἐξηρκέσθη μόνον νὰ διατηρῇ ἀκρκιφνῆ καὶ ἀνόθευτα τὰ δόγματά της, καὶ συνάπτουσα εἰς ἓν τὰ τέκνα της νὰ τὰ σώζῃ καθαρὰ ἀπὸ παντὸς ξενικοῦ μιάσματος καὶ νὰ τὰ ὑπερασπίζῃ κατὰ πάσης ἐπιβουλῆς ἡ ἐφόδου, ἐὰν μὲ ἄλλους λόγους μέχρι τοῦδε ἐξηρκέσθη νὰ διατηρῇ θέσιν ἁπλῶς ἀμυντικήν, νῦν ὅμως περαιτέρω προβαίνουσα ἀναλαμβάνει χαρακτῆρα ἐπισημότερον καὶ διαυγέστερον, ζητεῖ ν' ἀνεγείρῃ τὸ κράτος της, καὶ ἐπεκτείνουσα αὐτὸ ἐφ' ἁπάσης τῆς Ἀνατολῆς νὰ δημιουργήσῃ κατ' εἰκόνα αὐτῆς καὶ ὁμοίωσιν πολιτισμὸν ὅλως καινοπρεπῆ καὶ ἀρχέτυπον, ἤτοι, παραβαλλόμενος μὲ τὸν τοῦ δύοντος δυτικισμοῦ, νὰ εἶναι τὸ ἀνέσπερον φῶς τῆς γνώσεως, τῆς ἰσονομίας καὶ τῆς ἠθικότητος. — Πρὸς ἐπέκτασιν δὲ τοῦ κράτους της, πρὸς πραγματίωσιν τῶν ἀρχῶν της, μεταχειρίζεται δύο προσφυῆ ὄργανα, δύο σκεύη ἐκλογῆς, τὴν Ἑλληνικὴν καὶ τὴν Σλαβικὴν φυλήν, αἵτινες συμπαθοῦσι πρὸς ἀλλήλας μετ' ἀδελφικῆς στοργῆς συναισθανόμεναι ἑαυτὰς ὡς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οἰκογένειαν, ὡς τέκνα μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς μητρὸς, τῆς Ὀρθοδοξίας. Διότι τοῦτο εἶναι βέβαια ἔξοχον τῆς ἡμετέρας Ὀρθοδόξου πίστεως πλεονέκτημα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου πρέπει μάλιστα νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν καὶ νὰ ἐξετάσωμεν τοὺς λόγους τῆς ὑπάρξεώς του, ὅτι κατά τε τὴν οὐσίαν καὶ τοὺς τύπους, κατά τε τὸ ἐσωτερικὸν αὐτῆς ἐμπεριεχόμενον καὶ τὸν ἐξωτερικὸν διοργανισμὸν, διατηροῦσα μέχρι κεραίας ἀναλλοιώτους τὰς Εὐαγγελικὰς διδασκαλίας καὶ παραδόσεις, καὶ οὐδέποτε παρεκκλίνασα τῶν ἀνέκαθεν θεσπισθέντων, συσφίγγει διὰ τῶν ἱερωτέρων δεσμῶν τοὺς ὑπὸ τὴν σημαίαν της κατατεταγμένους λαοὺς, ἐμπνέει εἰς τὰς καρδίας των αἰσθήματα ἀμοιβαίας ἀγάπης καὶ συμπαθείας, καὶ διδάσκουσα αὐτοὺς τὴν ὁμολογίαν τοῦ συμβόλου τῆς Πίστεως, τοὺς διδάσκει συνάμα νὰ συνομολογῶσιν ἑαυτοὺς ὡς μίαν ἀδελφότητα, ὡς μίαν δύναμιν. Ὀρθῶς δὲ ἐκαλέσαμεν ἔξοχον τῆς Ὀρθοδοξίας πλεονέκτημα τὸν ἑνοποιὸν τοῦτον χαρακτῆρά της, μηδόλως ἀπαντώμενον εἰς ἄλλο τι Χριστιανικὸν Θρήσκευμα· καθ' ὅσον ὁ μὲν Παπισμὸς διὰ τῆς ἐν ἑαυτῷ ἀντευαγγελικῆς καὶ ἀντικανονικῆς συγκεντρώσεως τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, διὰ τῶν ἐκ τούτου ἀναγκαίως παρεπομένων ἀπείρων καταχρήσεων, διὰ τῆς σκανδαλώδους αὐτοῦ ἀλαζονείας τοῦ ν' ἀπαιτῇ παρὰ τῶν ἄλλων τυφλὴν ὑποταγὴν εἰς τὸ κῦρός του καθὸ ἀλάνθαστον, καθίσταται αἴτιος εἰς τοὺς λαούς του τῆς ἀπεχθείας καὶ τῆς διαιρέσεως· διότι σημαντικὴ αὐτῶν μερὶς πρὸ πολλοῦ τὸν ἐγκατέλιπεν ἀποτινάξασα τὸν ἀφόρητον ζυγόν του, οἱ δὲ εἰσέτι καταναγκαζόμενοι ν' ἀσπάζωνται τὸν πόδα του, — πόδα βεβρεγμένον μὲ τὸ αἷμα τοσούτων ἀθώων θυμάτων, μὲ τὸ αἷμα 1500 Ἰταλῶν πατριωτῶν, σφαγιασθέντων κατὰ διαταγὴν του ὑπὸ τῶν ξενικῶν στρατῶν· μὲ τὸ αἷμα 200 Ἰταλῶν ἀποστατῶν πυροβοληθέντων ὑπὸ τῶν βαρβάρων δημίων του· πόδα βεβρεγμένον μὲ τὰ δάκρυα 25,000 οἰκογενειῶν ἐστερημένων πατέρων, συζύγων, ἀδελφῶν· — δυσμενῶς πρὸς αὐτὸν ἔχουσι καὶ καιροφυλακτοῦσιν ὅπως διεκδικήσωσι τὰς κατ' αὐτῶν πραγθείσας μιαιφονίας καὶ ἀπανθρώπους ὠμότητας. Ὅθεν τὸ Οὐατικάνον, μακρὰν τοῦ νὰ παρίσταται σίμβολον ὡς κέντρον ἑνώσεως, παρίσταται ἀπ' ἐναντίας ὡς ὁ ἀρχαιότερος κρατὴρ τῶν σχισμάτων, τῶν σκανδάλων καὶ τῶν διαιρέσεων· μακρὰν τοῦ νὰ συσφίγγῃ τὰ πρὸς τοὺς καθολικοὺς λαοὺς τυχὸν ἐναπολειπόμενα θρησκευτικὰ δεσμά, τὰ χαλρόνει ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον, τὰ διασπᾷ καὶ ὅσον οὔπω ἐπιφέρει τὴν παντελῆ αὐτῶν διάλυσιν.

Ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ Προτεσταντισμὸς, τὸ ἀναγκαῖον τοῦτο ἐκβλάστημα τῶν Παπικῶν καταθλίψεων, κατὰ τινα ἀντίθετον ὑπερβολὴν ἀνατρέπων πᾶν δογματικὸν κῦρος καὶ ἀντικαθιστῶν εἰς αὐτὸ τὴν ἀχαλίνωτον συνείδησιν τῆς ἀτομικότητος, ἐμπίπτει εἰς κυκεῶνα δοξασιῶν καὶ αἱρέσεων, διαιρεῖται καὶ ὑποδιαιρεῖται εἰς ἀπιθανάριθμα συστήματα, ἐπομένως δὲ ἐλλείπει τῆς προσκοῦσης ἑνότητος καὶ συγκεντρώσεως. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἀμνημονεῖν τὸ ῥητὸν τῆς Γραφῆς, ὅτι τὸ μὲν γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωογονεῖ, περιστρέφεται εἰς τοὺς τόπους καὶ τὸν φλοιὸν, καὶ ἐκλαμβάνει τὸ νεκρὸν γράμμα ὡς τὸν χυμὸν καὶ τὴν ζωτικότητα αὐτοῦ.

Ὅθεν ὁ Προτεσταντισμὸς, ἀποβαλὼν τοὺς κυρίους θρησκευτικοὺς χαρακτῆρας, καταντᾷ μὴν νὰ εἶναι ἄλλο τι εἰμὴ κλάδος τοῦ πολιτικοῦ διοργανισμοῦ, εἰμὴ θεράπων τοῦ Κράτους. Ὁ Ἱερεὺς δὲν ἔχει πλέον τὴν ὑψηλὴν σημασίαν τοῦ μεσίτου μεταξὺ θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, τοῦ ἐν τῇ Ἱερᾷ καὶ σιμνοπρεπεῖ λειτουργίᾳ ἀνανεοῦντος ἑκάστοτε τὸ μέγα καὶ φυσέρον δρᾶμα τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως, ἀλλὰ παρίσταται ἁπλοῦς ὑπηρέτης ἢ ὑπάλληλος τῆς πολιτείας, ἐν ἄλλαις λέξεσι πᾶς λαϊκὸς εἶναι καὶ ἱερεύς. — Αὐτὰ δὲ τὰ μυστήρια τῆς εὐχαριστίας καὶ τοῦ γάμου, καταβιβαζόμενα ἀπὸ τοῦ πνευματικοῦ αὐτῶν ὕψους, μετατρέπονται εἰς ξηρὰς τινας διατυπώσεις, τὰ μὲν εἰς ἀνάμνησιν ἱστορικοῦ τινος γεγονότος, τὸ δὲ εἰς ἀστικὸν συμβόλαιον.

Ἐκ τούτων ἁπάντων λοιπὸν ἕπεται ὅτι οἱ διαμαρτυρόμενοι λαοὶ δὲν συνέχονται ἀλλήλοις διὰ τοῦ ἀδιαῤῥήκτου ἐκείνου δεσμοῦ, δι' οὗ οἱ ὀρθόδοξοι, ἢν ἀναγνωρίζουσιν ἀλλήλους ὑπὸ τὸ σύνθημα τῆς ἐν Χριστῷ ἀδελφότητος, διότι δὲν διαπερῶνται ἀπὸ τὸ βαθὺ καὶ μυστηριῶδες αἴσθημα τῆς πίστεως, δὲν θερμαίνεται ἡ καρδία των ἀπὸ τὸ ἱερὸν πῦρ τῆς θρησκευτικότητος, ἀλλ' ἀσπάζονται τὸ λεγόμενον θρήσκευμά των μηχανικῶς πως, καὶ, οὕτως εἰπεῖν, κατά τινα ἐθιμοτακσίαν, διὰ λόγους πάντη ἐξωτερικοὺς καὶ ἐπιπολαίους, διότι ἡ φρόνησις τὸ ἀπαιτεῖ, διότι σταθμίζεται τὸ ἐντεῦθεν προερχόμενον συμφέρον, διότι ἡ θρησκεία συντείνει κατ' αὐτοὺς πρὸς χαλίνωσιν τῶν παθῶν, πρὸς ἑδραίωσιν καὶ αὔξησιν τῆς κοινωνικῆς εὐδαιμονίας. Ποία λοιπὸν συμπάθεια, ποῖος θρησκευτικὸς δεσμὸς δύναται ποτὲ νὰ ὑπάρξῃ μεταξὺ λαῶν ὑπὸ τοιούτων ἀρχῶν ἐμπνεομένων;

Ἀλλ' ἐὰν ἠρὶς τὸ ἀπόλυτον Παπικὸν κῦρος καὶ τὸν Προτεσταντικὸν ἀτομισμὸν ἀντιπαρατεθῇ τὸ σύστημα τῆς Ὀρθοδοξίας, τί κυρίως ἀντιλαμβανόμεθα; τὴν ἐλευθέραν καὶ ἐν ἑλλόγῳ πεποιθήσει προσκόλλησιν καὶ ἀφοσίωσιν ἅπαντος τοῦ Ὀρθοδόξου πληρώματος εἰς τὸν ἀρχηγέτην τῆς θρησκείας του, ὅστις, ὡς ἀγαθὸς ἐθνάρχης, ἄνευ ἰδιοτελῶν καὶ κενοδόξων σκοπῶν, ἄνευ ἀλαζονικῶν ἐπιδείξεων καὶ ἀπαιτήσεων, ἐν ἀποστολικῇ ταπεινοφροσύνῃ καὶ πραότητι προΐσταται τοῦ ἔθνους του, κλίδεται ὑπὲρ τῆς σωτηρίας αὐτοῦ καὶ τῆς ἐπὶ τὰ κρείττω ἐπιδόσεώς του, καὶ ἐν κρισίμοις τῆς πατρίδος περιστάσεσι, χρείας τυχούσης, καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὡς ὁ καλὸς ποιμὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων. Καὶ τῳόντι τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ ἔξοχον τῆς τοῦ Πατριάρχου προσωπικότητος, ὅτι τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ δύναται νὰ παραδληθῇ μὲ τὸ τῆς βασιλικῆς ἀρχῆς εἰς ἀληθῶς συνταγματικὰ Κράτη. Διότι, καθὼς εἰς ταῦτα ὁ Μονάρχης οὐδόλως ὀφείλει νὰ προσδιορίζηται εἰς τὰς ἐνεργείας του ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ ἀπὸ τῶν προσωπικῶν του συνδυασμῶν καὶ πεποιθήσεων, ἀλλὰ νὰ προΐσταται ὡς τὸ καθαρὸν ἀπαύγασμα καὶ ἡ ἁπλῆ ἠχὼ τῆς γενικῆς βουλήσεως, ὡσαύτως καὶ εἰς τὸ θρησκευτικὸν ἡμῶν πολίτευμα, οὗτινος ὁ διοργανισμὸς ἐπερείδεται ἐπὶ τῶν Εὐαγγελικῶν ἀρχῶν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος, ὁ Πατριάρχης δὲν εἶναι ἄλλο τι εἰμὴ ἡ προσωποποίησις τοῦ ὅλου συστήματος τῶν θρησκευτικῶν θεσμοθεσιῶν, καὶ ἡ ὁρατὴ μορφὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἐθνικῆς ἑνότητος, ἥτις δείκνυται ζῶσα καὶ ἐνεργὸς εἰς τὴν ὑπόστασιν αὐτοῦ καὶ ἀτομικότητα. Ἰδοὺ διατί ὀφείλομεν κατὰ πάντα λόγον νὰ ἐνστερνιζώμεθα τὴν προσωπικότητα ταύτην, ὡς τὸ ζωτικώτερον κέντρον, ὡς τὴν δραστικωτέραν δύναμιν τῆς ὁλικῆς τοῦ ἔθνους συμπήξεως καὶ συνενώσεως.

Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ κέντρου τούτου τῆς Ὀρθοδοξίας ἀνεγείγερται ἤδη σὺν Θεῷ καὶ ἄλλο τι γόνιμον μεγάλων καὶ σπουδαίων ἀποτελεσμάτων. Τὸ κέντρον βέβαια τῆς νῦν ἐλευθέρας Ἑλλάδος, ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν, ἀναδείκνυται ἤδη διὰ τῶν ἐκπαιδευτικῶν αὐτῆς καθιδρυμάτων κέντρον καὶ ἑστία φωτὸς προχεομένου παντοῦ καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἀπωτάτας γωνίας τῆς μητρικῆς γῆς. Διότι ἡ Ἑλληνικὴ νεολαία, συῤῥέουσα πανταχόθεν σήμερον, ὡς διψῶσα ἔλαφος, εἰς τὰ τῶν Ἀθηνῶν ἐκπαιδευτήρια, προκαταρτίζεται μὲ κανονικὴν προπαίδειαν, καθίσταται ἐγκρατὴς τῆς προγονικῆς γλώσσης, διανύει τακτικῶς σειρὰν ἐπιστημονικῶν μαθημάτων, καὶ ἐν ἑνὶ λόγῳ, ὅλως ἐθνικῶς διαμορφουμένη, ὀργᾷ ὅπως μετοχετεύσῃ εἰς τὴν πατρῴαν αὐτοῦ ἑστίαν ἕκαστος τὰ ἐκ τῆς ζωογόνου ἐκείνης πηγῆς ἀρυσθέντα πλούσια νάματα Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ μαθήσεως. Ὅθεν δικαίως ἡ ἐγκαθίδρυσις τῶν ἐν Ἀθήναις ἐκπαιδευτηρίων δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἰσχυρὸν κέντρον τῆς ἐθνικῆς συνενώσεως· διότι δι' αὐτοῦ ἀπεκτείνεται ἀπάνταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἡ ταυτότης τῶν ἀρχῶν, τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν φρονημάτων, δι' αὐτοῦ διαδίδονται τὰ φῶτα ὡς ἠλεκτρικὸς σπινθὴρ, καὶ συγκροτεῖται ἡ διανοητικὴ ἐκείνη καὶ ἠθικὴ ἁρμονία ἡ παράγουσα τὴν εὔρυθμον καὶ τακτικὴν ἐνέργειαν ἁπάντων τῶν μελῶν τῆς ἐθνικῆς ζωῆς πρὸς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν, πρὸς ἀνόρθωσιν καὶ ἀνάπτυξιν πολιτισμοῦ συνῳδοῦντος μὲ τὴν φύσιν καὶ τὰς τάσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος. Ἐκ τῶν τάσεων λοιπὸν τούτων καὶ τῆς κατ' αὐτὰς διοργανωθείσης καὶ συστηματισθείσης ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως δυνάμεθα ἀνενδοιάστως νὰ συμπεραίνωμεν ὅτι, ὁ ἐκ τοιούτων συντελεστῶν παραχθησόμενος πολιτισμὸς θέλει εἶσθαι ἰδιόρρυθμος καὶ ἀρχέτυπος, πιστὸν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐκτύπωμα· διότι καθὼς τὸ παραγωγικὸν αἴτιον, τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα, ἐδείχθη ἀλέκαθεν μεσάζον μεταξὺ τῶν ἄκρων, κατὰ τὴν σοφὴν τοῦ Ἀριστοτέλους παρατήρησιν, ὡσαύτως καὶ τὸ ἀποτέλεσμα αὐτοῦ, ὁ πολιτισμός του, δὲν παρέχει συμπτώματα ἀποκλειστικότητος, δὲν δεικνύει ἰδιάζουσαν κλίσιν εἰς ἓν τῶν συνιστώντων αὐτὸν στοιχείων μὲ ζημίαν καὶ παράβλεψιν τοῦ ἑτέρου, ἀλλὰ τείνει εἰς ἰσόρροπον ἀμφοτέρων ἀνάπτυξιν, εἰς καλλιέργειαν τῆς διανοίας καὶ τῆς ἠθικότητος οὐχ ἧττον ἢ εἰς προαγωγὴν τῆς ὑλικῆς εὐημερίας καὶ βιωτικῆς ῥαστιώνης. Ὁ Ἑλληνικὸς νοῦς ἐνῷ ἀφ' ἑνὸς ἀσχολεῖται περὶ τὴν γεωργίαν, τὴν βιομηχανίαν, τὸ ἐμπόριον καὶ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, ἐνῷ διὰ τῆς εὐκρινοῦς αὐτοῦ παρατηρήσεως καὶ τῆς πρακτικῆς του δεξιότητος προσοικειοῦται τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, ἀφ' ἑτέρου ὀξέως ἀνίπταται εἰς τὰς ὑψηλὰς σφαίρας τῆς διανοίας, ἐντρυφῶν ἐν τοῖς κόλποις τῆς θρησκείας, τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ποιήσεως· ἐνῷ ἐπιδιώκει τὸ συμφέρον, καὶ τὸ ὠφέλιμον λατρεύει συνάμα καὶ αὐτὸ τὸ καλὸν τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ ἅγιον· ἐνῷ ἐν ἑνὶ λόγῳ ῥέπει πρὸς τὸν μηχανισμὸν ἀνέλκεται ἐν ταυτῷ καὶ ὑπὸ τοῦ δυναμισμοῦ. Ἡ ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ λοιπὸν πολιτισμοῦ χαραττομένη γραμμὴ συνίσταται εἰς τὴν συμπόρευσιν καὶ ἁρμονικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐσωτερικοῦ συνάμα καὶ ἐξωτερικοῦ, τοῦ θεωρητικοῦ καὶ πρακτικοῦ, ἢ τοῦ δυναμικοῦ καὶ μηχανικοῦ διαμερίσματος τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργητικότητος, ἅπερ τοσοῦτον στενῶς ἀλλήλοις συνέχονται, ὥστε ἐκ τῆς παραλλήλου ἀμφοτέρων προόδου καὶ ἐπιδόσεως, ἕπεται καὶ ὁ ἐθνικὸς ἐξευγενισμὸς καὶ ἐκπολίτευσις· διότι καθὼς ἡ ἀποκλειστικὴ καλλιέργεια τοῦ δυναμικοῦ διαμερίσματος παρεκτρέπει τὰ ἔθνη εἰς βίον νωθρὸν, φαντασμαγορικὸν καὶ ἄπρακτον, ὡσαύτως ἀπ' ἐναντίας ἡ ἀποκλειστιστικὴ καλλιέργεια τοῦ μηχανικοῦ, καί τοι ἴσως παράγουσα τιτανικὴν δύναμιν ἐπὶ τοῦ φυ-

σικοῦ κόσμου δηλητηριάζει ὅμως τὴν ὑψηλὴν τῶν λαῶν ἠθικότητα, ἀποναρκόνει τὰς εὐγενεστέρας αὐτῶν δυνάμεις, καὶ ἐπὶ τέλους τοὺς βυθίζει εἰς τὸν ὑλισμὸν καὶ τὸν πνευματικὸν λήθαργον. Πολιτισμὸς λοιπὸν πλήρης, καθολικὸς καὶ ἀρχέτυπος. Ἰδοὺ ὅ,τι δικαίως προσδοκᾶται ἐκ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τῶν ἐν Ἀθήναις ἐκπαιδευτηρίων, τῆς νέας ταύτης ἑστίας τῶν φώτων, ἅτινα ἐξ αὐτῆς διαδιδόμενα ἐφ' ἁπάσης τῆς φυλῆς μας, μέλλουσι νὰ ἐπιφέρωσι τὴν πανελλήνιον διανοητικὴν ἁρμονίαν καὶ ἰσοπέδωσιν.

Ἀλλ' ἐπὶ τίνι ὁρῷ τὸ κέντρον τοῦτο τῆς ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως θέλει παράξει ἅπαντα τὰ ἐξ αὐτοῦ προσδοκώμενα μεγάλα καὶ οὐσιώδη ἀποτελέσματα; καθ' ὅσον βέβαια ἐνεργεῖ πάντοτε σύμφωνα μὲ τὸν προορισμόν του, καθ' ὅσον ἀποκαθιστᾷ ζωηροτέραν καὶ ἐναργεστέραν τὴν συνείδησιν τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ταυτότητος διὰ τῆς βαθείας ἀνορύξεως τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς ἀενάου αὐτοῦ μετοχετεύσεως εἰς τὰς ψυχὰς τῶν νέων, καθ' ὅσον ἐπὶ τέλους θέτει ὡς θεμελιώδη ἀρχὴν παντὸς ἐθνικοῦ φωτισμοῦ ἐκπολιτεύσεως τὸ δεύτερον ἄρθρον τοῦ προγράμματος τῆς Ἑλληνικῆς μεταπολιτεύσεως τὸν ὑπὲρ *Πατρίδος* ἀγῶνα, ὀνόματος ἱεροῦ καὶ εἰς ἄκρον περισπουδάστου, μάλιστα δὲ διὰ τὸν Ἕλληνα, διότι οὗτος διὰ τῆς λέξεως *Πατρὶς* δὲν ἐννοεῖ μόνον ἁπλῶς τὸ ἔδαφος ἤτοι τὴν σκηνήν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν μέγαν σκηνικόν, τὸ ἀρχαῖον δραματουργὸν πνεῦμα, ὅπερ μεταβαίνον ἀπὸ ἐποχῆς εἰς ἐποχήν, συγκροτεῖ τὸν μυστηριώδη σύνδεσμον ἁπασῶν τῶν διαδοχικῶν γενεῶν, καὶ συνέχει αὐτὰς διὰ τῆς ἑνότητος τῶν φρονημάτων τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν παραδόσεων. Ὅθεν ἡ λέξις *Πατρὶς* παρ' ἡμῖν σημαίνει ὅ,τι ἀληθὲς καλὸν καὶ ἀγαθὸν ἡ προγονικὴ μεγαλοφυΐα ἐκληροδότησεν ἐφεξῆς εἰς τοὺς ἀπογόνους της. παριστάνει τὰς τρεῖς μεγάλας ἰδέας τῆς ἀρετῆς, τῆς γνώσεως, καὶ τῆς ἐλευθερίας, ἐφ' ὧν ἐπῳκοδόμησε τὸ Μουσωλεῖον του ὁ ἀρχιτεκτονικὸς ἐκεῖνος Νοῦς, ὥστε καὶ μόνον τὸ ἄκουσμά της ἀρκεῖ νὰ ἠλεκτρίζῃ τὰς Ἑλληνικὰς ψυχὰς εἰς πᾶσαν μεγαλεπήβολον πρᾶξιν καὶ ἐθνωφελῆ ἐπιχείρησιν. Ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν ἄρα τοῦτον ἐνεργοῦσα καὶ ἡ ἐν Ἀθήναις ἐκπαίδευσις ἐκπροσωπεῖ μίαν τῶν ἐντονωτέρων χρειῶν τῆς ἐνεστώσης Ἑλληνικῆς γενεᾶς, ἐγκεντρίζει εἰς τὸ σημερινὸν πνεῦμα τὸ τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ, δι' οὗ κραταιοῦται ἡ συνείδησις τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ταυτότητος, καὶ διὰ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἐπιστήμης ἀνορύττει τὰ ἄπειρα πλούτη, ἅτινα ἔγκειται εἰς τὸ προγονικὸν ἡμῶν κληροδότημα, τὴν ἰδέαν τῆς *Πατρίδος*.

Πίστις λοιπὸν καὶ Πατρίς, Ὀρθοδοξία καὶ Ἐπιστήμη, Πατριαρχεῖον καὶ Ἐκπαιδευτήριον, τοιαύτη εἶναι ἡδονὴ τῶν στοιχείων τῆς ἑνωτικῆς τοῦ ἔθνους δυνάμεως, τοιαῦτα εἶναι τὰ δύο ἰσχυρὰ κέντρα τῆς ἐθνικῆς συσσωματώσεως καὶ συμπήξεως. Ἂς πρεσβεύωμεν ἄρα ἀδιστάκτως ὅτι, ὅσῳ ἐρρωμενέστερον ἀντεχόμεθα ἀμφοτέρων τούτων τῶν στοιχείων, ὅσῳ προθυμότερον ὑποβαλλόμεθα εἰς τὴν εὐμενῆ αὐτῶν ἐπίῤῥοιαν, τοσούτῳ ἀποτελεσματικώτερα καθίστανται, τοσούτῳ ἀσφαλέστερον καὶ συντονώτερον φθάνουσιν εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον των· διότι ἐξ αὐτῶν καὶ δι' αὐτῶν λαμβάνει ἰσχύν, εὐρυθμίαν καὶ ἐμπέδωσιν ἅπας ἐθνικὸς σκοπὸς, ἅπασα ἐθνικὴ προσπάθεια καὶ ἐπιχείρησις· ἔτι αὐτῶν καὶ διὰ αὐτῶν μόνων προσδοκᾶται κατὰ πάντα λόγον ὁ καταρτισμὸς καὶ ἡ ἀποκατάστασις ἁπάντης τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς. Καὶ τῳόντι, ἐὰν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ δύναμις τῆς Ὀρθοδοξίας συγκαλοῦσα ὑπὸ τὸ λάβαρον αὐτῆς τοσαῦτα ἑκατομμύρια τέκνων της τὰ ὠθῇ ἀκαταμαχήτως ἐν μιᾷ καρδίᾳ ἢ ἐν ἑνὶ πνεύματι πρὸς θρίαμβον αὐτῆς ἡ ἐξάλειψις παντὸς μιάσματος, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ὀργανικὴ δύναμις τῆς ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, προάγει τὴν διανοητικὴν ἁρμονίαν καὶ τὴν πραγματίωσιν τῆς μεγάλης ἰδέας τῆς Πατρίδος, δι' ἧς ἡ Ἑλλὰς ἑλκύει πρὸς ἑαυτὴν τὰς συμπαθείας καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην ἅπαντος τοῦ ἐξευγενισμένου κόσμου, ἕπεται ἀναγκαίως ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων, ἐξ αὐτῆς τῆς ἀναλλοιώτου τάξεως τῶν νόμων τῆς Προνοίας, ὅτι αἱ δύο αὗται ἐθνικαὶ δυνάμεις συγκεντροῦσαι καὶ συνεπιτείνουσαι τὴν ἐνέργειάν των εἰς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν εἰς συμπλήρωσιν καὶ ἀποπεράτωσιν τῶν ὑπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος ἀγώνων, θέλουσι καταντήσει εἰς τοῦτο τὸ θετικὸν, ἔλλογον καὶ ἀναγκαῖον ἐξαγόμενον, τὴν σύμπηξιν, ὡς εἴπομεν, καὶ συνένωσιν ἁπάντων τῶν στοιχείων τῶν συναποτελούντων τὴν Ἑλληνικὴν φυλήν.

Ἐν Κεφαλληνίᾳ.

Θ. ΚΑΡΟΥΣΟΣ.

ΒΕΡΑ ΚΡΟΥΖ.

Ὀλίγα μέρη ὑπάρχουσιν εἰς τὸν Νέον Κόσμον, λέγει ὁ Κ. Ὁυμβόλδος, ὁμοιάζοντα τὴν Βέραν Κρούζ, τὸ κράτος τοῦτο τῆς Μεξικανικῆς ὁμοσπονδίας· διότι εἰς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν τόπον εὑρίσκονται ὅλα τὰ ἀντίθετα κλίματα. Ἐντὸς τῆς αὐτῆς ἡμέρας οἱ κάτοικοι καταβαίνουσιν ἀπὸ τῆς ζώνης τῶν αἰωνίων χιόνων εἰς τὰς παραλίους χώρας ὅπου ἐπικρατεῖ καύσων πνιγηρός. Ἐκεῖ ἀπαντῶνται θαυμασίως καὶ κατὰ τάξιν διατεθειμένα τὰ διάφορα εἴδη τῶν φυτῶν, ἀπὸ τοῦ λιμένος τῆς Βέρας Κρούζ πρὸς τὸ ὀροπέδιον τῆς Περότης. Ἐκεῖ βλέπεις ἀνὰ πᾶν βῆμα μεταβαλλομένην τὴν φυσιογνωμίαν τοῦ τόπου, τὴν ὄψιν τοῦ οὐρανοῦ, τὴν τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων, τὰ ἤθη τῶν κατοίκων καὶ τὸν τρόπον τῆς καλλιεργείας τῆς γῆς. Ἡ πόλις τῆς Βέρα Κρούζ ἤτις εἶναι ἡ καθέδρα τοῦ Κρά-

τους, κεῖται παρὰ τὸν αἰγιαλὸν εἰς πεδιάδα ἄγονον, περιωρισμένην ἀπὸ λόφους ἄμμου κινητῆς, καὶ πλησίον τελμάτων, τῶν ὁποίων τὰ δηλητήρια μιάσματα, συνενούμενα μὲ τὴν μεγίστην θέρμην τὴν προερχομένην ἀπὸ τὴν ἀν-

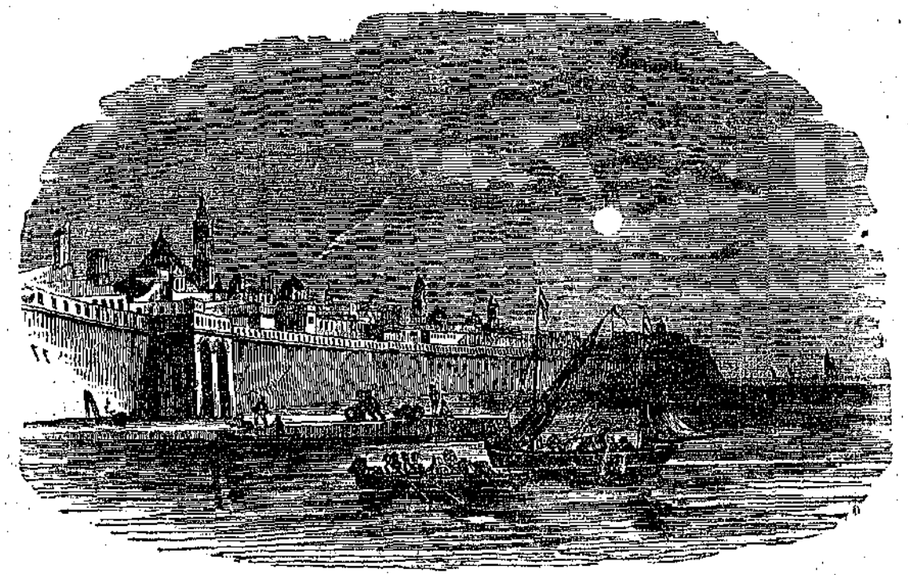

Ἡ πόλις Βέρα Κρούζ.

τανάκλασιν τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου, ἀποκαθιστάνουσι τὸ κλίμα νοσωδέστατον.

Ὁ λιμὴν τῆς Βέρα Κρούζ εἶναι στενὸς, καὶ προσβάλλεται ἀπὸ τὸν ἀπαρκτίαν, ὅστις πνέει λάβρος εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα· ἡ δὲ πόλις στερεῖται ἀφθόνου ὕδατος.

Καὶ ὅμως ἐπὶ αἰῶνας ἡ πόλις αὕτη ὑπῆρξεν, ὡς καὶ σήμερον ὑπάρχει, ἡ πρώτη ἐμπορικὴ ἀγορὰ τῆς Μεξικῆς. Ἐπὶ τῶν Ἱσπανῶν μάλιστα ὅλα τὰ ἐμπορεύματα τῆς πλουσίας ταύτης χώρας ἐκεῖ συνεκεντροῦντο.

Ἡ μητρόπολις τῆς Βέρας Κρούζ εἶναι ὡραία καὶ τακτικώτατα ᾠκοδομημένη. Ἔχει δὲ καὶ φρούριον ὀχυρὸν, τὸ τοῦ San-Juan de Ulua, ἐκτισμένον ἐπὶ νησιδίου, εἰς ἀνέγερσιν τοῦ ὁποίου ἐδαπανήθησαν, ὡς οἱ πολλοὶ λέγουσιν, διακόσια ἑκατομμύρια φράγκων.

Τοὺς κατοικοῦντας εἰς τὴν πόλιν ταύτην μαστίζει συνεχῶς ὁ ἰκτερώδης πυρετός. Ἔχει δὲ περὶ τὰς 15000 κατοίκων.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΡΕΑΣ.

Α'. *Ἐν γένει, Ἱστορία τοῦ μύθου καὶ τῆς λατρείας τῆς Ῥέας.* Ἐκ τῆς Ἡσιοδείου Θεογονίας μανθάνομεν, ὅτι ἡ Ῥέα ἡ Ῥεία (καὶ Ῥεία, Ῥέη) 2). θυγάτηρ τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γαίας, καὶ ἀδελφὴ τοῦ Οὐκεανοῦ, Κοίου, Κρείου, Ὑπερίονος, Ἰαπετοῦ, Κρόνου τῆς Θείας, Θέμιδος καὶ Μνημοσύνης, ἐκ τοῦ Κρόνου ἐγέννησε τὴν Ἑστίαν, Δήμητρα, Ἥραν, τὸν Ἅδην, Ποσειδῶνα καὶ Δία (Ἡσιοδ. Θεογ. 133. πρβ. Ἀπολλοδ. 1. σ. 5). Ταῦτα τὰ τέκνα πάντα κατέφαγεν ὁ Κρόνος ἐκτὸ τοῦ Διός. Τοῦτον δὲ μέλλουσα τεκεῖν ἡ Ῥέα, κατὰ συμβουλὴν τῶν γονέων αὐτῆς μετέβη εἰς Λύκτο τῆς Κρήτης, ἔνθα τὸν μὲν Δία ἔκρυψεν εἰς τὸ Αἰγαῖον ὄρος, τῷ δὲ Κρόνῳ ἀντὶ τοῦ νεογνοῦ παρέδωκε λίθον ἐσπαργανωμένον, (τὸν Βαίτυλον) ὃν κατέπιεν ὁ Κρόνος. Τὸ χωρίον τοῦτο τῆς Ἡσιοδείου Θεογονίας (453—499. παρβ. Ἀπολλοδ. 1. σ. 6 κεφ. Διοδωρ. 5, 70 Καλλιμ. Ὕμν. εἰς Δία) πιθανῶς

(2) Τὸ ὄνομα Ῥέα οἱ μὲν παράγουσιν ἐκ τοῦ ἔρα (γῆ) κατὰ μετάθεσιν, οἱ δὲ ἐκ τοῦ ῥεῖν (ῥέειν). παρβ. Πλατ. Κρατυλ. σ. 401. ε. 402. α.

ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων περὶ Ῥέας πραγματευομένων ἐστίν, ἐν ᾧ ἡ παρ' Ὁμήρῳ μνεία (Ἰλ. Ο, 187) ὄντως ἀσήμαντός ἐστιν, ὥστε εἰς μεταγενεστέρους χρόνους φαίνεται ἀνήκουσα. Καὶ ἐν αὐτῷ δὲ τῷ Ἡσιοδείῳ χωρίῳ ἡ τῆς Κρήτης ἀνάμιξις αἰνίττεται εἰς οὐ λίαν ἀρχαῖον χρόνον, καθ' ὃν ἤδη τὸ μυστικὸν ἱερατεῖον τῆς Κρήτης εἶχε συνάψαν σχέσεις πρὸς τὴν Ἄρκτον. — Ἡ πρότερον οὐ πολὺ τιμωμένη μήτηρ τοῦ Διὸς ἐγνώσθη τοῖς μεσημβρινωτάτοις Θρᾳξίν, ἔνθα καὶ βα θύτερον εἰσεχώρησεν (Ὀρφικ. Ὕμν. 13. 16. 25), τὸ μὲν συνδεθεῖσα τῇ Θρακικῇ θεᾷ Κότυϊ (Στραβ. Γ' σ. 470) ἢ Βένδιδι, ἥτις ἦν καὶ τῇ Ἑκάτῃ ἀνάλογος, τὸ δὲ μετὰ τῆς Δήμητρος ταυτισθεῖσα. Ἐν τούτοις οἱ Θᾷκες, ὧν ἐν τῇ χώρᾳ ἦν τὸ ζηρύνθιον σπήλαιον, ἑτέρωθεν μὲν τὴν ἐν τοῖς σαμοθρᾳκίοις μυστηρίοις πρωτεύουσαν θεάν, ὥσπερ καὶ τὴν λημνίαν, ὑπελάμβανον ὡς Ῥέαν Ἑκάτην (Müll. Ὀρχομ. 454), ἑτέρωθεν δὲ πρωΐμως εἰς Μικρὰν Ἀσίαν ἀποικήσαντες, πρὸς τὴν μητρόπολιν ἐνεργὸν ἐπιμιξίαν διατηροῦντες, ἔγνωσαν ἐκεῖ καὶ ξένην λατρείαν. Θεὰν τινα ἐν τῇ ἔτι βαρβάρῳ Μικρᾷ Ἀσίᾳ μετὰ ἐνθουσιώδους καὶ ἀκολάστου λατρείας τιμωμένην παρέβαλον οἱ Θρᾷκες τῇ Ῥέᾳ — (Στράβ. Γ' σ. 471). Ὁμοίως καὶ οἱ Ἕλληνες, οἱ εἰς Μικρὰν Ἀσίαν ἀπῳκισμένοι, συνείθιζον τὴν ἐκεῖ πρὸ αὐτῶν λατρευομένην ἀσιατικὴν θεάν, φέρουσαν ἴσως τὸ ὄνομα Μᾷ, πρὸς τὴν ἐκ τῆς πατρίδος αὐτοῖς γνωστὴν Ῥέαν παραβάλλειν (Ὁμηρ. Ὕμν. 13). Διὰ τῆς Θρᾳκικῆς ἐπιῤῥοῆς εἰς τὴν τῆς ἀσιατικῆς θεᾶς λατρείαν εἰσέδυ καὶ τι διονυσιακὸν στοιχεῖον. Ἐν Φρυγίᾳ ἐλέγετο ἡ Ῥέα τὸν Διόνυσον καθίρασα (Ἀπολλοδ. Γ'. 5, §, 1). Νῦν ἡ Κυβέλη ἐστὶν ἡ Ἵππα, ἡ τροφὸς ἢ καὶ μήτηρ τοῦ Σαβαζίου, (3) ὃν αὕτη τρέφει ἐπὶ τοῦ ὄρους Τμώλου, καὶ διὰ τοῦτο πάλιν ἡ αὐτὴ τῇ Δήμητρι καὶ Περσεφόνῃ. — Πρὸς τούτοις ἐν ταῖς ἀσιατικαῖς χώραις πανάρχαιός τις τευκρικὴ ἢ δαρδανία Ῥέα Κυβέλη (Ἀδράστεια), ἧς τὴν λατρείαν κατὰ τὸν μῦθον ὁ Δάρδανος εἰσήγαγεν, ἠδύνατο μετά τινος πεσσινουντείας Κυβέλης τῶν μεταγενεστέρων χρόνων συγχυθῆναι. Ἐκ τούτων λοιπὸν πρῶτον μὲν ἡ θρᾳκικὴ Ῥέα, ἧς παραλλαγὴ ἦν ἡ σαμοθρᾳκία καὶ λημνία, τοῖς ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι διὰ τῶν ἀπὸ Θρᾳκῶν προερχομένων μυστηρίων πάλιν μετηνέχθη, ἔπειτα διὰ τῆς διηνεκοῦς πρὸς τοὺς ἀποίκους ἐπιμιξίας καὶ ἡ μετὰ τῆς ἐν Ἀσίᾳ μητρὸς τῶν θεῶν συγγωνευθεῖσα Ῥέα Κυβέλη πρὸς αὐτοὺς ἀφίκετο. Ἡ δ' ἐκ Θρᾴκης προελθοῦσα λάτρεία μετὰ τῶν ἑπακολούθων αὐτῇ μυστηρίων, ἐκτὸς τῶν σαμοθρᾳκίων, διττή τις ἦν. α.) Διολατρεία, οἵα ὑπῆρξεν ἐν Κρήτῃ. Μετὰ ταύτης τῆς κρητικῆς Ῥέας συνεχύθη ὕστερον ἡ φρυγικὴ καὶ λυδικὴ μεγάλη Μήτηρ. Ἐκ τῆς Κρήτης ἡ διολατρεία μετέβη εἰς τὸ ὄρος Λύκαιον τῆς Ἀρκαδίας καὶ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν τῆς Ἤλιδος. Ἐντεῦθεν δὲ ἡ Ἀρκαδία, Μεσσηνία, αἱ Βοιώτιαι Θῆβαι κ. ἄλ. ἐλέγοντο τοῦ λοιποῦ ὡς τόποι γεννήσεως τοῦ Διός. — β.) Τὰ ἐν Ἐλευσῖνι μυστήρια τῆς Δήμητρος καὶ αἱ ἐν ἄλλαις πόλεσι μιμήσεις αὐτῶν. Ἡ Δημήτηρ ἦν θυγάτηρ τῆς Ῥέας (Ὁμηρ. Ὕμν. εἰς Δημ. 60). Αὕτη ἀπεσταλη παρὰ τοῦ Διός, ἵνα τὴν Δήμητρα ἐπαναγάγῃ εἰς τὸν Ὄλυμπον (αὐτ. 442. 460). Πρὸς τούτοις καὶ αὐτὴ ἡ Δημήτηρ ἦν χθονία θεὰ καὶ κατὰ τοσοῦτον ἡ αὐτὴ τῇ ἰδίᾳ μητρί. Τελευταῖον ἐν τῷ ὑπ' Ἀλκαμένους περὶ τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια ποιηθέντι συμπλέγματι τῆς τριμόρφου Ἑκάτης ἡ κλειδα καὶ σπάρτον φέρουσα μορφή, ἡ ἐν στενωτέρᾳ ἐννοίᾳ μεσονυκτία θεά, εἶχεν ἀναλογίαν καὶ τῇ ὑποχθονίᾳ Περσεφόνῃ καὶ τῇ ἐπιχθονίᾳ Ῥέᾳ. Ἡ εἰσαγωγὴ τούτων τῶν μυστηρίων ἐγένετο οὐχὶ πρὸ τῆς τριακοστῆς Ὀλυμπιάδος. — Τότε ἐγνώσθη ἐν ταύταις ταῖς χώραις τὸ ποίημα τοῦ Εὐμήλου τὸ περὶ τοῦ Φοίνικος Κάδμου, τοῦ ζητοῦντος τὴν Εὐρώπην, ὅπερ μόλις πρὸ τῆς 40 Ὀλυμ. ἠδύνατο ἀναφανῆναι. Ἐν τούτῳ λέγεται, ὅτι ὁ Διόνυσος ἐκαθάρθη ἐν Φρυγίᾳ ὑπὸ τῆς Ῥέας (Σχολ. Ὁμ. Ἰλ. Ζ. 130). Τῆς θορυβώδους λατρείας τῆς ἀσιατικῆς μητρὸς θεῶν ἤδη ὁ Πίνδαρος ποιεῖται μνείαν (Πινδ. διθυρ. παρὰ Στραβ. Γ'. σ. 469). (4) Μικρὸν ὕστερον πολλὰ παρελήφθησαν ἐκ τῶν ἑτέρων μυστηρίων εἰς τὰ ἔτερα. Διὸ ὁ Εὐριπίδης (Ἠλέκ. 1304, πρᾴδ. Παυσ. Π'. 37) ὀνομάζει τὴν Δήμητρα *μητέρα ὀρείαν*, καὶ δίδωσιν αὐτῇ πάντα τὰ ἄλλως μόνον εἰς τὴν τῆς Ῥέας λατρείαν ἀναφερόμενα. Μετ' ὀλίγον ξένοι εἰσήγαγον μετ' ἄλλων παραδόξων καὶ τινα νεωτερισμὸν ἐν τῇ λατρείᾳ τῆς Ῥέας (Στραβ. Γ'. σ. 471) (5). Ἀλλ' οἱ γόητες οὗτοι εὗρον ὑποδοχὴν μόνον παρὰ τῷ ὄχλῳ. Ἤθελέ τις ἀπαντᾶν, εἰ ἰδίαν λατρείαν τῆς κατωτάτης τοῦ λαοῦ τάξεως ἐξελάμβανεν ὡς γενικῶς ἰσχύουσαν. Ἄλλως διὰ τῆς λατρείας τῆς μυστικῆς Ῥέας οὐδαμῶς παρηγκωνίσθη ἡ ἁπλουστέρα λατρεία τῆς προτέρας χθονίας θεᾶς. Περὶ δὲ τῆς τῶν Ῥωμαίων Κυβέλης ἔσται λόγος κατωτέρω.

Β'. *Γεωγραφικὴ ἔκθεσις τῶν χωρῶν ἔνθα ἐτιμᾶτο ἡ Ῥέα.* α.) *Ἐν Κρήτῃ*, ἐν τῇ Κνωσσίᾳ χώρᾳ κατὰ τοὺς Διοδώρου χρόνους ἐδείκνυον τὰ θεμέλια τοῦ ναοῦ, ὃν ποτε κατῴκει ἡ Ῥέα (Διοδ. Ε'. 66) καὶ αὐτὴ τὸ σύνηθες ὄνομα Κυβέλη καὶ Μήτηρ εὐρί. σκομεν ἐνταῦθα (Εὐσεβ. Χρον. σ. 56. Συγκελ. σ. 125). Ὁ Ζεὺς ἐλέγετο ἐν Κρήτῃ ἢ ἐπὶ τοῦ ὄρους Δίκτης ἢ ἐπὶ τῆς Ἴδης τεχθῆναι. Ὁ δὲ Ἡσίοδος ὀνομάζει τὴν Λύκτον. Κατὰ δὲ τὸν Καλλίμαχον (Ὕμν. εἰς Δία 34. παραβλ. καὶ 7 καὶ 10) ὁ Ζεὺς ἐκ Παῤῥασίας μετηνέχθη εἰς Κρήτην. β'.) *Ἐν Δελφοῖς* εὑρίσκετο οὐ μέγας τις λίθος, καθ' ἑκάστην μὲν ἐλαίῳ χριόμενος, ἐν δὲ ταῖς ἑορταῖς λευκῷ ἐρίῳ περικαλυπτόμενος· Ἐνομίζετο δὲ ὡς αὐτὸς ἐκεῖνος, ὃς ποτε ἐδόθη τῷ Κρόνῳ ἀντὶ τοῦ νεογνοῦ (Παυσ. Γ'. 24. 5).

γ') *Βοιωτία.* Ἐν *Θήβαις* ἐλέγετο γεννηθεὶς ὁ Ζεὺς (Τζετζ. εἰς Λυκοφ. 1194.), Τὸ ἱερὸν τῆς μητρὸς Δινδυμήνης ἦν ἱδρυμένον ὑπὸ Πινδάρου, τὸ δὲ ἄγαλμα αὐτῆς ἦν ἔργον Ἀριστομήδους καὶ Σωκράτους, τῶν Θηβαίων· ἠνοίγετο δὲ τὸ ἱερὸν μόνον ἅπαξ τοῦ ἔτους (Παυσ. Θ'. 25, 3 πρβ. Σχολ. Πινδ. Πυθ. 3, 138.). Ἐπὶ τοῦ κρημνοῦ Πετρόχοῦ παρὰ τῇ Χαιρωνείᾳ ὁ Κρόνος ἠπατήθη, ἔλεγον, ὑπὸ τῆς Ῥέας, δεξάμενος παρ' αὐτῆς πέτραν ἀντὶ Διός (Παυσ. Θ'. 41, 3). Ἐν *Πλαταιαῖς*, ἔνθα ἐπίσης ἐτιμᾶτο ὁ Ζεὺς, ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἥρας, τ. ς Τελείας, παρίστατο ἡ Ῥέα κομίζουσα τῷ Κρόνῳ τὴν πέτραν, κατειλημμένην σπαργάνοις (Παυσ. Θ'. 2. 5). δ'.) *Ἀττική.* Ἐν Ἀθήναις ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ Ὀλυμπιείου ἔκειτο ναὸς Κρόνου καὶ Ῥέας (Παυσ. Α'. 18. 7). Κατά τινα πολὺ μεταγενέστερον συγγραφέα οἱ Ἀθηναῖοι πρῶτοι τῶν Ἑλλήνων εἰσήγαγον τὴν λατρείαν τῆς μητρὸς Θεῶν (Ἰουλιαν. λογ. 5). Τὸ μητρῷον [6] ἦν προσεχὲς τῷ Βουλευτηρίῳ, τοῦτο δὲ κατ' ἄλλην μαρτυρίαν ἐν τῇ ἀγορᾷ (Πλουτ. 6 δέκ. ῥητ. σ. 255. Παυσ. Α', 3, 4. Αἰσχ. κ. Κτησ. σ. 576, 32. Β. Ἀνδ. περ. μυστ. 19, 3 Β. Σουιδ, μητραγ. Ἁρποκρ. ὁ κάτωθεν). Ἐν τῷ Μητρῴῳ ἦν τὸ ὑπὸ Φειδίου ποιηθὲν ἄγαλμα τῆς θεᾶς (Παυσ. Α', 3, 4. Ἀρῤῥ. περ. πλ. ποντ. εὐξ. σ. 9. Σουιδ. ἔνθ. ἀν.) καὶ τεχνούργημά τι τοῦ Ἀγορακρίτου (Πλιν. Φ. ἱστ. 36, 4, 3.). Ἱερὸν τῆς μητρὸς θεῶν ἦν καὶ παρὰ τοῖς Ἀναγυρασίοις (Παυσ. Α', 31, 1). ε.) *Ἀρκαδία.* Ἐν τινι μέρει τοῦ ὄρους Λυκαίου, τῆς ἕδρας τῆς μυστικῆς λατρείας, ἔλεγον, ὅτι ἡ Ῥέα ἔτεκε τὸν Δία (Παυσ. Η', 36 2. Καλλιμ. Ὕμν. εἰς Δία 10 ὀνομάζει τὴν Παῤῥασίαν). Ἐνταῦθα τύψασα ὄρος τι τῷ σκήπτρῳ αὐτῆς διέῤῥηξεν αὐτό, ἐξ οὗ ἀνέβλυσε πηγὴ ὕδατος (Καλλ. ἀνωτ. 16—31), Καὶ ἐν Φιγαλίᾳ ἐδείκνυον μνήμεια τῆς Ῥέας (Παυσ. Η'. 41, 2). Τὸ ὄρος Ἀλήσιον παρὰ Μαντινείᾳ, οὕτως ὠνομάσθη, ἔλεγον διὰ τὴν *ἄλην* τῆς Ῥέας (Παυσ. Η'. 10, 2). Περὶ τὴν κρήνην Ἄρνην παρὰ Μαντινείᾳ ἐλέγετο τεκεῖν τὸν Ποσειδῶνα (Παυσ. Η'. 10. 2). Οὕτω καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἀρκαδίας πολλὰ ἐλέγοντο καὶ ἐδείκνυντο περὶ αὐτῆς (Παυσ. Η', 8, 2). ς'.) *Ἤλις.* Ἐν Ὀλυμπίᾳ ἦν τὸ ὄρος τοῦ Κρόνου. Οἱ Ἠλεῖοι, ἵνα περιάψωσι μείζονα τιμὴν τῇ τοῦ Διὸς λατρείᾳ καὶ τοῖς Ὀλυμπικοῖς ἀγῶσι, διηγοῦντο, ὅτι ἡ Ῥέα ἐπέτρεψε τὴν φρουρὰν τοῦ Διὸς τοῖς ἀπὸ τῆς Κρητικῆς Ἴδης εἰς Ὀλυμπίαν ἐλθοῦσιν Ἰδαίοις Δακτύλοις ἢ Κουρῆσιν, Ἡρακλεῖ, Παιωναίῳ, Ἐπιμήδει, Ἰασίῳ καὶ Ἰδᾳ. (Παυσ. ἐ. 7. 4). Μητρῷον ἐν Ἄλτει τῆς Ὀλυμπίας (Παυσ. ἐ. 20, 5). ς'.) *Μεσσηνία.* Ἐπὶ τοῦ ὄρους Ἰθώμης ἐλέγετο τραφῆναι ὁ Ζεὺς ὑπὸ τῶν νυμφῶν Ἰθώμης καὶ Νέδας, πυραδοθεὶς αὐταῖς ὑπὸ τῶν Κουρήτων (Παυσ. δ'. 33, 2), ζ'. *Λακωνική.* Ἐν Σπάρτῃ, ἐκτὸς τοῦ ἐν τῇ ἀγορᾷ ναοῦ τῆς Γῆς καὶ τοῦ Διός, τοῦ Ἀγοραίου, ἕτερον ἱερὸν ταύτης τῆς θεᾶς, ὀλίγον μακρὰν τοῦ Μητρῴου. Λίθινον ἄγαλμα τῆς θεῶν μητρὸς ἐν Ἀκριαῖς, ἀρχαιότατον τῶν ἐν Πελοποννήσῳ λεγόμενον ὑπὸ τῶν Ἀκριατῶν (Παυσ. Γ', 22, 4). ἡ.) *Ἀμαία.* Ἐν Δυμῇ ἦν ἱερὸν τῆς Δινδυμήνης μητρὸς καὶ τοῦ Ἄττου ἢ Ἀττήτης (Παυσ. Ζ'. 17, 5. θ.) Μία τῶν ἐν τοῖς *σαμοθρᾳκίοις μυστηρίοις* θεῶν ἐξελαμβάνετο πολλάκις ὡς Ῥέα, οἱ *δαίμονες* αὐτῆς εἰσιν οἱ Κάβειροι (Λουκ. π. Συρ. Θεᾶς κέ. 97.) ἰ.) Ἐν τῇ *τρωϊκῇ Ἴδῃ*, ἔνθα ἐλέγετο τεχθεὶς ὁ Ζεὺς, ἦν πανάρχαιος ἡ λατρεία τῆς ἰδαίας μητρὸς καὶ τῶν Δακτύλων, τῶν ἐπωνύμων τοῦ ὄρους (Στραβ. Γ'. σ. 465, 473). ιά.) Ἐν *Μυσίᾳ* (Στραβ. ιγ'. σ. 589). Τεσσαράκοντα σταδίους ἀπὸ τῆς Λαμψάκου λόφος μετὰ ναοῦ τῆς Θεῶν μητρὸς, Ὑηρείης ἐπικαλουμένης. Ἐν τῇ κυζικηνῇ χώρᾳ ἀνέφηνε πηγὴν (Ἀπολλ. Ῥοδ. Α'. 1126). Ὁ ἐν Κυζίκῳ ναὸς τῆς μητρὸς θεῶν ἐμυθεύετο ὑπὸ τῶν Ἀργοναυτῶν ἱδρυθῆναι (Στραβ. Α'. 45. ΙΒ'. 575). Ὅτε οἱ Κυζικηνοὶ ὑπέταξαν τοὺς Προκοννησίους, ἀπήγαγον ἐκ Προκοννησίου τὴν εἰκόνα τῆς Δινδυμήνης μητρὸς, ἧς τὸ μὲν πρόσωπον ἦν ἐξ ὀδόντων ἱππποποτάμου, τὸ δὲ λοιπὸν μέρος ἐκ χρυσοῦ (Παυσ. Η'. 46, 2). Κυβέλη ἐπὶ Κυζικηνῶν νομισμάτων. Ἐν Περγάμῳ Κάβειροι (Παυσ. Α'. 4, 5). ιβ'.) *Ἰωνία καὶ Λυδία.* Κυβέλη ἐπὶ τοῦ Σιπύλου (Παυσ. Ε'. 13. 4. Αἰλ. Ἀριστειδ. περὶ Σμυρν. πολ. σ. 229.). Ἐπὶ τῆς πέτρας Κοδδίνου τὸ ἀρχαιότατον ἄγαλμα τῆς μητρὸς θεῶν (Παυσ. 3, 22, 4). Ναὸς τῆς μητρὸς ἐν Μαγνησίᾳ (Στραβ. ΙΔ'. σ. 958.). Ἡ Μαγνησία καὶ ἡ Σμύρνα ὕμνουν ἐν τῇ σιπυληνῇ θεᾷ (Παρ. μαρμ. ἐκδ. Chandl. Π, 26. συνθήκη.). Σιπυληνὴ ἐπὶ νομισμάτων Σμύρνης (Eckk. Δ. Ν. Π. 5, 3.). Νόμισμά τι τοῦ Σεπτιμίου Σευήρου ἐκ Σμύρνης δείκνυσι τὴν θεὰν ἐπὶ θρόνου (Vaill. Num. De Camps σ. 90). Ἐπὶ νομισμάτων τῆς ἐν Ἰωνίᾳ *Μητροπόλεως* (Eckh. Δ. Ν. Π. 530.). Ἐν Λυδίᾳ ἡ Μάσταυρα εἶχε τὸ ὄνομα Μᾶ τ. ἔσ. Ῥέα, καὶ θυσία ταύρου (Eckh. Δ. Π. 108.). Τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου βασιλέως ἐν τῇ λυδικῇ ἱστορίᾳ, Ἄτυς, ἦν ἠρανισμένον ἐκ φρυγικῶν θρησκευτικῶν μύθων. Καθ' Ἡρόδοτον (Ε'. 102. Α'. 80.) ἡ Κυβέλη ἦν ἐγχώριος θεότης τῶν Σάρδεων, ἔνθα τὸν ναὸν αὐτῆς ἐνέπρησαν οἱ Ἀθηναῖοι. ιγ'.) *Φρυγία.* Οἱ Φρύγες ἦσαν ἄποικοι τῶν Θρᾳκῶν. « Οἱ Βερέκυντες, λέγει ὁ Στράβων (Γ'. σ. 469), Φρυγῶν τι φῦλον, καὶ ἁπλῶς οἱ Φρύγες, καὶ τῶν Τρώων οἱ περὶ τὴν Ἴδην κατοικοῦντες, Ῥέαν μὲν καὶ αὐτοὶ τιμῶσι καὶ ὀργιάζουσι ταύτῃ, Μητέρα καλοῦντες θεῶν, καὶ Ἀγδι-

(3) Καὶ ὁ Σαβάζιος δὲ τῶν Φρυγιακῶν ἐστι, καὶ τρόπον τινά, Τῆς μητρὸς τὸ παιδίον, παρόδων τὰ τοῦ Διονύσου καὶ αὐτὸς (Στρ. Γ'. σ. 470).

(4) — σοὶ μὲν καταχεῖ,
Μᾶτερ, πάρα μεγάλοι ῥόμβοι
Κυμβάλων, ἐν δὲ κεχλάδοντα κρόταλα,
Αἰθομένα τε δαὶς ὑπὸ ξανθοῖσι πεύκαις.

(5) Περὶ τῆς ἀγυρτικῆς λατρείας τῆς Ῥέας ἐν Ἀθήναις μαρτυροῦσι πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὰ ὑπὸ Δημοσθένους κατὰ Αἰσχίνου λεγόμενα ἐν τῷ περὶ στεφάνου λόγῳ (Ὅμ. Α'. σ. 313. ἔκδ. Π.) Ὁ Ἀντιφάνης συνέγραψε κωμῳδίαν Μητραγύρτην καλουμένην (Ἀθην. Δειπν. 42 σ. 552 C.) καὶ ἑτέραν Μύστιν. Ὁμοίως ἀναφέρονται ὁ Θεοφόρητος τοῦ Ἀλέξιδος, καὶ τοῦ Μενάνδρου ἡ Θεοφορουμένη, καὶ ὁ Μητραγύρτης. Ὁ δὲ Πλάτων ἐν Φαίδρῳ καθαρμοὺς καὶ τελετὰς λίγων, ἐνοῖ ἐρωτικὰς θρησκείας, τελετὰς καὶ τὸν ἀγυρμὸν τῶν μητραγυρτῶν,

(6) Τὸ ὄνομα μητρῷον παρὰ τὴν κοινοτέραν αὐτοῦ ἔννοιαν σημαίνει 1) ὑπον. ἱερὸν, τὸ τῆς Μεγάλης ἢ Φρυγίας μητρὸς ἱερὸν (Πολυδ. ὀν. Γ'. 11.). Τοιαῦτα ἱερὰ εἶχον πᾶσαι σχεδὸν αἱ ἑλλην. πόλεις, ἐν οἷς ἐφύλαττον τοὺς νόμους, τὰ ψηφίσματα, τὰ δικόγραφα καὶ πάντα ἐν γένει τὰ δημόσια ἔγγραφα (Αἰσχ. κ. κτησ' 78. Ἀθην. Ε'. σ. 214. Θ', 407. Σουιδ.). Ἐν Ἀθήναις ἐκράτει τὰς κλεῖς αὐτοῦ ὁ ἑκάστοτε ἐπιστάτης τῆς Βουλῆς. Ἐντεῦθεν μετέπεσε καὶ εἰς τὴν σήμερον παρ' ἡμῶν χρῆσιν ἡ λέξ. 2) Μητρῷα (ὑπ. ἱερὰ—αὐτὰ καθαρῶς τὰ ἱερὰ ἢ οἱ ναοὶ τῆς Ῥέας, ἄνευ τῆς προτέρας χρήσεως εἰς ἀρχεῖα (Πλουτ. π. τ. πυθ. μαντ. σ. 407. Διονυσ. Ἁλικ. Τ. 6 σ 402.)— 3) Μητρῷα (ὑπ. μέλη) ᾀδόμενα μέλη (Παυσ. Γ'. 30, 9.).—

στον, καὶ Φρυγίαν θεὸν μεγάλην. » Ἡ ἐν ταῖς θρησκευτικαῖς ἑορταῖς θορυβώδης μουσική, κατά τινα μῦθον, ἣν ἐπενόησε αὐτῆς τῆς θεᾶς (7). Ἐφευρεταὶ τῆς μεταλλουργίας λέγονται οἱ ἰδαῖοι Δάκτυλοι, ὧν ἡ πατρὶς κατὰ τὰς ἀσφαλεστάτας μαρτυρίας ἡ φρυγικὴ Ἰδη. Ἐκεῖνοι οἱ Δάκτυλοι χαρακτηρίζονται ὡς θεράποντες τῆς ὀρεσιβίου Ἀδραστείας. Καὶ ὁ Σαβάζιος γράφει ὁ Στράβων (Γ. σ. 470) τῶν Φρυγιακῶν ἐστι, καὶ τρόπον τινά, τῆς *Μητρὸς τὸ παιδίον*, παρῴδων τὰ τοῦ Διονύσου καὶ αὐτός. » Οἱ τόποι τῆς φρυγικῆς χώρας, ἐν οἷς μάλιστα ἐτιμῶντο οἱ Κορύβαντες, ἐπὶ Στράβωνος ἦσαν ἠρημωμένοι. Οὕτω τὸ Κορυβάντιον ἐν Ἀραξιτίᾳ ἐγγὺς τοῦ Σμινθίου, ὅπερ τότε ἀνῆκεν εἰς τὴν χώραν τῶν Ἀλεξανδρέων. Κορύβισσα παρὰ τὸν ποτ. Εὐρήεντα ἐν τῇ σκηψίᾳ χώρᾳ (Στραβ. Γ. σ. 473.), Κύβελλον ἐν Φρυγίᾳ, ὄρος καὶ πόλις (Τζετζ. Λυκ. 1170). Οἱ παρὰ τῷ ποτ. Πευκέλλᾳ οἰκοῦντες Φρύγες, οἵτινες ἐλέγοντο ἀπὸ τῶν ἐν Ἀρκαδίᾳ Ἀζάνων καταγόμενοι (Παυσ. Η'. 4, 2) εἶχον ὑψηλὸν καὶ περιφερὲς σπήλαιον Στεῦνον καλούμενον, ἱερὸν τῆς μητρὸς θεῶν, ἧς καὶ ἄγαλμα ἦν ἐν αὐτῷ (Παυσ. Γ. 32, 3). Παραστάσεις τῆς Κυβέλλης, ἐνίοτε δὲ καὶ τῶν Κορυβάντων, εὑρίσκονται ἐπὶ τῶν πολυαρίθμων νομισμάτων σχεδὸν πασῶν τῶν φρυγικῶν πόλεων· οἷαι Ἀκμονία, Ἀζανοί, Ἄγκυρα, Ἀπάμεια, Ἄττουδα, Καδοί, Κίβυρα, Κοτύαιον, Διοκοκλειεῖς, Διονυσόπολις, Εὔκαρπία, Ἱεράπολις, Ὑργάλεια, Ἰουλία, Λαοδίκεια, Λυσιάς, Μητρόπολις κ. ἄλ. ιδ'.) *Γαλατία*. Τὸ ἐν Πεσσινοῦντι ἄγαλμα τῆς Μητρὸς ἐνομίζετο διΐπετὲς (Ἡροδιαν. 4, 35). Μίδας ὁ Α'. ὃς αὐτόθι εἶχε τὴν καθέδραν, ᾠκοδόμησεν ἱερὸν καὶ διέταξεν ἑορτάς. (Διοδ.) Ἡ λατρεία ἐνομίζετο γενικῶς ἀρχαιοτάτη (Cic. de harusp. resp. 13). Ἡ θεὰ ἐτιμᾶτο ἐνταῦθα ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀγδίστις ἢ Ἄγδιστις. Τὸν μεταγενέστερον πολυτελῆ ναὸν οἱ Ἀτταλοὶ βασιλεῖς ἔκτισαν (Στραβ. ΙΒ'. σ. 566)· ἵστατο δὲ ἔξω τῆς πόλεως, ἔνθα ἦσαν τὰ μεγαλήσια τείχη (Varro de L. L. βιβλ. 5. σ. 55.) Οἱ ἐνταῦθα ἱερεῖς ἀνέκαθεν ἦσάν πως δυνάσται, ἢ βασιλεῖς, ἐκ τῶν ἱερῶν αὐτῶν λειτουργιῶν πολλὰς ἀπολαύσεις ἔχοντες. Καὶ ἀφ' οὗ δὲ τὸ ἄγαλμα εἰς Ῥώμην ἀπεκομίσθη, ἡ Πεσσινοῦς δὲν ἔπαυσε μητρόπολις καὶ πρωτεύουσα τῆς λατρείας τῆς Μητρὸς οὖσα (Πολυβ. παρὰ Σουΐδ. ἐν λ. Γάλλοι. Διοδ. ἀποσπ. βιβλ. 34. παρὰ Φωτ. Ἰουλιαν. Βπ. στ. 21). Ὑπὲρ τὸν ναὸν ὑψοῦτο τὸ ὄρος Δίνδυμον, ἐξ οὗ ἡ θεὰ ἔφερε τὸ ὄνομα Δινδυμήνη (Στρ. αὐτ.)· ἐν Πεσσινοῦντι ἐλέγοντο τεθαμμένοι ἡ Ἀγδίστις καὶ ὁ Ἄττυς (Παυσ. Α'. 4, 5). ιέ.) *Πάφος*. Ἡ ἐν Κομάνοις θεὰ Βελλώνα (Bellona) ἦν παραλλαγή τις τῆς Κυβέλης (Hirt. bell. Alex. 66 Juven. 6, 494. Apul. Met. 8; σ. 257.). ις'. *Κολχίς*. Ἡ ἐν Φάσει θεὰ ὑπὸ Ἀρριανοῦ (Περιπ. ποντ. Εὐξ. σ. 9) παραβάλλεται τῇ μορφῇ πρὸς τὴν Κυβέλην. Καὶ ὁ Στράβων (Γ. σ. 472) παρατηρεῖ « Οἱ δ' ὑπὸ Τιτάνων Ῥέᾳ δοθῆναι προπόλους ἐνόπλους τοὺς Κορύβαντας ἐκ τῆς Βακτριανῆς ἀφιγμένους, οἱ δ' ἐκ Κόλχων φασίν. »

Καὶ οἱ Κιμμέριοι ἐτίμων αὐτὴν (Ἡσυχ. ἐν. λ. Κιμμερίς. ιζ'.) *Συρία*. *Ἱεράπολις ἡ παρ' Εὐφράτῃ*. Κατά τινα δόξαν καὶ ἡ Συρία θεὰ ἦν αὐτὴ ἡ Ῥέα, καὶ Ἄττης ὁ κτίστης τοῦ ναοῦ. Τὸ ἄρμα τῆς Ἱεραπολίτιδος θεᾶς εἵλκετο ὑπὸ λεόντων· εἶχε τύμπανον ἐν χειρὶ καὶ πύργον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Καὶ ἐν τούτῳ τῷ ναῷ ἦσαν Γάλλοι (Λουκ. περὶ τ συρ. Θεᾶς. ιή.) *Αἴγυπτος*. Ἐνταῦθα ἡ μήτηρ τοῦ Ὀσίριδος, Ἀρουήριδος, Τυφῶνος, τῆς Ἴσιδος καὶ Νέφθης παρεβάλλετο τῇ Ῥέᾳ (Πλουτ. π. Ἴσ. κ Ὀσ. 54.). ιθ'.) *Ῥώμη*. Τοῖς Ῥωμαίοις, τιμῶσι τὸν Δία, δὲν ἠδύνατο νὰ μείνῃ ἄγνωστος ἡ μήτηρ αὐτοῦ Ὄρς. ἡ γυνὴ τοῦ Ἰταλοῦ Saturni) (8). Ὅθεν ὅσα ὁ Λίβιος (29, 11, 14. πρβ. Οὐιδ. Fast. 4, 315—325, Cic. de har' resp. 13.) λέγει περὶ τῆς ἐπὶ Ἀννίβα ἐκ Πεσσινοῦντος εἰσαγωγῆς τῆς ἰδαίας Μητρός, ἐννοητέον περί τινος οὐ Ῥωμαϊκῆς λατρείας, ἥτις ἔκτοτε ἐν μέρει μὲν ἀντετίθετο τῇ ἀρχαίᾳ ῥωμαϊκῇ, ἐν μέρει δὲ συνεμίγνυτο αὐτῇ. Ἡ ξένη θεὰ κατέλαβε (562. P.) ναὸν ἐπὶ τοῦ παλατίνου λόφου (Donati Roma vetus. Amst. (693, 3. 3. σ. 166). Αἱ Ῥωμαῖαι δέσποιναι ἐτίμων αὐτὴν διὰ τῆς ἑορτῆς τῶν *Μεγαλησίων*, ἐν ᾗ οὐδεὶς ἀνὴρ ἠδύνατο παρεῖναι (Cic, ἐνθ. ἀνωτ. 17). Ἡ ὑπὸ Λουκρητίου (12. 601) περιγραφὴ τῆς εἰκονικῆς παραστάσεως τῆς θεᾶς ἐστιν ἡ τῆς Ἑλληνικῆς Ῥέας. Καὶ τὰ ῥωμαϊκὰ δὲ τεχνικὰ μνημεῖα, τὰ παριστῶντα τὴν Μητέρα, συμφωνοῦσι τοῖς ἑλληνικοῖς (Eckh. Δ. N. Γ. 169.) Τὸν μῦθον τοῦ Ἄττυος ὁ Κατύλλος ἐψαλεν ἐν τινι προφανῶς ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ μεταπεφρασμένῃ ᾠδῇ. (Catull. 63). Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Καίσαρος οἱ ἱεροὶ εὐνοῦχοι καὶ οἱ τιαροφόροι τῆς Φρυγίας θεᾶς εὖρον εἴσοδον εἰς τοὺς οἴκους τῶν μεγάλων τῆς Ῥώμης (Iuven. 6, 494.) Εὐθὺς ἐπειτα ἡ Ἰταλία καὶ ἡ Γαλλία ἐπλήσθησαν ἱερῶν τῆς θεᾶς, καὶ πᾶσαι αἱ ἐπαρχίαι τοῦ κράτους ἠνοχλοῦντο ὑπὸ τῶν Μητραγυρτῶν. Ἐν πλείσταις περὶ τῆς μεγάλης Μητρὸς καὶ τοῦ Ἄττιδος ἐπιγραφαῖς μνημονεύονται ἀρχιγάλλοι καὶ ἀρχιέρειαι μετὰ λατινικῶν ὀνομάτων (Orelli inses. lat.set. Vol. I. Turici 1828. d, 340. n. 1896 — 1907 κτελ.). Ἡ πρεσβυτέρα Φαυστίνα καὶ ἡ Ἰουλία Δόμνα πρὸς κολακείαν παρεβάλλοντο ἐπὶ νομισμάτων τῇ Μητρὶ (Eckh. Δ, N, vii. 39. 196.). Ἐν τοῖς ὑστέροις τούτοις χρόνοις τὰ μυστήρια διαφορωτάτων χωρῶν προσήγγισαν πολὺ πρὸς ἄλληλα ἕνεκα τοῦ ἔθους τοῦ μυεῖσθαι ὡς πλεῖστα αὐτῶν· ἰδίως μεγάλην ὑποδοχὴν ἔλαβεν ἐκ τῶν ἀνατολικῶν χωρῶν ἡ λατρεία γενικῆς τινος φυσικῆς θεότητος (Apulej Met. iib 11. h. 363.), ἥτις ὁμοία οὖσα τῇ Ἀσιατικῇ, παρεβάλλετο ὅμως καὶ τῇ Ἴσιδι, τῇ Δήμητρι, τῇ Περσεφόνῃ καὶ ἄλλ. Ἡ πανδεχὴς αὕτη θεότης περιέκλειεν ἐν ἑαυτῇ καὶ τὴν ἔννοιαν τῆς Μητρὸς Θεῶν Ῥέας καθ ὅλην αὐτῆς τὴν πολυτιμασίαν. κ'.) Τελευταῖον καὶ ἐν *Καρχηδόνι* ἐτιμᾶτο (Λύγ. de civ. 2, 4.). —

Γ', *Διάφορα ὀνόματα καὶ ἐπίθετα τῆς Ῥέας*. Πρβ.) Στραβ. Γ. σ. 469—470) Μεγάλη μήτηρ, μήτηρ τῶν θεῶν, magna mater Deum, Κυβέλη, Cybèle (9) Κυβήβη (Cybèbe). πρὸς δὲ καὶ Κυβελής, Κυβελίς, Κυβεληγενής, Cybeleia, Cubelia· οὗτω λέγεται ὀνομασθῆναι ἐκ τοῦ ὄρους Κυβέλου (Διοδ Γ'. 58). Ὁ Διόδωρος διαστέλλων τὴν Ῥέαν ἀπὸ τῆς Μεγάλης Μητρὸς, ταύτην μὲν ἐπονομάζει Βασίλειαν, τὴν δὲ Ῥέαν Πανδώραν (Γ'. 57.). Εἶτα Ἄγδιστις ἢ Ἀδγίστις (Ἡσυχ. Στραβ. αὐτόθι. Παυσ. Α'. 4, 5. 8, 17), Ἀνδειρήνη (ἐκ τῆς Ἀνδείρας), Ἀσπορινὰ (ἐκ τοῦ ἐν Μυσίᾳ Ἀσπορίνου ὄρους), Βερεκυνθία (Virg Aen. 6, 784), Βιμὰ (ἕνεκα τῆς ταυτότητος αὐτῆς μετὰ τῆς θρᾳκίας Ῥκάτης), Δινδυμήνη (Ἡροδ. Α' 80 Ἀπολλ. Ῥοδ. Α, 1125. Virg. Aen. G, 617), μεγάλη ἰδαία μήτηρ τῶν θεῶν (Διό. 29, 8. 10), Κιμμερὶς θεὰ, Λοβρίνη, Μηγδονία. Πεσσινουντία (Apulej. Met. II. n. 262). Φασιανή, Πλακιανή, Σιπυληνή (Eexd. D. N. II, 534), Ἰσοδρόμη μήτηρ (Στραβ. Θ'. σ. 440), Ἀνταία δαίμων (Ἀπολλ. Ῥοδ. Α, 1141), Ἀντάία μήτηρ (Ἡσυχ. Ἐτυμολ. Μ.), καὶ τέλος ζωογόνος (Lob. Agl. 1277).

Δ'. *Τὰ τέκνα*, ἅπερ ἐγέννησεν ἡ ἀρχέγονος Ῥέα ἐκ τοῦ Κρόνου ἤδη κατὰ τὸν Ἡσίοδον παρετέθησαν. Ἰδιόν τινα μῦθον ἀναφέρει ὁ Διόδωρος (Γ'. 57), Τὴν μεγάλην Μητέρα (Βασίλειαν) καὶ τὴν Ῥέαν (Πανδώραν) δύο ἀδελφὰς θυγατέρας τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Τιταίας ποιῶν, τῇ Βασιλείᾳ ἄνδρα μὲν δίδοὺς τὸν Ὑπερίονα, παῖδας δὲ Ἥλιον καὶ Σελήνην. Θυγατὴρ τῆς Κυβέλης κατὰ Διόδωρον ἦν ἡ Ἄλκη ἢ Ἀλκὴ (Διοδ. έ. 49). Κατά τινας ὁ Φρὺξ βασιλεὺς Μίδας ἦν υἱὸς τῆς Κυβέλης· ὁ δὲ Μέμνων (παρὰ Φωτ. κωδ. 224. σ, 740) μνημονεύει τῆς Νικαίας ὡς θυγατρὸς αὐτῆς καὶ τοῦ Σαγγαρίου.

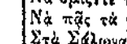

(7) Ἡ Φρυγία ἦν πατρὶς ἐκείνης τῆς μουσικῆς (Στραβ. Γ. σ. 471). Διάφοροι ἀρχαῖοι τὴν πρώτην εὕρεσιν τῶν ἐμπνευστῶν ὀργάνων κατῆγον ἀπὸ τῆς λατρείας τῆς Κυβέλης, ἢ τὴν ἔκτισιν σύγχρονον αὐτῇ (Πορ. Χρον. ἐπ. 10. Ἀθην. Δειπν. ΙΔ'. σ. 624. κλ. Διοδ. 3, 58. Ἀλλὰ περὶ τοῦ φρυγικοῦ περὶ τὴν Κυβέλην μύθου ἄξια ἀναγνώσεώς εἰσι τὰ 57—59 κεφ. τοῦ Γ'. βιβλ· τοῦ Διοδώρου.

(8) Ἐκτὸς τοῦ Φήστου (Festus) ἴδε Μακροβ. Sat. 1, 10. π. 464 κεφ., ἔνθα καὶ περὶ τῆς ἑορτῆς τῆς θεᾶς Γῆς, Opalia, γίνεται λόγος. Περὶ δὲ τῆς Maja (Bona dea, terra, Fauna, Ops, Fatua) πραγματεύεται ὁ Μακροβ. Sat. 1, 12. 5. 171. Αἱ γυναῖκες κοσμοῦσαι οἶκόν τινα εἰς ναὸν τῆς οὕτως ὀνομαζομένης ἀγαθῆς θεᾶς (Bona dea) ἄνθη μὲν καὶ φυτὰ ἄλλα μετεχειρίζοντο, οὐχὶ δὲ μύρτον (Πλουτ. Ζητημ. Ῥωμ. Τ. Β'. Μ. Α'. σ. 98 Wyll.).

(9) Τὸ ὄνομα παράγεται ἢ ἐκ τοῦ κοῖλη (κοίλωμα), διότι οἱ ἱερεῖς αὐτῆς ἐν ἄντροις διῃτῶντο. ἢ σύστοιχόν ἐστιν τῷ κυβιστᾶν, διὰ τὰ γοητικὰ κινήματα τῶν ἱερέων.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ.

(Συνέχεια ἴδε φυλλάδ. 96.)

XXX.

Τῶν Κοτογιαννάων.

Τί ἔχουν τῆς Πατρας τὰ βουνὰ καὶ στέκουν μαραμμένα,
Δίχως χιονιὰ χιονίζονται δίχως βροχὴ βροχιῶνται,
Ἀπ' τῶν κλεφτῶν τὰ κλάδματα καὶ ἀπὸ τὰ μυρολόγια,
Ποὺ θγῆκ' ἕνας Δερβέναγας κ' ἕνας κακὸς Ἀράπης,
Κ' ὅλη μερὴ τοὺς κυνηγᾷ καὶ ὅλη μερὴ τοὺς τρέχει.
Ὅλη μεροῦλα πολεμοῦν κ' ὅλη μεροῦλα τρέχουν.
Κ' ἐπῆγαν κ' ἀποκλείσθηκαν ψηλὰ 'στὴν Καταβόθρα
Κ' ἀγνάντευαν κατακαμπῆς κ' ἀγνάντευαν τὸν κάμπο.
Γιφτάκης ἐχουχούτησε καὶ λέει τοῦ Καλέκη,
Ποῦσαι, Καλέμη μου ἀδελφὲ καὶ πολυαγαπημένε,
Ἀγνάντευσα κατακαμπῆς, ἀγνάτευσα τὸν κάμπο
Κ' εἶδα πουλάκια ποὺ ἔρχονταν 'πὸ πέρα ἀπὸ τὸ Βάλτο
Πουλί μου, ποῦθεν ἔρχεσαι, πουλί μου, ποῦ πηγαίνεις;
Ἀπὸ τὸν Βάλτον ἔρχομαι 'στὸ Βάλτο θὲ νὰ πάγω.
Νὰ πάρις χαιρετίσματα τοῦ Καπετάνου Γόγου
Νὰ πῆτε τῆς μανούλας μου νὰ πῆτε τῆς ἀδελφῆς μας
Πρτὲ νὰ μὴ μᾶς καρτερῇ νὰ μὴ μᾶς παντυχαίνῃ·
Καλέμης ἐσκοτώθηκε Γιφτάκης πάει 'στὸν τόπο.
Ἀγνάντευσα κατακαμπῆς, βλέπω ἕνα κυπαρίσσι
Τὸν Μάη ἀνθίζει σὰν κλαρί, τὸ θερινὸ σὰν κλῆμα
Κάνει σταφύλι κόκκινο καὶ τὸ κρασὶ μοσχάτο
Καὶ ὅσαις μανάδαις καὶ ἂν τὸ φᾶν κάμμιὰ παιδὶ δὲν κάνει.
Νὰ τό 'χε φάει κ' ἡ μάνα μου νὰ μή 'χε κάμει ἐμένα,
Παρὰ ὁποῦ μὲ ἔκαμε καὶ πάω σκοτωμένος.
Μαῦρα πουλιὰ τὸν τριγυρνοῦν κ' ἄσπρα τὸν τραγουδοῦνε,
Κ' ἕνα πουλὶ καλὸ πουλὶ στέκει μὲς τὸ κεφάλι,
Γιφτκιμ', τί κακὸ ἔκαμες καὶ σ' ἔχουνε κομμένο;
Τὰ Βιλαέτια ἐχάλασα τὴν Πάτρα καὶ Ζητοῦνε
Κ' ἦλθαν καὶ μὲ σκοτώσανε ψηλὰ 'στὴν Καταβόθρα.

XXXI.

Τί ν' τὸ κακὸ ποῦ γίνεται 'στὰ Σάλωνα 'στὴν χώρα;
Πολλὰ τουφέκια πέφτουνε 'στοῦ Μπέη τὸ Σεράγι.
Σκότωσαν τὸν Καλόγηρο τὸν Καπετὰν Ἀλέξη
Τὸν Κώστ' ἀπὸ τὸ Κράβερη τὸν Βερελῆ Θανάση
Καὶ τὸν Ἥλια ἀπ' τὸ Βάρι 'ποῦ χε πέντ' ἀδελφάδαις.
Ἔσένα πρέπει, μωρ' Ἡλιά, ποῦ 'χεις πέντ' ἀδελφάδαις
Οἱ δύο νὰ κλαίνε ἀπὸ ταχυὰ καὶ τρεῖς τὸ μεσημέρι,
Κ' αὐτοῦ 'στὸ γέμα τοῦ ἡλιοῦ νὰ κλαῖνε ἡ πέντε ἀντάμα.
Δὲν 'στό πα, Διά μου, μιὰ φορὰ, δὲν 'στό πα τρεῖς καὶ πέντε,
Στὰ Σάλωνα νὰ μὴν κλειθῇς καὶ πόλεμα μὴν κάμῃς·
Γιατί 'ναι ὁ Μπέης ἄπιστος καὶ θὲ νὰ σὲ σκοτώσῃ.
Διά μου, ποῦ ἐπολέμαις 'σὰν ἄξιο παλληκάρι.
Δὲν 'στό 'πα, Διά μου, μιὰ φορὰ; δὲν 'στό 'πα, Διά μου, δύο
Στὰ Σάλωνα νὰ μὴν κλεισθῇς νὰ 'στὸ πᾷς Λεοβορίκι
Νὰ πᾷς νὰ βρῇς τὴν κλεφτουριὰ καὶ τοὺς Καλιακουδαίους
Νὰ πᾶς πέρα 'στὸ Κράβαρι 'στὸν ὄμορφο λεβέντη,
Νὰ σμίξετε τοὺς φίλους σας καὶ τοὺς Καλιακουδαίους
Νὰ πᾷς τὰ χαιρετίσματα τοῦ καπετὰν Ἀλέξη.
Στὰ Σάλωνα τὸν σκότωσαν 'στοῦ Μπέη τὰ σεράγια.
Νὰ 'χαν καοῦν τὰ Σάλωνα τοῦ Μπέη τὰ σεράγια,
Σκότωσαν τὸν Καλόγερον τὸν καπετὰν Ἀλέξη.
Στὴν Φήβα κάνει ἀρματολὸς 'στὴν Φήβα κάνει κλέφτης
Καὶ αὐτοῦ μέσα 'στὰ Σάλωνα τὸν κάνουν καπετάνο.
Μέρα καὶ νύχτα περπατεῖ μέρα καὶ νύχτα τρέχει
Καὶ Τούρκους δὲν ἀντάμωνε Τούρκους δὲν ἀνταμόνει.
Κ' ὁ Μπέης τὸν προδόδισε καὶ τοῦ 'στειλε καὶ γράμμα.
Νὰ 'ρθῆς, ὠρὲ Καλόγερε, καὶ καπετὰν Ἀλέξη
Νὰ 'ρθῆς μὲς τὰ σαράγια μου νὰ 'ρθῆς ν' ἀνταμωθοῦμε.

Σκιάζομαι, Μπέη, σκιάζομαι καὶ ἀπὸ ἀπιστιὰ φοβοῦμαι,
Βάλε τὸ φέσι σου στραβὰ, κακὸ μὴ βάν' ὁ νοῦς σου.
Δὲν εἶναι ὁ Μπέης ἄπιστος νὰ πῇ νὰ σὲ σκοτώσῃ
Μέναι ὁ Μπέης ξακουστὸς εἶναι ὁ Τζακὴ Ὀδάκης.
Τὸν λόγο δὲν ἀπόσωσε τὸν λόγο δὲν ἀκούει
Γλέπει ταῖς πόρτες κ' ἔκλεισαν καὶ κλειοῦν καὶ τὸ σεράγι.
Πέφτουν τουφέκια ἀπὸ μπροστὰ τουφέκια ἀπὸ ταῖς πλάταις.
Σκοτώσαν τὸν καλόγερο τὸν καπετὰν Ἀλέξη.
Ψιλὴ φωνοῦλα ἔσυρε σὰν παλληκάρι 'ποῦ ἦταν'
Ποῦ εἶσθε, παλληκάρια μου λίγα καὶ παινεμένα,'
Νὰ 'ρθῆτε νὰ μὲ πάρετε ἀπ' τοὺς σκυλοκονιάρους
Ποῦ μ' ἔφαγαν μὲ ἀπιστιὰ μὲ ἔφαγαν μὲ μπέσα (*)

XXXII.

Κλαῖνε τὰ δένδρα κλαῖνε, κλαῖνε τὰ κλαριά
Κλαῖνε καὶ τὰ λημέριαι ποῦ 'λημέριαζα,
Κλαῖνε τὰ μονοπάτια 'ποῦ περπάταγα,
Κλαῖνε κ' ἡ βρυσούλαις μὲ τὸ κρυὸ νερὸ,
Κλαῖνε καὶ τὰ μετόγια 'πό 'περνα ψωμί,
Κλαῖνε τὰ μοναστήρια 'πό 'περνα κρασί.
Ὁ ἥλιος ἐδασίλευσε καὶ τὸ φεγγάρι ἐχάθη
Καὶ ὁ καθάριος αὐγερινὸς ἐζύγωσε νὰ φέξῃ.
Κ' ἐσύ, Λαμπράκη μου ἀνεψιὲ, ἔλα κάτσε σιμά μου
Καὶ τήραξε τὸ λάδωμα ὁποῦ 'μαι λαδωμένος'
Ζύγωσε 'ποῦ θὲ νὰ χαθῶ καὶ θέλω νὰ 'ποθάνω
Νὰ σοῦ χαρίσω τ' ἄρματα, τὸ ἔρημο ταμάνι.
Ταῖς τρεῖς ἀράδαις τὰ κουμπιὰ τὰ μαλαματωμένα·
Καὶ φέρε μου γλυκὸ κρασὶ ἀπὸ τὸ μοναστήρι
Νὰ βρεῖς τὴ λαδωματιὰ, τὸ 'ποῦ μαι λαδωμένος.
Τὸ λάδωμα φαρμακερὸ τὸ βάλι πικρὸ φαρμάκι·
Γιὰ πιάστε με νὰ σηκωθῶ καὶ βάλτε με νὰ κάτω
Βάλτε κλαριὰ καὶ στρῶστέ μου νὰ πέσω νὰ πλαγιάσω.
Τί νὰ σᾶς 'πῶ, μωρὲ παιδιὰ καϊμένα παλληκάρια,
Ζυγῶστε ποῦ θὲ νὰ χαθῶ καὶ θέλω ν' ἀποθάνω·
Καὶ φκιάστε μου τὸ μνῆμά μου νὰ πάρῃ δύο νομάτους,
Νὰ στέκω ὀρθὸς νὰ πολεμῶ καὶ ὅπλα νὰ γεμίζω.
Καὶ ἀπ' τὴ δεξιά μου τὴ μεριὰ ἀφῆτε παράθυρι,
Νὰ μπενοβγαίνουν τὰ πουλιὰ τῆς ἄνοιξης τ' ἀηδόνια
Νὰ πέρνουν χαιρετίσματα νὰ 'πᾶν κατὰ τοὺς κλέφταις·
Ὁ Γιάννης ἐσκοτώθηκε ὁ Γιάννης Ξυλικιότης
Τὸν κλαῖνε χώραις καὶ χωριὰ τὸν κλαῖνε βιλαέτια.
Κύρις μου, τί νὰ γίνῃς ὁ Γιάννης Ξυλικιότης
Οὔτε 'στὸ Ταλάντι φάνηκε οὔτε 'στὴ Βυθουνίτσα.
Μᾶς εἶπαν πέρα πέρασε καὶ πάει 'στὸν Ἀνδροῦτσο·
Κ' ἐπῆγε καὶ ἀνταμώθηκε μὲς τὸ Δαδὶ ἀπὸ 'πάνου.
Καλή 'μερα, Καπετάνιο μου, καλῶς τὸν Γιάννη 'ποῦ 'λθε
Τὸν Γιάννη ἀπὸ τοὺς Ξυλικοὺς καὶ ἀπὸ τὴν Βοδουνίτσα
Γιάννη μ', θὰ πᾶς στὸ πόλεμο θὰ πᾶς νὰ πολεμήσῃς·
Ἄν ἔκαμε κ' ἐκίνησε σὰ, ἄξιο παλληκάρι
Καὶ τραγουδῶντα κίνησε καὶ τουφεκῶντα πάει.

XXXIII.

Ὅλα τὰ δένδρα τὴν αὐγὴ δροσιὰ 'ναι φορτωμένα
Ἀπ' τῶν κλεφτῶν τὰ κλαύματα κ' ἀπὸ τὰ μυρολόγια·
Ἕνα πουλάκι 'ξέβγαινε ἀπὸ τὸ Πατρατζίκι,
Ψάχνει νὰ βρῇ τὴν κλεφτουριὰ τὸν Μίτσο Κοντογιάννη
Νὰ πῇ τὰ χαιρετίσματα ποῦ χάθηκ' ὁ ἀδελφός του
Κ' ὁ Ζαχαράκης τὸ 'πιασε καὶ τὸ συγχορωτάει
Πές μου πές μου, πουλάκι μου κἀνένα καλὸ χαμπέρι.

Τί νὰ σᾶς πῶ, μωρὲ παιδιὰ, καϊμένε Ζαχαράκη
Ἐψὲς ἤμουν 'στὰ Γιάννινα 'στὴν πόρτα τοῦ Βεζύρη
Κ' ἄκουσα τὸν Μουτσαδαρῆ καὶ τὴν κρυφὴ κουβέντα·
Ἔκραξε κ' ἐπροβόδησε ἕναν κακὸν Ἀράκη.
Καὶ ὁ Ζαχαράκης τὸ ἔμαθε πάει ὁ Παπᾶς τοῦ τόπε.
Πιάνει καὶ γράφει μιὰ γραφὴ κ' ἕνα κομμάτι γράμμα
Δὲν σὲ φοβοῦμαι, Γιουσοὺρ Ἀγᾶ, 'στὸ νοῦ μου δὲν σὲ φάνω
Ἔχω τρακόσους στ' Ἄγραφα 'κατὰ 'στὸ Κορπενῆσι
Τὸν Κοντογιάννη καρτερῶ νὰ πάω ν' ἀνταμωθοῦμε
Νὰ πάμε νὰ φωτήσουμε γιὰ αὐτὸν τὸν Καπετάνιο.
Μᾶς εἶπαν πῶς σκοτώθηκε μᾶς εἶπαν πάει 'στὸν τόπο,
Ὁ Καπετάνιος σκοτώθηκε καὶ ὁ Γάγος λαδωμένος,
Καὶ ὁ Μίτσος κάνει τὸν κατήφορο καὶ πάει κατὰ τὸν Βάλτον
Κ' ἐπῆρε κ' ἐπολέμησε τὸν Γιουσοὺρ Ἀράπη
Τὸν Ζαχαράκι ἐσκότωσαν καὶ τὸν Καλέμη πιάνουν.

XXXIV.

Μ' ἐγέλασιν ἡ χαραυγὴ τὴν νύχτα μὲ φεγγάρι,
Κ' ἐβγῆκα νύχτα 'στὸ βουνὸ ψηλὰ 'στὰ κορφοβούνια
Κ' ἀκούω τὸν ἄνεμο κ' ἠχῷ καὶ τὰ βουνὰ μαλλόνουν,
Ἔσεῖς βουνὰ τῶν Γρεβενῶν καὶ πεύκη τοῦ Μετσόβου
Τ' ἔχετε καὶ μαλλόνετε τ' ἔχετε καὶ βρυζένθε;
Μήνα τὰ χιόνια σᾶς βαροῦν μὴ νῷν τὸ νερὸ κρύο;
Μηδὲ τὰ χιόνια μᾶς βαροῦν μηδ εἶν τὸ νερὸ κρύο
Μὸν βγῆκαν κλέφταις 'στὸ μανδρὶ ὁ Καπετὰν Γιάννης
Καὶ μᾶς ἐπῆραν τὰ παιδιὰ καὶ μᾶς τὰ 'πῆραν σκλάβους,
Χαλεύουνε τὴν ξαγορὰ πέντε χιλιάδαις γρόσια
Καὶ θέλουνε τὸ Μέτσοβο, θέλουνε τὸ Ζαγόρι
Καὶ θέλει καὶ τὸ Γρεβενὸ, νὰ μένῃ Καπετάνος.
Γρήγορα τὸ Μ.
Τρεῖς μερούλαις σᾶς καρτερῶ καὶ τρία ἡμερονύχτια
Καὶ θέλω τὸν Μουρασαλὴ νὰ γένω καπετάνιος
Νὰ περπατῶ 'στὸ Μέτσοβο νὰ πάω 'στὸ Ζαγόρι
Ζαγόρι ποῦ 'ναι ξακουστὸ 'στὴν πόλι ξακουσμένο.
Καὶ ἀλλιῶς νὰ μὴν τὸ κάμετε καὶ ἀλλιῶς νὰ μὴν τὰ πῆτε
Βάνω φωτιὰ μὲς τὰ χωριὰ καίω τὰ . . .
Τὰ Βλαετια τ' ἄκουσαν πολὺ ἀχαμνὰ τοὺς ἦλθε
Τρέχουνε μέσ' τὰ Γιάννινα πηγαίνουν 'στὸν Βεζύρη
Τ' εἶν' τὸ κακὸ 'ποῦ πάθαμε ἀπὸ τὸν Καπετὰν Γιάννη
Ποῦ μᾶς ἐπῆρε τὰ παιδιὰ καὶ μᾶς τὰ ἐπῆρε σκλάβους;

XXXV.

Σηκόνομαι πολὺ ταχὺ μαῦρος ἀπὸ τὸν ὕπνο
Καὶ πέρνω ὅπλα τὰ βουνὰ, ὅπλα τὰ κορφοβούνια
Καὶ μὲ τὸν ἥλιο μάλλοναν μὲ τὸν ἥλιο μαλλόναν·
Ἥλιε, δὲν κρούς ἀπὸ ταχιὰ μὸν κρούς τὸ μεσημέρι
Νὰ ὄγοῦν τὰ λάφια 'στὰ δουνὰ νὰ μὲ παρηγορήσουν,
Ὅλα τὰ λάφια βγήκανε καὶ ὅλα δρυσολογιῶνται
Καὶ μιὰ λαφίνα ταπεινὴ δὲν πάει κοντὰ μὲ τ' ἄλλα,
Ὅλο τ' ἀπόσκια περπατεῖ καὶ τὰ ζερβὰ κοιμᾶται,
Κ' ὅπ' εὕρῃ γάργαρο νερὸ θολόνει καὶ τὸ πίνει.
Δώδεκα χρόνια ἔκαμε στέρφα δίχως μοσχάρι
Καὶ ἀπὸ τοὺς δώδεκα καὶ ἔμπρὸς ἐβγῆκε ἀγκαστρωμένη·
Τὸ κύταξε κ' ἀνάθρεψε τὸ φκιάνει τριῶν χρονῶνε
Εἶχε τ' Ἀπρίλι τὴ δροσιὰ τοῦ Μάη τὰ λουλούδια.
Καὶ ὁ κυνηγὸς τὸ ἐδίγλιζε ἀπὸ ψηλὴ ῥαχοῦλα.
Πῆγε καὶ τὸ καρτέρεψε σένα στενὸ σωκάκι
Καὶ βίχνει καὶ τὸ σκότωσε καὶ τό 'χει σκοτωμένο
Καὶ τίν τὸ κακὸ ποῦ ἔκαμε μ' ἐμὲ τὴν ἀλαφίνα,
Καὶ τώρα μοῦ τὸ σκότωσε καὶ τό 'χει σκοτωμένος;
Ἔχει σταυρὸ στὰ κέρατα καὶ κούπα μὲς τὴν μπάλα.
Σὲ καταριοῦμα θλιβερὰ καὶ προκοπὴ μὴν κάμῃς
Θὰ περπατῆς νὰ θλίβεσαι νὰ σκούζῃς νὰ φωνάζῃς.

(*) Οἱ Μπέηδες τῶν Σαλώνων ἐφόνευσαν ἐπιβούλως δέκα παλληκάρια ἐνῷ ἐσυμποσίαζον. Ὁ Καλόγηρος ἦτον ὁ Παπᾶ Τουφέκης, κλέφτης μετὰ τοῦ Ἀνδρούτσου. Εἶχε δὲ πολεμήσει καὶ ἐναντίον τοῦ Ἀνδρούτσου. Τότε ὁ μὲν Παπᾶ Τουφέκης, ὁ καὶ Ἀλέξιος λεγόμενος, κατεῖχε τὸ ἥμισυ μέρος τῆς πόλεως, ὁ δὲ Ἀνδροῦτσος τὸ ἄλλο ἥμισυ. Ἐμάχετο δὲ ὁ Ἀνδροῦτσος ἐντὸς τῶν Ἐκκλησιῶν.